

**UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI**

***FILOZOFICKÁ FAKULTA***

**KATEDRA DĚJIN UMĚNÍ**

*TEORIE A DĚJINY VÝTVARNÝCH UMĚNÍ*

**Sv. Barbora, její zobrazení a  
ikonografie v českých zemích  
v období středověku**

Magisterská diplomová práce

**Bc. Nina Zháňalová**

Vedoucí práce: Doc. Ing. Pavol Černý, Dr.

OLOMOUC 2013

Tímto prohlašuji, že jsem předloženou práci vypracovala zcela samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a zdroje, které byly pro tuto práci použity.

Ve Tvrdonicích dne 2. 12. 2013

.....

## Poděkování

Mé poděkování patří všem, kteří mi ať už přímo nebo nepřímo pomohli se vznikem této práce. Poděkovat bych chtěla zejména panu Doc. Ing. Pavlu Černému, Dr. za odborný dohled a cenné rady při vzniku práce. Speciální dík si zaslouží má rodina za neutuchající podporu.

*„Jestliže jediná modlitba,  
kterou řeknete za celý život,  
zní „Děkuji ti“,  
bude to stačit.“*

*Mistr Eckhart (1260-1327)*



## Obsah

<b>1. Úvod</b> .....	7
<b>2. Sv. Barbora, život a legenda</b> .....	9
2. I. Kult světců.....	9
2. II. Fakta o sv. Barboře.....	10
2. III. Legenda o sv. Barboře.....	11
<b>3. Patrocinia sv. Barbory</b> .....	13
3. I. Tradice a uctívání.....	13
3. II. Patrocinia.....	16
<b>4. Nejstarší dochované památky</b> .....	18
<b>5. Podoba a atributy</b> .....	20
5. I. Věž.....	20
5. II. Kalich a hostie.....	21
5. III. Meč.....	22
5. IV. Pochodeň.....	22
5. V. Paví pero.....	23
<b>6. Kult sv. Barbory v českém středověku</b> .....	24
6. I. Počátky kultu ve 13. století a nejstarší české památky se sv. Barborou.....	24
6. II. Kult a památky ve 14. století.....	26
6. III. Zobrazení v 1. polovině 15. století, fenomén figurálně zdobených rámců.....	28
6. IV. Šíření kultu v 2. polovině 15. století.....	32
<b>7. Jednotlivá zobrazení</b> .....	36
7. I. Izolovaná zobrazení.....	38
<b>8. Zobrazení s dalšími světeckými postavami</b> .....	40
8. I. Se sv. Kateřinou.....	40
8. II. Quattuor Virgines Capitaes.....	42
8. III. Čtrnáct svatých pomocníků v nouzi.....	44
8. IV. Další skupinová zobrazení.....	45
<b>9. Cyklická zobrazení ze života sv. Barbory</b> .....	47

9. I. Kostel Povýšení sv. Kříže v Karviné-Fryštátu	48
9. II. Františkánský klášter v Plzni.....	49
9. III. Kostel Všech svatých v Horšově.....	51
9. IV. Izolované scény.....	52
<b>10. Charakteristika vývoje ikonografie sv. Barbory</b>	<b>54</b>
<b>11. Závěr</b> .....	<b>56</b>
11. I. Shrnutí k počátkům kultu sv. Barbory.....	56
11. II. Shrnutí k ikonografii.....	57
<b>12. Poznámky</b> .....	<b>59</b>
<b>13. Prameny</b> .....	<b>63</b>
<b>14. Literatura</b> .....	<b>64</b>
<b>15. Summary</b> .....	<b>70</b>

## Přílohy

<b>1. Katalog</b> .....	<b>73</b>
<b>2. Obrazová příloha</b> .....	<b>132</b>
<b>3. Mapa s výskytem děl ve středověku na území českých zemí</b> .....	<b>178</b>
<b>4. Komparace atributů</b> .....	<b>179</b>
4. I. Věž.....	179
4. II. Kalich s hostií.....	180
<b>5. Katalog zahraničních děl</b> .....	<b>182</b>
<b>6. Tabulka jednotlivých zobrazení</b> .....	<b>192</b>
<b>7. Anotace</b> .....	<b>198</b>

## 1. Úvod

Tématem předložené magisterské diplomové práce je život a kult sv. Barbory, její znázornění v českých zemích ve středověku se zaměřením na ikonografické zpracování. Touto prací navazuji na svoji postupovou seminární práci z roku 2012, která se věnovala stejnému problému, avšak v omezenější a stručnější formě.

Zabývám se zde již prvními obrazy sv. Barbory a jejich následným vývojem do roku 1500. Díky četnosti výskytu vyobrazení této světice je vybrán tento časový úsek, neboť tehdy se formovala ikonografická podoba svatých, která měla vliv i na pozdější ztvárnění. Nepovažuji proto za přínosné, obsáhnout toto téma od svého počátku až do dnešních dob, neboť právě umění středověku vytváří ikonografický typ, který následující století přebírají.

Sv. Barbora byla jednou z nejoblíbenějších světic celého středověku, o čemž svědčí četnost jejího zobrazení. Její postava byla uctívána napříč všemi společenskými vrstvami, což dokládá množství jejích patrocinií v rozličných oborech. O její oblíbenosti prozrazují i mnohá zasvěcení a hojnost výskytu jména Barbora.

O světici dosud nebyla vydána ani publikována žádná monografie, a to jak historického, teologického či uměleckého rázu. Její postava je zpracovávána formou hesel ve slovnících a lexikonech, umělecká díla s jejím obrazem také doposud nebyla zevrubně zkoumána s přihlédnutím k ikonografii. Ikonografii byla věnována jen okrajová pozornost během studia jednotlivých památek.

Práce je strukturována do několika částí. V té první se snažím přiblížit život a kult sv. Barbory, dále atributy a

ikonografická ztvárnění a její výskyt v umění českého středověku. Zájem zde bude soustředěn i na zobrazení s ostatními svěťci a také na analýzu výskytu. Následuje katalog uměleckých děl českého středověku s touto světicí, na který následně navazuje obrazová příloha. V katalogu bude brán zřetel na všechna média, kde se Barbora objevuje – malba nástěnná, desková i knižní, plastika, liturgické předměty, pečetě a ostatní užitě umění.



## 2. Sv. Barbora, život a legenda

### 2. I. Kult světců

Od nejstarších dob hráli svatí klíčovou roli v komunikaci věřících s Bohem, a také byli původci zázračných uzdravení a ochránci před zlem. Právě zázraky jsou v procesu kanonizace nezbytným důkazem. Mnoho světců z dob minulých je uctíváno i nadále a jsou uznáváni jako ochránci a patroni. I přesto, že velká část z nich byla v roce 1969 odstraněna z oficiálních římských kalendářů svatých, jejich příběhy a kult nás nepřestávají fascinovat dodnes. Mnoho svatých má dnes už své pevné místo v západní lidové kultuře (zejména sv. Mikuláš nebo sv. Valentin), mnoho dalších bylo a je mocným zdrojem inspirace umělcům.<sup>1</sup> Kult svatých je tedy nedílnou součástí křesťanské víry, ačkoliv jeho intenzita se v průběhu věků měnila, například v době reformace, kdy je kult svatých zcela odmítán.

S kultem světců ve středověku souvisely mimo modliteb a chvalozpěvů i legendy čtené při mši, jež se posléze přeměnily v legendy vyprávěné mimo bohoslužbu. I díky tomu se také zobrazování světců stalo ve středověku velmi oblíbeným.

Podobizna světce nebyla fyziognomická – v podstatě nebyla vůbec známa – důraz byl kladen na oblek, insignie a atributy. Teprve v malířství 14. století najdeme pokusy o vytvoření portrétu.<sup>2</sup> Světecké postavy jsou i přesto mnohdy zbaveny své individuálnosti a izolovány od prostoru a času.<sup>3</sup>

### 2. II. Fakta o sv. Barboře

Sv. Barbora byla ve středověku jednou z nejoblíbenějších světic a od dávných dob je Barbora také jedním z nejpopulárnějších ženských jmen. Od 14. století patřila

k nejčastěji zobrazovaným světcům a v 15. století byla mučednice přiřazena ke skupině Čtrnácti pomocníků v nouzi.

Jako u většiny světců je i život sv. Barbory opředen mnoha legendami a její existence není podložena žádnými historickými ani písemnými prameny.<sup>4</sup> Stejně jako u sv. Kateřiny, Cecilie a Markéty, není jasné, zda je její jméno skutečné, tedy není ani jasné kdy a kde žila.<sup>5</sup> Předpokládá se, že žila někdy ve 3. století, a její mučednická smrt bývá datována do doby kolem roku 303 - 306 n. l., tedy do doby pronásledování křesťanů za císaře Galerius Valerius Maximianus, zvaného Diocletianus.<sup>6</sup> Její řecky psané *Skutky*, jež nejsou historicky podloženy, pochází až ze 7. století. Další zarážející skutečností je i fakt, že za místo jejího rodiště je považováno více míst: Nikomédie, Heliopolis, Toskánsko a Řím. Všeobecně se však za místo jejího narození považuje Nikomédie, dnešní Izmir v Turecku. I přes tento nedostatek informací a zřejmé nepřesnosti a nejasnosti je její kult už od středověku jedním z nejsilnějších až do raného novověku.<sup>7</sup>

Nejstarší písemný pramen, který líčí život sv. Barbory je v *Menologionu*<sup>8</sup> Simeona Metaphrasta,<sup>9</sup> pocházející z 10. století. Tento hagiografický soubor sestává z deseti knih a líčí životy východokřesťanských světců. Legenda sv. Barbory byla následně několikrát přepracována, zejména v pozdním středověku nabývá velké popularity. Ve 13. století ji do své *Legendy Aurey* zahrnuje i Jacob de Voragine. Právě tento expresivní přepis obnovuje zájem o sv. Barboru, který je silný v celém středověku. Právě *Legenda Aurea* nás informuje o tom, že se celý příběh odehrává v Nikomédii, pojmenován je i její otec Dioskuros. Voragine zde popisuje i její soukromou zbožnost a meditaci během uvěznění ve věži. Zmíněn je i Origenes, se kterým Barbora komunikovala.<sup>10</sup>

Zásadním dílem je spis augustiniánského poustevníka Jana van Wackerzele,<sup>11</sup> *Compilatio de Sancta Barbara*, který vzniká zřejmě v roce 1397. Jedná se o hagiografický spis, který si

u něj pravděpodobně objednává jeho přítel Jan von Visbach, tehdejší převor augustiniánského převorství v Gentu. Jan z Visbachu se každý den modlil ke sv. Barboře a právě k této příležitosti nechává sepsat její skutky. *Compilatio* sestává ze 4 částí: prolog, život, přehled překladů života sv. Barbory a konečně řada 23 zázraků sv. Barbory. Někdy bývá doplněn i pátou částí, jejímž autorem měl být sám Origenes a má být oslavou Barbořiny zbožnosti a oddanosti. Původní dílo dnes již není známo, ale z průběhu 15. století se nám dochovalo asi dvacet kopií, většinou pocházejících z dolnorýnské oblasti. Právě tento spis měl za následek, že se v 15. století rapidně zvedá zájem o postavu sv. Barbory.<sup>12</sup>

## **2. III. Legenda o sv. Barboře**

Zlatá legenda praví, že Barbora byla dcera zámožného pohanského kupce Dioskura, známá po širokém okolí díky své kráse, učenosti a moudrosti. O její přízeň se ucházelo mnoho mužů, ona však cítila, že v životě musí být něco důležitějšího než je láska k muži, a proto všechny zarputile odmítala. Byla velmi vzdělaná a už ve své době odmítala uctívání lidských podob pohanských soch. Uvažovala nad podobou boha a došla k závěru, že je-li člověk z hlíny a bůh je člověk, tak musí být něco, co stvořilo hlínu, proto za boha považovala stvořitele všeho. Poznala tedy, že ve dřevě a kamenech bůh není, modly jsou dílem lidské ruky.<sup>13</sup> Neustále odcházela ke skupince křesťanů, kteří se tehdy skrývali díky neustálému strachu před císařskými pronásledovateli. V dlouhých hovorech se snažila pochopit jejich víru a učení a stále častěji si uvědomovala své životní poslání a svou další cestu. Její otec však byl fanatický nepřítel křesťanů a všiml si zápalu své dcery pro víru. Chtěl jí zabránit ve styku s křesťany, proto u svého domu nechal postavit věž, do níž hodlal

Barboru uzavřít. Během jeho nepřítomnosti však Barbora navázala spojení se známým teologem Origenem a nechala se pokřtít knězem, který k ní vstoupil v převlečení za lékaře.<sup>14</sup> Když se otec vrátil z cest, viděl, že Barbora přikázala zedníkům vezdít do věže tři okna, místo plánovaných dvou. Barbora mu přiznala, že je to symbol Nejsvětější Trojice, což otce rozlítilo a posléze mu přiznala, že přijala svátost křtu. Chtěl ji zbit, ale najednou se v zemi, na které stáli, objevila trhлина a dívku ukryla.<sup>15</sup> Její úkryt byl prozrazen až pastýřem, jehož stádo ovcí bylo za trest proměněno v kobylinky a on sám v mramorovou sochu.<sup>16</sup>

Dioskuros tedy dovlekl dceru před soudce Marciána, známého nepřítele křesťanů. Ten ji nechal prve bičovat, na což Barbora prohlásila, že to je, jako by byla hlazena pavími pery. V noci se jí zjevil Kristus a zhojil jí rány. Ráno ji soudce nechal bít kyji, pálit pochodněmi a nechal jí uříznout oba prsy. Když chtěl nechat Barboru, takto znetvořenou, hnát ulicemi, objevil se náhle anděl z nebe a zahalil Barbořino tělo bílým rouchem. Na základě tohoto zázraku Marcián rozhodl o jejím okamžitém stětí, které měl vykonat její otec. Barbora tento rozsudek přijala s radostnou vidinou věčného života, kterým měla být za své skutky odměněna. Na hoře ji otec ihned sťal. Poté co odložil meč, byl okamžitě zabit bleskem.<sup>17</sup> „*Svatá mučednice Kristova Barbora ukončila svůj život se svatou Juliánou 5. prosince za císaře Maximiana a místodržícího Marciána.*“<sup>18</sup>

### **3. Patrocinia sv. Barbory**

*„O Bože! Který jsi sv. Barboru dvojí palmou panenství a mučednictví ozdobiti ráčil: propůjč nám na přímluvu její, abychom po skončeném boji pozemském se svátostmi zaopatření jsouce, cestu do věčnosti bezpečně nastoupili a k Tobě se dostali. Skrze Ježíše Krista Pána našeho. Amen.“<sup>19</sup>*

#### **3. I. Tradice a uctívání**

Konec 3. a počátek 4. století je doba, kdy osobnosti světců byly do velké míry formovány společenskými a politickými okolnostmi doby, ve které žily. 4. století je převratným obdobím ve vztahu ke křesťanství. Na počátku tohoto století císař Dioklecián potlačoval křesťanství tzv. krvavým ediktem (r. 304). Není proto překvapením, že právě z počátku 4. století existují „svědectví“ o křesťanských martyriích. Ani ne o deset let později nastává zlom, kdy do historie křesťanství zasahuje císař Konstantin Veliký. Ten svým tolerančním ediktem milánským tvoří přelom v uznání křesťanství jako oficiálního náboženského vyznání. Tento akt je upevněn v roce 380, kdy císař římské říše, Theodosius Veliký, prohlašuje křesťanství za státní náboženství a bourá pohanskou víru spolu s jejími svatyněmi. Právě ve 4. století vzniká typ světce-mučedníka, kterým je i sv. Barbora, která je ještě typově označována jako sv. Panna.<sup>20</sup>

V 5. - 8. století vznikají legendy, které tyto osobnosti oslavují a jsou sepisovány jako obrazy morálky. Světec je prostředníkem mezi vůlí Boží a světským hrdinou historie. Oslavován je i světcův příkladný život a prohloubení víry u ostatních křesťanů. Tyto legendy mnohdy vycházejí ze smyšleného základu, kde se nedá předpokládat ani to, že světec

skutečně žil. Tímto vzniká i potřeba ostatků svatých pro nově zakládané kostely.<sup>21</sup>

Téměř všechny východní církve slaví svátek sv. Barbory 4. prosince, a to už od 12. století. Podle juliánského kalendáře je její svátek slaven 17. prosince, který odpovídá našemu 4. prosinci. Stojí tedy na počátku adventu jako posel přinášející naději a mír nastávajících vánočních svátků. Kolem svátku sv. Barbory se rozšířilo několik lidových zvyků. Nejznámější je uřezávání tzv. *Barbořiných větviček* – barborek.<sup>22</sup> V den jejího svátku je tradicí dát větvíčku z ovocného stromu, nejčastěji třešně, do vody a čekat na květy, které by se měly objevit na Štědrý den.<sup>23</sup> Květy byly požehnáním na příští rok. Tato tradice se rozvíjí zejména od 15. století, kdy jsou již obydlí běžně vytápěna, čímž se zvyšuje šance, že větvíčka vykvete.<sup>24</sup>

Kult sv. Barbory pronikl z Byzance na západ.<sup>25</sup> V Římě byla uctívána už od konce 6. století.<sup>26</sup> O její popularitě svědčí i to, že papežové Řehoř Veliký,<sup>27</sup> Štěpán III.<sup>28</sup> nebo Lev IV.<sup>29</sup> jí v Římě nechávají zasvětit několik kostelů a oratoří.<sup>30</sup> Na západě byla poté hojně uctívána od konce 8. století, i přesto, že její jméno je zde známo už od 7. století. Na východě je v některých oblastech dodnes známa jako svatá Varvara, její patrocinia a atributy jsou však v podstatě stejné jako na západě.

I když ve skutečnosti nejsou známy pravé tělesné ostatky legendárních světců, existuje mnoho míst, kde jsou uctívány a kde se věří v jejich pravost. Například k vlastnictví ostatků sv. Barbory se hlásí hned několik měst, kde byl nebo je kult této světice velmi silný. Z větších měst jsou to např. Benátky, Istanbul, Řím nebo Káhira. Z méně významných měst jsou to třeba italská Piacenza a Rieti.<sup>31</sup> Všeobecně se má za to, že její pravé ostatky se kolem roku 1000 dostávají do Benátek, odkud jsou následně převezeny do kláštera sv. Jana Evangelisty na ostrově Torcello.<sup>32</sup> Tvrdí se, že se část ostatků ve 12. století

dostává z Konstantinopole do Kyjeva, kde jsou uloženy v klášteře sv. Michala, odkud se stěhují až roku 1930 do chrámu sv. Vladimíra, taktéž v Kyjevě. V roce 2012 byla malá část těchto relikvií odvezena do USA.<sup>33</sup> Za místo uložení lebky sv. Barbory je považován klášter *Mega Spileo* v Řecku v severní části Peloponésu. Podle tradice je zde tato relikvie uložena od samého počátku a nikdy s ní nebylo hýbáno.<sup>34</sup>

Na západě známe její první zpodobnění z 8. Století, a to z kostela *Santa Maria Antiqua*. Zde byla ztvárněna tak, jak bylo u východních raných památek obvyklé, čili bez specifických atributů. Typické znaky sledujeme až od 13. století. Je také obvyklé, že je zobrazena s malým křížkem. Tento atribut byl typický až do 12. století, kdy byl nahrazen palmovou ratolestí a knihou. V následujících staletích se její kult šíří a stává se oblíbenějším, a to jak v lidovém vyprávění, tak i v mytologii. Hojnost zobrazování jejích ikonografických cyklů končí s 15. stoletím. V době středověku je její oblíbenost také podmíněna četností zázraků, které jí byly připisovány.<sup>35</sup>

Sv. Barbora je velmi uctívanou sveticí od středověku až do dnešních dob. Za patronku ji má mnoho dnešních společností a spolků, jejichž činnost nějak souvisí s jejím patrociniem. I přesto byl od roku 1729 na den jejího svátku oslavován Petrus Chrysologus,<sup>36</sup> čímž se oslava sv. Barbory odsouvá na druhé místo.<sup>37</sup> V roce 1969 však byla spolu s dalšími světci, jejichž existenci není možné historicky doložit, úplně vyškrtuta z oficiálního římského kalendáře (*Calendarium Romanum*), načež díky své oblíbenosti a silné tradici jejího kultu tam byla v roce 1972 navrácena.<sup>38</sup>

### 3. II. Patrocinia

Barbora je patronkou mnoha oborů i činností. Jednou z jejích nejdůležitějších je přímluva k dobré smrti. Modlitby směřující k Barboře se nejčastěji týkají právě této záležitosti. Z roku 1435 dokonce pochází průpověď ke sv. Barboře týkající se dobré hodinky smrti: „*Svatá Barbora může posilovat; neboť kdo stojí v jejích službách, neodejde bez svátosti.*“<sup>39</sup> Počátky tohoto patrocinia můžeme sledovat na počátku 15. století, kdy vznikají dva spisy *Ars Moriendi*.<sup>40</sup> Ve třetí kapitole, zabývající se 7 otázkami k zemřelému a následně jeho přímluvou ke Kristu, je na druhém obrázku zobrazena právě Barbora u lože umírajícího. Do souvislosti s dobrou smrtí se dostává pravděpodobně díky své mučednické smrti, která pro ni byla naplněním její víry.

Stejně tak je i patronkou náhlé smrti. Náhlou smrt symbolizoval blesk, který už od středověku v lidech evokoval děsivý symbol rychlé a zlé smrti. Blesku byla přikládána tajemná moc a byl považován za projev nejvyššího božstva. Když byl vynalezen střelný prach a střelené zbraně, lidé měli za to, že jsou schopni metat smrtící blesky. Úcta ke sv. Barboře se proto rozšířila hlavně mezi těmi, kteří měli co dělat se střelným prachem, čili puškaři, ohněstrojci, dělostřelci, hasiči atd. Zajímavostí je i fakt, že v italštině výraz „*Santabarbara*“ znamená právě prachárnu nebo skladiště prachu v pevnostech a na válečných lodích. Je tedy přirozené, že tyto stavby byly vždy pod patronátem sv. Barbory.<sup>41</sup> Díky smrti bleskem jí mají za patronku také sedláci a farmáři, kteří jí prosí za odvrácení náhlého blesku a požáru.<sup>42</sup>

Od konce středověku je také patronkou horníků a hornictví, což má souvislost s událostí v jejím životě, konkrétně s okamžikem, kdy se otevřela skála a poskytla jí tak úkryt před trestem od otce. Jako patronka tohoto oboru byla velmi populární zejména v Sasku, Slezsku, Čechách, jižním Tyrolsku, Lotrinsku a



od 19. století i v Porúří.<sup>43</sup> Všechny tyto oblasti byly oblastmi těžebními, ale např. regiony Alpské, právě s výjimkou jižního Tyrolska, sv. Barboru začínají uznávat až v období protireformace.<sup>44</sup> V Porýní má také Barbora velký význam jako družka sv. Mikuláše, na mnoha místech je to dokonce ona, kdo obdarovává děti na počátku adventu.<sup>45</sup>

Díky stavbě věže je také patronkou věží, stavebníků, zedníků, architektů, ocelářů, slévačů zvonů, hlídačů a všech, kteří se jakkoliv podílejí na stavební činnosti. Za patronku si ji zvolili také, zbrojnoši, kuchaři, hrobaři, kloboučníci, řezníci, dívky, zajatci, nemocní v horečce a nemocní morem.<sup>46</sup>

#### 4. Nejstarší dochované památky

Sv. Barbora je bezesporu jednou z nejčastěji zobrazovaných světic v celoevropském prostoru, proto je zde velmi mnoho aspektů, které stojí za prozkoumání. Ať už se jedná o způsob jejího zobrazování, vývoj ikonografie, místo výskytu nebo jeho četnost, při bližší analýze nacházíme mnoho zajímavostí napříč celým středověkem.

Kult sv. Barbory se z východu šíří na západ a její nejstarší zobrazení známe z počátku 8. století. Jak bylo již výše zmíněno, nejstarší známé zobrazení je z kostela *Santa Maria Antiqua* (viz kat. zahr. č. 1) v Římě. Zdejší freska ukazuje Barboru se svatozáří, pocházející z doby kolem roku 705.<sup>47</sup> Není zde zobrazena se svými atributy, pouze s knihou a křížem, jak je v této době u zobrazování světců obvyklé. Její šat je silně byzantizující a o tomto vlivu svědčí i pokrývka hlavy. Pravděpodobně z let 986-1000 pochází freska z kostela *Santa Maria della Croce*, v kapli *Casaranello* (viz kat. zahr. č. 2) na jihu Itálie. Opět se jedná o silně byzantizující obraz, Barbora je zobrazena se svatozáří, má velmi bohatě zdobený šat a výrazné náušnice. Atributy jí opět chybí, v pravé ruce drží kříž. Asi nejstarší památkou, na níž je sv. Barbora se svým atributem – věží, pochází z jihozápadního Německa, z obce Bronnweiler, z kostela *Panny Marie* (viz kat. zahr. č. 3). Fresková výzdoba tohoto mariánského kostela bývá datována do 1. poloviny 12. století. Světice je zde zobrazena podobně jako na freskách na našem území z 1. poloviny 14. století - je tedy v šatu a plášti, s nimbem a v obou rukou třímá jasně zřetelný model věže.

Z 50. – 70. let 14. století pochází i oltář z katedrály v Kolíně nad Rýnem, kde na pravém křídle sledujeme zobrazení sv. Barbory (viz kat. zahr. č. 4). V kolínské katedrále sv. Barboru

nalezneme i na portále (viz kat. zahr. č. 5), běžně datovaném do 70. - 80. let 14. století. Nádhernou ukázkou řezbářského umění je *socha sv. Barbory* (viz kat. zahr. č. 8) z přelomu 14. a 15. století, vzniklá v jižním Nizozemí. Toto dílo je dnes umístěno v muzeu v Antverpách. Z *kostela sv. Leonhardta* v obci Tamweg u Salcburku se dochovala původní gotická okna, datovaná mezi roky 1433-1450. Na těchto oknech sledujeme vitraje, mimo jiné se sv. Barborou a Kateřinou (viz kat. zahr. č. 10). Z roku 1437 pochází asi nejznámější zpodobnění sv. Barbory, a to od Jana van Eycka. Světice je zde ztvárněna sedící, čtoucí v knize, v levici držící dlouhou palmovou ratolest. Za ní je monumentální gotická věž, rozestavěná, na níž právě pracuje nespočet řemeslníků. Dílo je působivé zejména tím, že se jedná o kresbu, kde vidíme až expresivně barevně zpracované pozadí (viz kat. zahr. č. 11).

Z knižní malby je výtečná miniatura sv. Barbory z *breviáře flámského Mistra*, dnes umístěného v Haagské knihovně. Dílo je datováno do 40. let 15. století (viz kat. zahr. č. 13). Z roku 1470 pochází freska Domenica Ghirlandia z *kostela sv. Ondřeje* v toskánské Cercině (viz kat. zahr. č. 15). Freska je výjimečná, je to jedna z mála středověkých památek, kde je sv. Barbora znázorněna stojící na padlé mužské postavě pohana. Ona sama stojí v jakési iluzivní nice, v obou rukou třímá věž. Ze samého závěru 15. století pochází již renesanční olejomalba Giovanniho Antonia Boltraffia, na níž je sv. Barbora znázorněna jako krásná mladá dívka nesoucí kalich, za níž stojí válcovitá věž s cimbuřím ve tvaru vlaštovčích ocasů (viz kat. zahr. č. 19).

V evropském středověku je bezpočet památek, na nichž bychom našli sv. Barboru, proto je na tomto místě představen jen nepatrný zlomek. Zde odkazují na katalog zahraničních památek, který se nachází pod textem, a který obsahuje jen několik málo ukázek.

## **5. Podoba a atributy**

Sv. Barbora bývá zobrazována jako mladá dívka s krásnou tváří, dlouhými, většinou rozpuštěnými vlasy a zbožným pohledem. Na hlavě mívá často královskou korunu a kolem hlavy nimbus. Barboře náleží hned několik atributů. Tím hlavním je věž, meč, pochodeň, kalich s hostií, paví péro a samozřejmě palmová ratolest, která je symbolem mučednické smrti.

Tak jako všechny světice je i ona znázorňována buď v dlouhém oděvu s pásem, nebo ve vznešeném šatě. Někdy má pokrývku hlavy. Plášť, který nosí, má symbolizovat tzv. ochranný plášť.<sup>48</sup> V podstatě se jedná o systém dvojího šatu, který je typický pro období gotiky. S postupujícím 14. a 15. stoletím sledujeme i vývoj, který prodělal oděv. Zatímco do počátku 15. století je šat splývající, většinou zcela zakryt pláštěm, od poloviny 15. století už úroveň oděvu počal určovat střih. Objevuje se více zdobných aplikací a množství našitých klenotů.<sup>49</sup>

Kromě solitérních zobrazení jsou časté i scény z jejího života, a to především v malbě. Často tedy vidáme křest sv. Barbory, stavbu věže, Barbora zadává zedníkům vybourat třetí okno do své věže, útěk před otcem, Barbora před soudem, Barbora ničí modly, mučení Barbory a stětí.<sup>50</sup>

### **5. I. Věž**

Nejvýznamnějším atributem sv. Barbory je bezesporu věž, která je mnohdy identifikačním symbolem této světice. Barbora byla do věže uvězněna svým otcem Dioskurem, který jí tam nechal vybourat dvě okna. Bez jeho vědomí Barbora nechala probourat třetí okno jako symbol Nejsvětější Trojice. Proto bývá věž spojená s její postavou vždy se třemi okny. Věž často spočívá

jako model na jejích rukou, nebo stojí vedle ní. Barbora se o ni také často opírá a mnohdy je i samostatně stojící, avšak vždy v její bezprostřední blízkosti. Model věže bývá zpravidla jednoduchý, ale někdy, a to zejména na deskové malbě, bývá věž bohatě architektonicky pojatá. Ve scénickém zobrazení bývá Barbora zobrazena uvězněna ve věži, koordinující její stavbu, popřípadě při probourávání třetího okna.

Věž jako atribut byla oblíbená hlavně od 13. století do konce 18. století.<sup>51</sup> V období od poloviny 15. století až do konce 16. století je nejen v českém umění, ale v celé Evropě pomalu vytlačována jejím dalším atributem – kalichem s hostií.<sup>52</sup>

Věž jako symbol není však spojena jen se sv. Barborou. Bývá symbolem Jeruzaléma nebo Babylónu. Ve Starém zákoně bývá ještě spojena také s králem Davidem. Je alegorií cudnosti. Co se týče světců, je atributem Bernarda z Aosty (vždy s jedním oknem), Hildegarda z Bingenu (bývají tři vedle sebe), Leokadie (s jedním oknem), Petronia z Bologne (dvě šikmé) a Vincenza ze Zaragozy (věžeňská s andělem).<sup>53</sup>

## **5. II. Kalich a hostie**

Druhým nejčastějším atributem bývá kalich s hostií. Světice kalich drží v ruce, nad ním je hostie. Původ kalichu jako atributu je nejasný, někdy je to odvozováno z kališnického náboženství, které bylo v té době rozšířené, ale atribut kalichu byl užíván i v pozdějších dobách, kdy už kališnictví jako náboženství bylo na ústupu.<sup>54</sup> U nás se kalich s hostií objevuje hlavně od poloviny 15. století, což je podle všeho následkem silícího vlivu eucharistie (viz kap. 6. IV. Šíření kultu v 2. polovině 15. století, str. 32). Jeho funkcí se upozorňuje na patronát hodiny dobré smrti – díky němu a modlitbě se mohlo umírajícímu dostat posledního pomazání.

Kalich je všeobecně symbolem Kristova vykupitelského utrpení, moudrosti, nesmrtelnosti, duše, vítězství, lásky atd. Je alegorií církve a víry. Díky svému významu je častým atributem objevujícím se v křesťanské ikonografii: Benedikt, Bonaventura, Eliáš prorok, Jan Evangelista, Norbert, Otýlie...

Hostie je symbolem oběti, Kristova těla. Objevuje se v ikonografii poměrně často: Antonín Paduánský, Bonaventura, Ivo, Jan Evangelista, Klára, Kristina...

Spojení těchto dvou symbolů je tedy připomínkou jednoho z jejích patronátů – zaopatření před smrtí.<sup>55</sup> Hostii nad kalichem má vedle sv. Barbory i sv. Filomena, Jan Evangelista a Onufrius Veliký.<sup>56</sup>

### **5. III. Meč**

Mnoho světců, jež byli s'ati, mají za atribut meč (např. sv. Kateřina, sv. Zuzana). Nejinak je tom i u sv. Barbory. Meč je symbolem Božího slova, Božího hněvu, síly a statečnosti, mučednictví i bolesti. Je alegorií spravedlnosti, statečnosti, temperamentu, mírnosti, zoufalství a hněvu. Světice má meč často v ruce a opírá si jej o rameno, nebo mnohdy ho má také po svém boku. V zobrazení legendy bývá mečem s'ata.<sup>57</sup>

### **5. IV. Pochodeň**

Sv. Barbora se s pochodní zobrazuje jen zřídka. Oheň je symbolem duchovního světla, Boha samého, nesmrtelnosti, pravdy a spravedlnosti. Je alegorií míru, žádostivosti, hněvu, mučednictví.<sup>58</sup> Barbora tento atribut získává díky svému patrociniu k hornictví. Proti neštěstí a smrti v dolech horníci zapalují tzv. Barbořino světlo.<sup>59</sup> Vedle Barbory má pochoděň za atribut také sv. Agáta, Dorota, Markéta...<sup>60</sup>

## **5. V. Paví pero**

Ani zobrazení světice s pavími pery není časté. Za atribut je má díky svému prohlášení, že rány bičem jsou pro ni jako pohlazení pavími pery. Paví pera jsou symbolem Božství, víry, duše atd., ale i jako psací náčiní. Je alegorií amerického kontinentu. Barbora bývá zobrazována buď s jedním perem, nebo s celým vějířem. Ve středověku se u nás s tímto atributem neobjevuje vůbec, a to z jednoho prostého důvodu – páv u nás nebyl znám až do počátku 18. století. Za atribut jej má i sv. Anežka, Bernard z Clairvaux, Dorota, Lucie...<sup>61</sup>

## **6. Legenda sv. Barbory v českém středověku**

*„Bože, jenž jsi mezi ostatními zázraky své moci také slabému pohlaví vítězství mučednictví propůjčil, popřej milostivě, abychom svaté Barbory, panny a mučednice tvé, narozeniny slavice, podle jejího příkladu k tobě spěli.“<sup>62</sup>*

Legendy o svatých byly zpočátku součástí bohoslužeb a ústní tradice, ale ve středověku začínají pronikat i do ostatní literatury. Toto rozšiřování funkce legendy odpovídalo i zobrazení ústřední postavy světece. Ačkoliv fyziognomické zobrazení je stále výlučně modelové,<sup>63</sup> sledování atributů a insignií přináší uspokojení v ikonografické analýze.

Ačkoliv kult sv. Barbory je u nás znám už od 12. století, její obrazové ztvárnění se poprvé objevuje až ve století třináctém.

### **6. I. Počátky kultu ve 13. století a nejstarší památky se sv. Barborou**

Třinácté století bylo v dějinách národa počátkem změn v životě politickém, hospodářském i duchovním a vláda krále Václava II. znamenala počátek nové kulturní periody – gotiky. Počínají se zakládat města, která jsou vhodným prostředím pro vznik nového umění, které bylo výsledkem zvýšených kulturních potřeb.<sup>64</sup> 13. století je formováním, přechodem, v němž se nové ideje společenské i umělecké teprve prosazují, aby pak v 15. století zvítězily úplně. Hlavní příčinou zde byla kolonizace, která k nám přivedla množství cizinců, zejména Němců. Přivedla nás sice do přímého styku s oblastmi kulturně vyspělými, porušila však zároveň etnografickou jednotu země.<sup>65</sup>



Se vzrůstajícím významem měst se těžiště umělecké tvorby počíná přesouvat z klášterů do nových středisek městských. Městské kostely začínají přebírat úlohu, kterou měly dříve velké chrámy klášterní. Úlohu hutí přebírají dílny, hutě však nadále ve své umělecké produkci pokračují, i když hlavní umělecká produkce pochází z dílen. Ty mají své pevné zázemí a jejich práce jsou rozesílány i do míst velmi vzdálených.<sup>66</sup>

O již silném kultu sv. Barbory a vzrůstajícím počtu nově vzniklých kostelů svědčí i poměrně velké množství svatostánků, jež jsou této světici zasvěceny.

Dnes již nevíme, ze které doby pochází nejstarší kostely zasvěcené sv. Barboře, ale ze 13. století se nám dochovalo několik staveb, jejich fragmentů nebo zmínek o nich, u nichž jsme si naprosto jisti, že jí byly zasvěceny. K roku 1282 je připomínán kostel hornické patronky v obci Hrob v okrese Teplice. Jeho původní podobu ani původ neznáme, byl zničen za husitských válek. Dnes na jeho místě stojí chrám stejného zasvěcení z konce 16. století. V 2. polovině 13. století vzniká i kostel sv. Barbory v Přísece u Jihlavy, dnes přestavěn. Na Vysočině z konce 13. století najdeme i kostelík sv. Barbory v obci Batelov. Z jeho původní podoby se dochovalo pouze obvodové zdivo. Ze 13. století se dochoval ještě kostel sv. Barbory v obci Debř v okrese Mladá Boleslav. I u něj sledujeme pouze gotické jádro.<sup>67</sup> Právě tato narůstající struktura má vliv i na zvyšující se počet uměleckých děl, které často podléhají zahraničním vlivům, a to i v ikonografii a jednotlivých typech zobrazení.

Její nejstarší známé zobrazení u nás je iluminace ze spisu *Vitae Sanctorum* (viz kat. č. 1), datované mezi léta 1265-1300. Zde je Barbora zobrazena bez atributů, ale je o ní zmínka v textu, u kterého je namalována. Další památky známe až z prvních let 14. století.

## 6. II. Kult a památky se sv. Barborou ze 14. století

Během 14. století pak dochází k velkým změnám v duchovní tváři latinského západu. Vrcholí vývoj zbožnosti, silně poznamenaný mystikou se snahou o bezprostřední prožití tajemství víry a kontakt s Bohem. Tyto tendence se samozřejmě projevují i v oblastech výtvarného umění. Patrné je to i v českém umění, které po polovině 14. století dosahuje nebývalé úrovně v rámci celého evropského prostoru.<sup>68</sup>

Pro bádání o českých světcích jsou významným pramenem i hymny, vztahující se k našim světcům. Nejstarší české skladby sotva sahají do konce 12. století, ve 13. století jejich osud také není příliš jasný, teprve 14. století dovoluje vidět jasněji. Tvořivost se neomezuje jen na světce místní, ale i zahraniční, především ale na takové, k nimž některá církevní instituce nebo objednavatel měli bližší vztah. Tímto způsobem vzniká i první hymnus o sv. Barboře z pozdního 14. století, pocházející z liturgických knih kláštera svatojiřského.<sup>69</sup> Z roku 1325 je i *Rajhradský antifonář*, obsahující hymnus o sv. Barboře *Bonis sonis, concordii (Analecta hymnica<sup>70</sup> IV, 169)*, pozoruhodný tím, že se zde často objevuje zkomolenina jména – Babara, Brbara.<sup>71</sup>

Ve stejné době vznikají i sekvenciáře, významný je např. *Dražický misál* z doby před rokem 1342 a *sekvenciář Arnošta z Pardubic* z roku 1363. Sekvenciáře obsahují tematicky podobný okruh jako u hymnů. Jednotlivé sekvence se váží k hlavním svátkům církevního roku, z čehož logicky vyplývá, že obsahují i sekvence vztahující se ke sv. Barboře. Známa je sekvence o sv. Barboře ze 14. století *Pange festa gaudiosa* ze souboru *Analecta hymnica IX, 150*.<sup>72</sup>

Vedle hymnů a sekvencí ze 14. století známe i tzv. rýmovaná oficia. Pozdější české liturgické rukopisy ze 14. století obsahují právě oficia zahraničních světců, mezi nimi mnohdy i

sv. Barbory. Pozoruhodné je zejména officium sv. Barbory, zapsané v *Rajhradském antifonáři* z r. 1325 (*Analecta hymnica V, 48*). Zde se objevuje dokonce mnoho přírodních obrazů, ale také antické názvosloví.<sup>73</sup>

2. polovina 14. století tedy představuje velký rozmach patrocinii sv. Barbory i jejího kultu. Velké obluby se dostává i ostatním sv. Pannám, zejména sv. Kateřině, která se stává patronkou Karla IV. Ten dokonce jména Svatých Panen zařazuje do litaní *Korunovačního řádu českého krále*, a to v pořadí: Máří Magdalena, Markéta, Kateřina, Barbora, Ludmila a Dorota.<sup>74</sup>

Z počátku 14. století známe krásný příklad byzantského vlivu na raně středověkém umění u nás u tzv. *Chebského antependia* (viz kat. č. 2) z doby kolem roku 1300. Zde je sv. Barbora ve skupině světic a apoštolů, ztvárněna je však bez atributu. Další ztvárnění z 1. poloviny 14. století jsou nástěnné malby a to z *kostela sv. Jana Křtitele* v Janovicích nad Úhlavou (viz kat. č. 3), *kostela minoritů* v Jihlavě (viz kat. č. 4), *rotundy Narození Panny Marie* v Holubicích (viz kat. č. 5), v *kostele sv. Vavřince a Anny* v Praze na Starém Městě (viz kat. č. 6) a v Kuněticích v *kostele sv. Bartoloměje* (viz kat. č. 7). Kromě malby v Kuněticích jsou tato ztvárnění většinou jednodušeji pojatá, v Janovicích je ještě starší ztvárnění s rouškou přes hlavu, což se v pozdějších dílech neobjevuje. U všech těchto maleb není Barbora ztvárněna jako solitérní postava, vždy je obklopena dalšími světci, zejména mučednicemi.

V 2. polovině 14. století se zvyšuje hojnost jejího ztvárnění. Není už jen v knižní a nástěnné malbě, objevuje se i v sochařství. Z tohoto období je tedy nutné vyzvednout *breviář z kláštera sv. Jiří* (viz kat. č. 8) z 50. let 14. století, kde je ojedinělá scéna, ve které sv. Barbora přikazuje zednickému mistrovi probourání třetího okna do její věže. Další ukázka knižní malby je v *Misále Olomouckém* (viz kat. č. 9) z 60. let 14. století.

Z 2. poloviny 14. století jen nutno zmínit další díla: Veledílo *Mistra Theodorika z kaple sv. Kříže na Karlštejně* (viz kat. č. 10), dále první samostatnou sochu z *kostela sv. Tomáše* ve Frymburku (viz kat. č. 15) z doby kolem roku 1380, a z této doby je i opuková socha sv. *Barbory* z Ročova (viz kat. č. 16) a socha z *kostela sv. Tomáše pod Vítkovým Kamenem* (viz kat. č. 17). Malířsky zajímavá je i malba ze *Starého Města u Bruntálu* (viz kat. č. 22) z 90. let 14. století. 2. polovina 14. století přinesla samozřejmě více děl se zobrazením sv. Barbory, na tomto místě proto odkazují na katalog nacházející se pod textem.

Zvyšuje se nejenom počet děl s touto světicí, ale jsou zakládány i kostely, jež jsou sv. Barboře zasvěceny. Svatobarborské kostely nacházíme v obcích Nabdín v okrese Kladno, Banín na Svitavsku, Častohostice u Třebíče nebo Chválkovice u Olomouce.

V roce 1388 se také začíná s výstavbou našeho druhého nejvýznamnějšího gotického chrámu – chrámu sv. Barbory v Kutné Hoře. Výstavba je započata z popudu zdejších rodů, jenž své postavení a bohatství získávají díky horní činnosti, proto je chrám zasvěcen právě sv. Barboře.

### **6. III. Zobrazení v 1. polovině 15. století, fenomén figurálně zdobených rámu**

Úcta svatých u nás již v době Karlově nabývá nebývalého rozmachu. Odráží se v ní církevně-společenské prostředí doby, kdy již lze sledovat reformační úsilí.<sup>75</sup> Jedinou skupinou v našich zemích doby Karlovi, která trvale odpírala církevní teorii a praxi v otázce svatých, jsou valdenští.<sup>76</sup> Ti svým odmítáním svátků, odmítáním vzývání svatých (včetně Panny Marie), pohrdáním ostatky světců podpořili u nás již započatou husitskou revoluci a s ní spojené obrazoborectví.<sup>77</sup> Také již od dob Jana Milíče

z Kroměříže sledujeme sílící eucharistický kult, který se snažil vytlačit kult svatých obrazů, ostatků a úctu ke světcům. Tento odpor ještě sílí s přijetím viklefovského učení na pražské univerzitě počátkem 15. století. Z viklefských názorů na posvátné obrazy a ostatky lze vycítit kritiku, ne však odmítání. Jeho odmítání se vztahuje výlučně na úctu světců samotných.<sup>78</sup> Enkláva těchto vystoupení proti kultu svatých obrazů a ostatků vyúsťuje v roce 1417 skutečným obrazoborectvím.<sup>79</sup> Zde je však nasnadě zmínit, že z dochovaných pramenů do roku 1415 jsou jediní, kdo se postavil přímo proti uctívání světců, valdenští a Jakub z Kaplice. Nikdo jiný přímluvu a prostředkující roli světců neznepochybnil. Obrat nastává až po roce 1415.<sup>80</sup> V následujících letech je už silně odmítán i kult svatých, který je ukončen až s koncem husitských nepokojů.

Na druhou stranu v evropském umění sledujeme velký zájem o kult světců a také jejich stále častější zobrazování ve všech formách umění. Velký zájem o sv. Barboru je podmíněn i vydáním spisu Jana van Wackerzeleho<sup>81</sup> *Compilatio de Sancta Barbara* v roce 1397. Díky tomuto dílu se oblíbenost sv. Barbory šíří nejprve z Lotrinska, Porýní přes jižní Německo do českých zemí.<sup>82</sup> Tento spis je pro pochopení vývoje ikonografie sv. Barbory velmi významným, neboť díky své oblíbenosti a rozšíření, ovlivňuje trendy v zobrazování světice. Hovoříme zejména o poslední kapitole líčící 23 zázraků sv. Barbory (viz kap. 6. IV. Šíření kultu v 2. polovině 15. století, s. 32).

Současně kolem roku 1400 je již Praha skutečným uměleckým centrem a určovala sochařskou i malířskou tvorbu země. Jako přední umělecká centra tvorby začínají vystupovat také Plzeň, Český Krumlov a na Moravě Olomouc, Brno a Jihlava.<sup>83</sup> Důkazem tohoto faktu je i výskyt jednotlivých zobrazení sv. Barbory. Po dobu celého 15. století je však nutné připustit, že výskyt děl se sv. Barborou je silnější v oblasti

západních, středních a jižních Čech, kam se obliba kultu sv. Barbory šíří z již zmíněného jižního Německa.<sup>84</sup>

V umění českého krásného slohu se ve značném počtu<sup>85</sup> dochoval typ obrazu, který je typický výlučně pro české země. Jedná se o nevelký deskový obraz, který je opatřen figurálně zdobeným rámem. Tento typ je podle všeho přejat z vlivu byzantského umění, v němž se podobné typy obrazů dochovaly už z 10. století. Jaroslav Pešina v nich viděl jeden z hlavních retrospektivních a byzantizujících motivů krásného slohu. Shledává příklady nejen četných, zejména mariánských ikon ruských, ale i památek benátských, jež mohly být podnětem k přenosu tohoto byzantského způsobu výzdoby do Čech.<sup>86</sup> Analogie však lze hledat i v umění západním. Jednak je to v kontextu knižních iluminací jako marginálních glos k textu, jednak v kontextu relikviářových ráků a také figurálně zdobených ráků přenosných oltářů.<sup>87</sup>

S výjimkou *Veraikonu svatovítského* a *Adorace děcka z Českých Budějovic* je pravidelným námětem poprsí Madony s dítětem. Bez Ježíška známe jen jeden obraz, nejstarší typ s malovaným rámem – *Panna Marie Přímluvkyně* typu *Aracoeli II.* ze skupiny Mistra Třeboňského oltáře. Tyto mariánské obrazy mají jednoznačný význam kombinující vyváženě mariánskou a christologickou, eucharisticky zaměřenou tematiku. Výběr světců na rámech byl koncentrovaným programem křídlového retáblu a představoval zasvěcení oltáře jednotlivým světcům nebo jejich skupinám. Často to také souvisí s textem litanie, kdy je Panna Maria vzývána jako královna panen a královna apoštolů.<sup>88</sup>

Nejčastěji jsou rámy zdobeny čtyřmi svatými pannami, pannami mučednicemi, čtyřmi svatými evangelisty, sv. Janem, Filipem a Jakubem, svatými poustevníky, sv. Janem Křtitelem, Jiljím a Benediktem, svatými zemskými patrony, svatými rytíři Jiřím a Václavem, svaté vdovy atd.<sup>89</sup> Hojně se zde vyskytují i

andělé, nesoucí na svých páskách úryvky mariánské antifony. Podle legendy zaznamenané v *Legenda Aurea* slyšeli tyto verše od poletujících andělů poprvé kajícíci, kteří na pokyn papeže Řehoře Velikého nesli v Římě před sebou obraz Madony ze *Santa Maria Maggiore* nebo *Santa Maria Ara Coeli*. Obraz před sebou odsouval morové povětrí a epidemie ustala. Je tedy na místě domnívat se, že připojení andělů na okraj rámu mělo ochranný význam proti moru.<sup>90</sup>

Na mnoha těchto rámech se objevuje právě sv. Barbora, jež je na všech zobrazeních výhradně s věží. U nás se poprvé objevuje se na rámu *Madony Aracoeli* (viz kat. č. 28) z roku kolem 1400, dále na *Madoně z Českých Budějovic* (viz kat. č. 32) z počátku 15. století. Z 20. let 15. století jsou to potom *Madona z Brna* (viz kat. č. 39), *Adorace děcka z Českých Budějovic* (viz kat. č. 40), *Madona Vyšebrodská* (viz kat. č. 43), *Madona Vratislavská* (viz kat. č. 45). Kolem 50. let 15. století to jsou *Madona z Týnského chrámu* (viz kat. č. 55), *přenosný rám z Boletic* (viz kat. č. 56), *Assumpta Lannova* (viz kat. č. 57), *Madona Lannova* (viz kat. č. 58), *Vyšebrodská Madona* (viz kat. č. 67) a *Madona Vídeňská* (viz kat. č. 69.).

V 1. polovině 15. století se Barbora začíná objevovat i na objektech užitého umění. Je nutno vyzdvihnout vyšívanou *pretextu* (viz kat. č. 29) ze svatovítského pokladu datovanou do doby kolem roku 1400. Ze stejného souboru objektů je i *pektorální křížek* (viz kat. č. 30) na jednom z jehož ramen se Barbora objevuje. Výjimečná díla této doby jsou například *sv. Barbora Strahovská* (viz kat. č. 41), *sv. Barbora ze Střechovic* (viz kat. č. 50) nebo iluminace v *brevíři Beneše z Valdštejna* (viz kat. č. 35) a v *modlitební knize Jana z Rožmberka* (viz kat. č. 52). Z 1. poloviny 15. století pochází také *monstrance z kostela sv. Michala* (viz kat. č. 53) v Olomouci, kde ve zlatnické figurální výzdobě můžeme také identifikovat sv. Barboru. Na tomto místě

odkazují opět na katalog, který se nachází pod textem a kde jsou popsána všechna díla tohoto období.

Z poloviny 15. století známe i několik kostelů, jež byly sv. Barboře zasvěceny. Je to kostel v Manětíně u Plzně, Mašřově u Kadaně a v Zábřehu na Moravě.

#### **6. IV. Šíření kultu v 2. polovině 15. století**

V pozdně gotickém umění ve středoevropském prostoru sledujeme koncepce, jež ve svém uměleckém individualismu skrývají již formy severské renesance, plynule pokračující v 16. století. Podstatným rysem této doby je narůstající aktivní podíl měšťanstva. V českých zemích se také musíme vyrovnat se základním předělem, husitskou revolucí, s jejím zásahem do obecného povědomí a kulturní tradice.<sup>91</sup>

Husitským obrazoborectvím byla silně zasažena zejména nástěnná malba. Svědčí o tom i Husův výrok z *Výkladu viery*, kde je odsuzována ilustrace a dekorace v domech a chrámech. Po následující léta nelze předpokládat, že by v kališnickém prostředí mohla vzniknout rozsáhlejší malovaná výzdoba kostelů. Až v 60. letech 15. století polevuje přežívající nechuť k obrazům. Poté dochází k obnově dosti rychle. Nástěnná malba získala svoji nezastupitelnou dekorativní a didaktickou funkci, která měla před sebou otevřenou cestu jasněji než např. knižní malba, která byla pomalu vytlačována knihtiskem a také malba oltářních tabulí, jež v tomto předělu ztratila větší část svého uplatnění.<sup>92</sup>

V 2. polovině 15. století se zvedá počet solitérních zobrazení sv. Barbory a také se začíná hojně objevovat na oltářích zejména na křídlech. Pokračuje i trend jejího zobrazování na liturgických předmětech. V 2. polovině 15. století také sledujeme zajímavý posun v ikonografii. Doposud byla sv. Barbora až na výjimky zobrazována výhradně s věží, od



2. poloviny 15. století je však věž pomalu vytlačována kalichem s hostií, kterou světice nejčastěji drží, nebo je kalich přímo součástí věže – je umístěn v jednom z oken.<sup>93</sup>

Zde se musíme opět vrátit k dílu Jana van Wackerzeleho, *Compilatio de Sancta Barbara* z roku 1397. Jan van Wackerzele zde líčí 23 zázraků sv. Barbory, které byly nesmírně populární a měly přímý vliv na proměnu v zobrazování světice. O sílících projevech můžeme hovořit už na sklonku 14. století, zejména v oblasti Porýní, u nás tyto tendence sledujeme až od 2. poloviny 15. století, silněji na konci století. Zázraky v *Compilatio de Sancta Barbara* se zaměřují na sv. Barboru zejména jako na přímluvkyni dobré smrti. Za všechny zmiňuju například příběh obchodníka, jenž byl zajat, mučen a posléze zabit. Jeho mrtvola byla rozsekána a rozptýlena, byla však schopna modlit se ke sv. Barboře a prosit ji, aby tělo bylo zase dáno dohromady. Barbora tedy povolala tři opaty, kteří šli kolem, zemřelého našli a tělo poskládali dohromady. Sv. Barbora zemřelému udělila poslední svátost a muž mohl konečně spočinout v pokoji.

Další příběh vypráví zázrak muže, jenž zasvětil celý svůj život sv. Barboře a slíbil jí věrnost až do smrti. Po nějaké době se však rozhodl oženit se, ale zjevila se mu sv. Barbora, která jej varovala před náhlou smrtí, která ho měla postihnout v den jeho sňatku. Muž tedy sňatek obratem zrušil a připravil se na svou smrt, sv. Barbora mu udělila poslední pomazání a on zemřel v poklidu.

Podobných příběhů je zde několik, významný je ještě příběh muže, holdujícího alkoholu, který zahynul ve svém domě, který lehl popelem při velkém požáru. Jediné co z muže zbylo, byl jazyk, který se modlil ke sv. Barboře o rozhrěšení, načež se mu dostalo a ostatek jeho jazyka se rozpadl na prach.<sup>94</sup>

Právě přímluva za dobrou smrt dělá ze sv. Barbory ve vrcholném a pozdním středověku jednu z nezobrazovanějších

světic a právě tato přímluva měla i velký vliv na změny související s jejím ztvárněním. Věž postupně mizí z reprezentativních zobrazení a nahrazena je kalichem s hostií. V mnohých případech je jen potlačena do pozadí a stává se jakýmsi doplňkem, např. stojící jako miniatura u Barbořiných nohou.

V pozdně středověkých zobrazeních se z věže dokonce stává i jakási schránka na kalich s hostií, což souvisí s rostoucí oblibou eucharistie. Zatímco v běžném liturgickém životě je kalich s hostií uchováván v monstranci, Barbora často drží věž v obou rukou a ve věži je zřetelně vidět umístění kalichu s hostií. Toto zobrazení v některých ohledech dělá z věže jakousi kombinaci relikviáře a monstrance. Hostie je zde vždy zřetelně viditelná, čímž se dá o věži hovořit jako o relikviáři na uchování Kristova těla.<sup>95</sup> V českém umění 15. století je typickou ukázkou tohoto typu sv. Barbora na tzv. *Puchnerově arše* (viz kat. č. 80) nebo sv. Barbora na *nástěnné malbě v Libouni* (viz kat. č. 104) z doby kolem roku 1500.

Úcta k hostii a svátost oltářní je výrazný prvek pozdně středověké náboženské praxe, která má základ na 4. lateránském koncilu v roce 1215, kde byl vysloven zvláštní důraz na transsubstanciaci.<sup>96</sup> Barbora, tím že je přímluvkyní k dobré smrti a poskytovatelkou poslední svátosti, je zobrazena právě s kalichem a hostií.<sup>97</sup>

Výskyt zobrazování světice je nadále velmi hojný, vzniká řada kvalitních děl, z nichž připomenu jen některá. Z nástěnné malby vynikají malby z kostela sv. *Jakuba většího v Prachaticích* (viz kat. č. 60) a hlavně dva cykly líčící celou legendu života sv. Barbory. Ten starší je z let 1475-1480 a pochází *františkánského kláštera* v Plzni (viz kat. č. 73) a mladší je z *Horšova* (viz kat. č. 81) a je z roku 1489. Z uměleckého řemesla je nutné zmínit mřížku *Sanktuária z kostela sv. Mikuláše ve Znojmě* (viz kat. č.

72), kde sledujeme i zobrazení sv. Barbory, dále bohatě vyšívanou *kasuli z Rokycan* (viz kat. č. 79) z let 1480-1500, *pacifikál z Plzně* (viz kat. č. 91), *reliéf Čtrnácti svatých pomocníků v nouzi z Rožmberka* (viz kat. č. 85) z roku 1493 a *monile s kamejí* (viz kat. č. 95) z konce 15. století. Ze sochařských děl vyniká *socha sv. Barbory z Manětína* (viz kat. č. 68) z let 1460-70, *socha z Kamenice nad Lipou* (viz kat. č. 70), sošky *sv. Kateřiny a Barbory z Plzně* (viz kat. č. 83), *sv. Barbora z Chebu* (viz kat. č. 97) a krásná *socha sv. Barbory z Přeštic* (viz kat. č. 108) datovaná do let 1500-1510. Z oltářních obrazů je to např. *Deska Pouchobradská* (viz kat. č. 88) a křídla *oltáře z Křivoklátu* (viz kat. č. 100), obě z konce 15. století.

Kostely jí zasvěcené jsou například v Chomutově – Horní Vsi, nebo kaple v Bílovci u Nového Jičína.

I přesto, že jsem zde na tomto místě nemohla představit všechna díla se sv. Barborou v českém středověku, je zřejmé, že četnost jejího zobrazení je překvapivá a svědčí o její velké oblíbenosti. Na tomto místě odkazuji na katalog, který se nachází pod textem.

## 7. Jednotlivá zobrazení

„Přijmi, Pane, dary, které ti o tvé slavnosti svaté Barbory, panny a mučednice tvé, přinášíme, jejíž ochranou doufáme dojítí spásy.“<sup>98</sup>

Zde se zaměřím na památky s vyobrazením sv. Barbory. Než se dostanu k zobrazení s dalšími světci a k dochovaným cyklům s tématem svatobarborské legendy, je nutné projít si podobu sv. Barbory a její solitérní zobrazení.

Sv. Barbora bývá zobrazována jako stojící mladá dívka, často v mírném esovitém prohnutí. Její postoj je podmíněn držením atributu, většinou věže, pod jejíž vahou se mírně naklání, nebo v několika případech se o ni opírá, pokud je věž zobrazena jako větší model stojící u jejích nohou. Vedle věže v rukou třímá kalich s hostií, který jakoby nabízí divákovi. Pokud volnou rukou nepřidrží věž, nikdy nemá ruce volně spuštěné kolem těla. Zpravidla volnou rukou na věž ukazuje, přidrží si šat, nebo má v rukou meč, či palmetu. V několika případech má obě ruce sepjaté, a to v případě, že je věž vedle ní. Ve scénách s Pannou Marií, nebo na figurálně zdobených rámech volnou rukou často poukazuje na madonu nebo dítě.

Hlavu má často mírně nakloněnou vlevo nebo vpravo, obličej je také mírně natočen v tříčtvrtečním profilu, který je častější než ztvárnění z ánfasu.

Šat má sv. Barbora jak je obvyklé pro dobové zvyklosti. Většinou odpovídá měšťanské módě. Oděv je většinou dvouvrstvý, skládající se ze spodního košilového šatu – *cotte* a svrchního sukna – *surkota*. Přes tento oděv má volně přehozený plášť, který je často pod krkem spojený sponou, nebo dvěma spojenými sponami.<sup>99</sup> Výjimkou v odívání, je ztvárnění

sv. Barbory *Mistrem Theodorikem* (viz kat. č. 10) v kapli sv. Kříže na Karlštejně. Zde je světice oděna v jakýsi jednoduchý, jednovrstvý šat červené barvy s výraznými zlatými aplikacemi. Šat a plášť jsou většinou rozličné barevnosti, často bez ornamentální výzdoby, která se objevuje až ke konci 15. století. Barevně odlišen bývá i rub a líc pláště. Nejčastější barvou spojenou se sv. Barborou je zelená, následuje zlatá a červená, méně častá já modrá a fialová. Šat bývá bez výrazných ozdob, pouze přepásaný stuhou v pase. Výjimkou je *Senomatský oltář* (viz kat. č. 82) z 90. let 15. století, kde je lem pláště bohatě zdoben zlatem a drahými kameny. Obuv většinou není vidět, pokud ano, vidíme vždy jen vykukující špičku zpoza šatu, která je nejprve kulatá a v průběhu 15. století se zužuje.

Tak jak je tomu u světců typické, má Barbora kolem hlavy vždy nimbus, vyjma sochařských památek. Vedle nimbu je pro světici téměř pravidlem koruna, která je vždy bohatě pojednána a propracována do největších detailů. Jedinou výjimku, kde Barbora na hlavě nemá ani korunu ani nimbus je u *sv. Barbory z Přeštic* (viz kat. č. 108) z let 1500-1510. Další výjimkou je zobrazení sv. Barbory na nástěnné malbě v kostele *sv. Jana Křtitele* v Janovicích nad Úhlavou (viz kat. č. 3). Zde sledujeme jediný případ, kdy světice není prostovlasá, ale má na hlavě pokrývku. Jedná se o jakousi kapuci, která zcela zakrývá vlasy. Také vlasy jsou zajímavým ukazatelem jakési typovosti u světic. Dlouhé rozpuštěné vlasy jsou typické pro panny, bývají sčesány dozadu, spadající na ramena. Až na asi tři výjimky jsou plavé, většinou nakadeřené a bez jakýchkoli ozdob, nebo složitých účesů.

Pozadí, na němž je světice zobrazena, je ve všech případech poplatné dobovým trendům, čili většinou je neutrální, zlaté nebo s ornamentální výzdobou. Naznačena bývá jen půda pod nohama, která nebývá nijak typizována. Ve 14. století

nenacházíme žádný případ, kdy by bylo pozadí jakkoliv propracováno, jedná se vždy o neutrální plochu, kde je maximálně naznačen terén. Až v roce 1410 sledujeme jakýsi iluzivní architektonický prostor niky, do něhož je Barbora umístěna a to na nástěnné malbě v *kostele sv. Martina* v Třešti (viz kat. č. 34). Zajímavým prostředím je i pozadí na deskovém obraze *Madony v Rajské zahradě* (viz kat. č. 37) z roku 1415, kde Barbora klečí u jejích nohou, zde skutečně sledujeme jakousi zahradu. Na oltářích *svatobarborském* (viz kat. č. 76) z 80. let 15. století, *velmistra Puchnera* (viz kat. č. 80) z roku 1482 a *Senomatském* (viz kat. č. 82) z 90. let 15. století sledujeme v podstatě totožný prostor, kde v neutrálním interiéru zaujme výrazná šachovnicová podlaha, typická pro toto období. Poměrně častým pozadím jsou i ornamentální, jakoby látkové prostory, bohatě zdobené floristickými dekory.

### **7. I. Izolovaná zobrazení**

Bohaté a po umělecké stránce velmi kvalitní zastoupení mají izolovaná zobrazení světice, která jsou nejčastější ve formě sochy. Toto reprezentativní zobrazení se vyznačuje tím, že světice vystupuje samostatně, bez doprovodu dalších postav nebo bez protějškového díla. Dá se s jistotou předpokládat, že některá díla, která dnes považujeme za reprezentativní, byla dříve součástí nějakého celku, nebo měla protějšek, který se nám nedochoval.

Za izolované zobrazení se dá považovat hned nejstarší známé ztvárnění světice a to z 2. poloviny 13. století z rukopisu *Vitae Sanctorum* (viz kat. č. 1), kde je na fol. 68r v iniciále T. Krásnou ukázkou je trojice soch z 80. let 14. století. Zejména sochy z *Frymburka* (viz kat. č. 15) a *Českého Krumlova* (viz kat. č. 17). Dnes jsou obě v místním muzeu, jsou si velmi podobné a

vykazují se podobnými typy jak ve tvářích, tak v detailech, především u draperie a věže. Trojici kvalitní sochařské produkce z 80. let uzavírá opuková socha z *Ročova* (viz kat. č. 16). Další ukázkou reprezentativního zobrazení, tentokrát opět v knižní malbě je v *brevíři Beneše z Valdštejna* (viz kat. č. 35) z 1410 a z roku 1477 v *Orationale Zikmunda Špana z Bernsteinu* (viz kat. č. 74). Asi vůbec nejkrásnějším a nejkvalitnějším ztvárněním je *sv. Barbora Strahovská* (viz kat. č. 41) z 20. let 15. století. Tato desková malba je ve vší pravděpodobnosti dílem Mistra Vyšebrodské Madony a je příkladem krásněslohového umění nejvyšší kvality. Ohlasy nizozemského realismu sledujeme v dřevěné soše *sv. Barbory ze Stařechovic* (viz kat. č. 50) z let kolem 1440. Další sochy z 3. čtvrtiny 15. století, vyznačující se poměrně kvalitním zpracováním jsou *sv. Barbora z Manětína* (viz kat. č. 68), z *Kamenice nad Lipou* (viz kat. č. 70) a z *Kateřiny u Blanska* (viz kat. č. 71). Ze samého závěru 15. století pochází další skupina kvalitních reprezentativních soch – *sv. Barbora z Plzně* (viz kat. č. 94), *sv. Barbora z Chebu* (viz kat. č. 97) a *sv. Barbora z Přeštic* (viz kat. č. 108) od Mistra Všerubské Madony. Tyto tři sochy jsou dokladem velmi kvalitní sochařské produkce v západních Čechách na přelomu 15. a 16. století. Z konce 15. století je ještě socha z *jižních Čech* (viz kat. č. 101) z roku 1504 *socha z Brna* (viz kat. č. 108).

## **8. Zobrazení s dalšími světeckými postavami**

Jak je tomu u zobrazování světců typické, je i sv. Barbora často ve skupině s dalšími světci. Kromě jejích solitérních památek, známe i zobrazení s dalšími pannami, s Pannou Marií nebo další skupiny svatých, kteří souvisí s místem, kam nebo s tím, komu je výtvarné dílo určeno.

Nejčastěji je sv. Barbora zobrazena samozřejmě jako samostatně stojící postava, ale je nutné podotknout, že i četnost zobrazení s dalšími svatými je významná. Jako všechny svaté panny i ona často doprovází Pannu Marii, většinou spolu s dalšími světicemi. Za poměrně ustálené spojení se dá považovat i její zobrazení se sv. Kateřinou, se kterou tvoří velmi častou dvojici už od konce 14. století.

U nás se ojediněle, o to vzácněji objevuje i zobrazení Čtrnácti svatých pomocníků v nouzi, jehož je sv. Barbora součástí. Dále samozřejmě máme další mnohá uskupení svatých, kde se Barbora vyskytuje.

Je také nutné brát v potaz, že zajisté mnoho soch, které dnes považujeme za solitérní, mohli být ve středověku součástí většího celku, který se zachoval jen ve fragmentech.

### **8. I. Se sv. Kateřinou Alexandrijskou**

Sv. Barbora bývá často zobrazována s dalšími světci. Četnost zobrazení se sv. Kateřinou Alexandrijskou je tak hojná, že se téměř vyrovná počtu zobrazení s Pannou Marií. Tato ustálená dvojice je v českém umění známa od konce 14. století, velká obliba jejich společného zobrazení je od poloviny 15. století. Spolu jsou zobrazovány také v evropském umění, především v prostředí vlámském a německém. Známo je mnoho



středověkých děl evropského významu, které vznikly právě ke kultu těchto dvou světic.

Přiřazování těchto dvou světic k sobě, je zřejmě zapříčiněno podobností jejich legend a také blízkostí svátků - sv. Kateřina Alexandrijská je 25. listopadu, sv. Barbora 4. prosince.<sup>100</sup> Sv. Kateřina byla stejně jako sv. Barbora umučena na počátku 4. století. Obě žily v čistotě a oddanosti bohu a obě se nechaly tajně pokřtít a konvertovaly na křesťanství. Po přiznání se k víře je Kateřina stejně jako Barbora mučena. Po sérii mučení je Kateřina sřata a její ostatky odneseny na horu Sinaj. Tyto zřejmé podobnosti pravděpodobně zapříčinily oblibu společného zobrazení světic, což má vliv i na české umění, kde tyto světice často vidíme společně.

Kromě skupinových zobrazení, kde vedle dalších světců jsou i dvě výše zmíněné, objevují se četně jako izolovaná dvojice. Nejstarší dochované ztvárnění těchto dvou světic pospolu nacházíme na nástěnné malbě v kostele *Neposkvrněného Početí Panny Marie* ve Starém Městě u Bruntálu (viz kat. č. 22) z 90. let 14. století. Bezesporu jedním z nejkrásnějších děl této kategorie jsou krásněslohové sochy *sv. Barbory* a *sv. Kateřiny z Litoměřic* (viz kat. č. 46) z doby kolem roku 1420. Kolem roku 1450 vzniká i *oltář z Duban* (viz kat. č. 59), kde jsou světice na každém z křídel. Mezi světicemi mnohdy stává i Panna Marie s Ježíškem, jak je tomu např. u nástěnné malby v kostele *sv. Jakuba v Prachaticích* (viz kat. č. 60) z 50. - 70. let 15. století.

Ze stejného období je i *desková malba* (viz kat. č. 66), na které jsou tyto dvě světice. Tato malba dnes se nacházející v muzeu v Chebu, byla součástí oltáře. Tzv. *Puchnerova archa* (viz kat. č. 80) z roku 1482 je další ukázkou, kde jsou sv. Barbora a sv. Kateřina ztvárněny na bočních křídlech oltáře. Stejným typem je i *Oltář Senomatský* (viz kat. č. 82) z doby kolem roku 1490, dnes se nacházející v muzeu v Rakovníku. Ze stejné doby

jsou i sochy sv. Kateřiny a sv. Barbory z Plzně (viz kat. č. 83), zde se však uvažuje, že pochází z většího oltářního celku z chrámu sv. Bartoloměje. Krásnou ukázkou tohoto typu v knižní malbě je *Graduál Ladislava ze Šternberka* (viz kat. č. 87) z let 1499-1500, kde se na fol. 176v nachází bohatě zdobená iniciála M, do níž jsou na zlatém pozadí umístěny sv. Barbora a sv. Kateřina. Typ *Virgo inter Virgines* je u nás poměrně častý a sledujeme jej v dílech *Oltář z Klapého u Libochovic* (viz kat. č. 84) z roku 1493, tzv. *Deska Pouchobradská* (viz kat. č. 88) vzniklá kolem roku 1500, *Královehradecký oltář* (viz kat. č. 90) ze stejné doby a dále *Svatokateřinský oltář* (viz kat. č. 99) z Chrudimi. Z nástěnných maleb z konce 15. století jsou to např. malby v *kostele sv. Mikuláše* v Lubech (viz kat. č. 93) a malby v *kostele sv. Václava* v Libouni (viz kat. č. 103).

Naprostým unikátem je nedávno objevený cyklus fresek v kostele *Povýšení sv. Kříže* v Karviné – Fryštátu (viz kat. č. 65) z 2. poloviny 15. století (viz kap. 9. I. Kostel Povýšení sv. Kříže v Karviné-Fryštátu, str. 49). Zde jsou ztvárněny legendy obou světic, což je v českém umění jediný příklad, kdy jsou zobrazeny pohromadě v takto monumentální formě. Jejich osudy jsou zde dokonce ztvárněny paralelně, s důrazem na podobnosti v jejich příbězích.

## **8. II. Quattuor Virgines Capiales**

Ve střední, severní a východní Evropě má velký význam zobrazování světic společně s Pannou Marií, tzv. *Virgo inter Virgines*. Panna Marie stává ve středu mezi světicemi, často mezi sv. Barborou, Kateřinou Alexandrijskou a sv. Markétou Antiochijskou. Tyto tři světice tvoří skupinu tzv. *Virgines Capiales*.<sup>101</sup> Madona zde představuje jejich jakýsi nejvyšší vzor

čistoty. Tyto panny bývají ochránkyněmi vojenských útvarů, učitelů a živitelů.<sup>102</sup>

Od 14. století tuto skupinu doplňuje ještě sv. Dorota a vzniká tak skupina *Quattuor Virgines Capitales*, neboli čtyři hlavní Panny.<sup>103</sup> Tyto čtyři hlavní mučednice od 15. století na vyobrazeních často doprovázejí Pannu Marii. Protějšek sv. Barboře často dělává sv. Kateřina Alexandrijská, která je mezi čtyřmi hlavními pannami tou nejdůležitější.<sup>104</sup> V zobrazeních se výběr panen mnohdy mění v závislosti na místní tradice. Nejčastější jsou sv. Kateřina společně se sv. Barborou, po jejichž boku se střídají vedle Doroty a Markéty i Cecilie, Voršila, Anežka, Otýlie, Agáta, řidčeji pak Hedvika, Lucie nebo Apolena.<sup>105</sup>

Toto uskupení můžeme u nás vidět např. v *kostele Panny Marie* v Telči (viz kat. č. 26) z doby kolem roku 1400, kde rozeznáváme vedle sv. Barbory i sv. Kateřinu a Dorotu. Z užitého umění je krásnou ukázkou tohoto ikonografického programu *vyšívaná praetexta* (viz kat. č. 29) ze svatovítského pokladu, která má dvě části. Na jedné je Madona mezi sv. Kateřinou a sv. Anežkou, na druhé sv. Markéta a sv. Barbora. Ze stejného souboru děl je i *pektorální křížek* (viz kat. č. 30), kde je na každém z ramen kříže jedna světice – sv. Barbora, Kateřina, Dorota a Markéta. Z roku 1415 je i drobná malba na pergamenu se scénou *Madony v Rajské zahradě* (viz kat. č. 37), která je obklopena sv. Barborou, sv. Kateřinou a sv. Alžbětou Durynskou. Z nástěnných maleb je nutné zmínit *kostel sv. Václava* v Boršově nad Vltavou (viz kat. č. 48), kde vedle Barbory a Kateřiny je i Dorota, a v Horšovském Týně, kde v *kostele sv. Apolináře* (viz kat. č. 49) vidíme sv. Barboru, Kateřinu, Markétu a Voršilu. Z oltářních děl svou kvalitou vyčnívá dílo Mistra svatojiřského oltáře a jeho dílny (80. léta 15. století). *Svatobarborský oltář* (viz kat. č. 76) a oltář s *Madonou mezi světlicemi* (viz kat. č. 77) jsou

si typově velmi podobné. Z pozdně gotických děl, která datujeme na přelom 15. a 16. století jsou výjimečnými díly *pacifikál z Plzně* (viz kat. č. 91) a *džbán s postavami čtyř světic* z Kutné Hory (viz kat. č. 98).

Shrnutí těchto děl a analýza jejich výskytu a datace nám dává jasný závěr, že ikonografický program *Virgo inter Virgines* a *Quattuor Virgines Capitales*, se v českých zemích vyskytuje výhradně v Čechách – na Moravě a ve Slezsku nemáme ani jednu ukázkou tohoto typu. Co se týče datace, dá se říct, že tento typ zobrazování světic je u nás znám až po roce 1400, což zhruba odpovídá době, kdy počátky tohoto uskupení sledujeme v celé Evropě.

### **8. III. Čtrnáct svatých pomocníků v nouzi**

Uskupení pomocníků v nouzi se formuje už ve 12. století, a to za účelem ochrany věřících. Mělo se za to, že jejich přímluva je obzvláště účinná v boji proti epidemiím, kult vzniká pravděpodobně v souvislosti s morovou ránou.

Nejstarší uctívání tohoto uskupení známe z přelomu 13. a 14. století z Řezna, Bamberku nebo Norimberku. Světci patřící do této skupiny jsou vždy spjati se smrtí a onemocněním, buď jako patroni dobré smrti, nebo ochránci před onemocněním a náhlou smrtí. Jejich první ikonografické zobrazení známe z počátku 14. století z fragmentu malby v dominikánském kostele v Řezně. Jednotné uctívání skupiny světců souviselo s působením žebravých řádů, nejprve dominikánů a minoritů. K těmto dvěma se záhy připojují i premonstráti a cisterciáci, později i benediktýni. Oblibu si tento kult Čtrnácti svatých brzy získává i u měšťanstva.<sup>106</sup>

Barbora je již od počátku samotného kultu přijata mezi *Čtrnáct svatých pomocníků v nouzi* a je ustálenou členkou tohoto

uskupení, stejně jako např. sv. Kateřina. Mnohdy nelze s přesností určit, o které světce se konkrétně jedná, neboť složení skupiny Čtrnácti svatých pomocníků nebylo pevně ustálené.

Barbora je zde ze všech čtrnácti pomocníků nejsilněji spjata s eucharistií. Díky tomu je v tomto uskupení ve valné většině zobrazena s kalichem a hostií. Věž, která odkazuje spíše k jejímu životnímu příběhu, zde proto nemá logické opodstatnění. (viz kap. 6. IV. Šíření kultu v 2. polovině 15. století, str. 34)

Mezi členy se nejčastěji řadí sv. Akácus, sv. Barbora, sv. Blažej, sv. Kateřina Alexandrijská, sv. Kryštof, sv. Cyriak, sv. Diviš, sv. Erasmus, sv. Eustach, sv. Jiří, sv. Jiljí, sv. Markéta Antiochijská, sv. Pantaleon a sv. Vít.<sup>107</sup> Sv. Barbora je mezi ostatními vyzývána jako ta, která se přimlouvá za přijetí do nebe.

U nás je s jistotou známo jen jediné dílo (ve středověku), kde se tento ikonografický typ objevuje, a to je na reliéfu *Čtrnácti svatých pomocníků z Rožmberku nad Vltavou* (viz kat. č. 85) z roku 1493. Tento reliéf původně pocházel ze zrušené kaple sv. Kateřiny v Rožmberku, dnes je v Alšově jihočeské galerii.

#### **8. IV. Další skupinová zobrazení**

Zobrazení světců v různých uskupeních je velmi časté, často podmíněné oblíbeností světce, vztahu objednavatele ke světci a také místu, kam bylo dílo umístěno. U nás je zřejmě nejstarším skupinovým zobrazením světců, jehož součástí je i sv. Barbora zřejmě *Chebské antependium* (viz kat. č. 2) z roku kolem 1300. Zde však není Barbora rozlišena, jelikož stejně jako většina svatých ani ona zde nemá svůj atribut, pouze palmovou ratolest a nimbus. Další skupinové zobrazení je z Janovic nad Úhlavou (viz kat. č. 3) z doby kolem roku 1310 – 1320. Kolem roku 1340 vzniká i nástěnná malba v Holubicích v *rotundě Narození Panny Marie* (viz kat. č. 5). Zde jsou světecké postavy označeny ne

zcela jasným nápisem, nad Barborou je však zřejmé S. BA. Asi nejpočetnější skupinovým ztvárněním je na *retáblu z dómu v Brandenburgu* (viz kat. č. 13), který pravděpodobně vznikl v českých zemích. Barbora je zde jednou z 24 světců, kteří stojí ve dvou řadách. Zajímavým ikonografickým programem je výzdoba *kostela sv. Apolináře* v Praze (viz kat. č. 23), kde jsou zobrazeny vedle svatých vdov i svaté panny, jež mají pod nohama schoulené postavy pokořených pohanských panovníků.

V 15. století vyjma figurálně zdobených rámců se skupinové zobrazení, jehož součástí je i sv. Barbora, neobjevuje. Známý jsou jen uskupení tzv. *Virgo inter Virgines*. V 15. století silně narůstá počet reprezentativních solitérních zobrazení a také vznikají cykly se životem sv. Barbory.

## 9. Cyklická zobrazení ze života sv. Barbory

Cykly nástěnných maleb v kostelech sloužily jako jakási „náhrada“ psaného slova. Většina věřících byla negramotných a kniha byla luxusním zbožím, které si mohlo dovolit jen málo vysoce postavených. Proto právě tyto soubory maleb sloužily jako ilustrace, které doprovázely výklad kázajícího. Charakter těchto prací je tedy v první řadě účelový, vyplývající z didakticko-liturgické funkce, kterou nástěnným malbám přisoudil už raný středověk. I díky tomu se zobrazování světců a jejich legend stalo ve středověku velmi oblíbeným. Vizualizace biblických a legendárních příběhů napomáhala k výraznější stimulaci jedincova vědomí, k jeho snazší identifikaci s objektem kultu.<sup>108</sup>

Úcta ke světcům se objevuje zejména v katolickém prostředí, u utrakvistů není častá. Ti ji sice neodmítali, ale nestavěli ji do popředí.<sup>109</sup>

Cykly nástěnných maleb s legendou svatobarborskou u nás známe tři: z poloviny 15. století pochází nově objevené nástěnné malby z kostela *Povýšení svatého Kříže* v Karviné - Fryštátě, mezi lety 1475-1480 zřejmě vznikly malby ve *františkánském klášteře* v Plzni a z roku 1489 jsou malby v *kostele Všech svatých* v Horšově. Tyto tři cykly jsou vrcholně gotického charakteru a všechny jsou z poloviny nebo 2. poloviny 15. století, kdy obliba sv. Barbory sílí. Jeden cyklus se nachází ve Slezsku, a je zde naprosto ojedinělou záležitostí co se tématu týče. Další dva jsou z Plzně a jejího okolí. Zde je obliba sv. Barbory velmi silná, což sledujeme i v jiných uměleckých disciplínách, ve kterých je Barbora hojně ztvárněna. Svědčí o tom i existence bratrstva sv. Barbory, zmiňovaného při dominikánském *kostele sv. Markéty* v Plzni v roce 1486.<sup>110</sup> Na

Moravě ani ve středních a severních Čechách nenacházíme takový cyklus ani jeden.

### **9. I. Kostel Povýšení sv. Kříže v Karviné - Fryštátu**

Farní *kostel Povýšení sv. Kříže* je nejstarší stavební památkou v Karviné a jeho počátky sledujeme do období založení Fryštátu na konci 13. století. O tom, že se v kostele nachází fresky z 2. poloviny 15. století se nevědělo až do jara roku 2011, kdy byly nečekaně objeveny při běžném průzkumu před vymalováním interiéru kostela. Odkrytí a zároveň zakonzervování fresek provedla ak. mal. Romana Balcarová.<sup>111</sup>

Fresky se nachází v nejstarší části kostela, v kapli sv. Mikuláše. Odhalený cyklus ukazuje scény ze života sv. Barbory a sv. Kateřiny. I přes dosud neprovedený detailní ikonografický rozbor je zřejmé, že fresky vychází z *Legendy Aurey* Jakuba de Voragine. U sv. Barbory zde sledujeme scény jejího života, převrácení na křesťanství, pronásledování otcem i mučení, které je zde obzvláště drastické. Celý cyklus je ukončen její smrtí. Zajímavostí je, že legendy dvou světic, které bývají často zobrazovány spolu, jsou zde poprvé v českých zemích zobrazeny pohromadě v takto monumentální formě. Jejich osudy jsou zde dokonce ztvárněny jakoby paralelně a je poukázáno na podobnosti v jejich příbězích.

Jednotlivé scény jsou umístěny v řádcích, navzájem od sebe oddělených linkou. Zajímavá je i technika. Zatímco v této době je typická technika fresco-secco, karvinské malby jsou malovány tzv. seccem, čili na suchou omítku. Za pozornost stojí i to, že sv. Barbora, ač patronka horníků, ve slezském regionu nemá ve středověku silného zastoupení. Její obliba zde vzrůstá až v 18. stol., kdy je zde započata těžba uhlí. Celý tento cyklus je tedy něčím naprosto výjimečným v celém českém prostředí a jeho



výzkum je na samém počátku. Odpovědi na otázky kolem objednavatele, doby vzniku a provenienci maleb jsou tedy stále nezodpovězeny, stejně jako umělecko-historický rozbor a ikonografická analýza.

## **9. II. Františkánský klášter v Plzni**

Stavební počátky kláštera sahají do doby kolem roku 1300. Už za husitských válek byl však poničen a kolem poloviny 15. století byl znovu opraven. Roku 1460 nařídil papež Pius II., aby byl klášter odevzdán observantům. Ti se vzdali veškerého majetku a klášter padl do správy obce – města Plzně. Veškeré finanční náklady na úpravy a uměleckou výzdobu nesly tedy soukromé osoby, což se projevilo i na zpracování nástěnných maleb.

Součástí ambitů je pozdně gotická kaple sv. Barbory, která byla původně kapitulní síní. Právě zde obdivujeme pozoruhodnou malířskou výzdobu s námětem legendy o sv. Barboře, proroků a evangelistů na klenbě, s votivním obrazem Anny Černochové a menším votivním obrazem sv. Barbory v závěru svatobarborského cyklu. Malby, které zaujmají celou severní a západní stěnu kaple byly v letech 1900-1903 nevhodně restaurovány akademickým malířem G. Mikskem, poté částečně J. Králem v letech 1958-1959 a znovu v 70. letech V. Bergerem a J. Látalem.

Zasvěcení kaple sv. Barboře tušíme už z pozdně gotické malby nad vstupem – zde je sv. Barbora v červeném plášti. Drží všechny své hlavní atributy: palmu, věž a kalich s hostií má u nohou. Vše nasvědčuje tomu, že vznikla ve stejné době jako malby v kapli. Datování vychází ze studia dobových pramenů i z rozboru uměleckého. Klíčem pro datování je votivní scéna s Bolestným Kristem, sv. Barborou, sv. Kateřinou a klečící

donátorkou v podobě sv. Anny.<sup>112</sup> Součástí scény je nadpis, z něhož se dovídáme jméno donátorky, které je doloženo i v pramenech: „*Anna Černochová, matka, na čest bratří. Smiluj se nade mnú, Pane, pro tvé svaté rány.*“<sup>113</sup> Anna Černochová po svém muži zdělila rozsáhlý majetek. Je zde zobrazena ve vdovském šatu, čili malby musely vzniknout až po roce 1464, kdy umírá její manžel. K datování přispívá také důkaz filologické povahy, do roku 1475 se v plzeňských pramenech neobjevuje písmeno “e“, což malbu posouvá do doby po roce 1475.<sup>114</sup>

Svatobarborská legenda zde sestává z 23 epizod. Cyklus má svůj počátek v poli na severní stěně nahoře a pokračuje dále třemi epizodami na stěně západní. Obrazy jsou ve třech řadách a čteme je od horního pásu severní stěny zprava doleva. Legenda beze sporu vychází a drží se tzv. *Zlaté legendy* Jakuba de Voragine. Začíná scénou v domě Barbořina otce Dioskura, pokračuje stavbou paláce a věže se třemi okny. V této scéně je silný narativní nádech, sledujeme zde krajinu, obraz města i postavy v bohatém dobovém šatu. Dále je zde scéna sv. Barbory kácející modly. Na západní scéně je zobrazen útěk světice a její dostižení otcem, v druhém pásu je její předvedení před císaře Marciána, její bičování, uvržení do cely, návštěva Krista a opětovné předvedení před vladaře. V nejspodnějším pásu jsou nejprve zobrazeny tři scény mučení: svlečení ze šatu, pálení boků a uříznutí prsou, předvedení před císaře a oděnění nahé světice andělem do bílého pláště. Poslední obraz je stětí sv. Barbory. V kápích klenebních polí na severní stěně vedle již vzpomínaného proroka Daniela je Veraikon a vyobrazení oltáře. V posledním poli severní stěny je vedle monogramu IHS v dekorativním rámci votivní obraz sv. Barbory. S podlahou kaple spojuje svatobarborský cyklus iluzivní dekorativní pruh látky.<sup>115</sup>

Na první pohled je zřejmé, že výmalba celé kaple není homogenní. Styl malíře legendy svatobarborské charakterizuje

věcnost a schopnost fabulace a organické spojení námětu s krajinou. Ostatní malby se vyznačují spíše dekorativností a objemem tvarů. Rozdílly jsou i mezi votivní scénou s Annou Černochovou a svatobarborským cyklem. Možné tedy je, že scény vznikly sice ve stejné době, ale rukama dvou umělců, nebo že nejsou ze stejné doby a donátorství Anny Černochové lze omezit jen na votivní scénu. Vzhledem k porušené autenticitě fresek i omezenému srovnávacímu materiálu dnes už nelze na výše uvedené otázky odpovědět.

### **9. III. Kostel Všech svatých v Horšově**

*Kostel Všech svatých* v Horšově má bohatou stavební historii. Byl vystavěn ve 12. století, v poslední čtvrtině 14. století byl zásadně přestavěn. Nástěnné malby se nacházejí v boční kapli sv. Barbory, sklenuté jedním polem křížové klenby. Dal je provést v roce 1489 katolický šlechtic Dobrohost z Ronšperka, usazený v nedalekém Ronšperku - Poběžovicích.

Na západní a východní stěně ještě prosvítají spodní vrstvy maleb z konce 14. století. Na východní straně jsou devoční obrazy: Bolestný Kristus s Arma Christi, Assumpta a archanděl Michael.

Západní a severní stěnu zdobí 25 scén ze života sv. Barbory. Je to ještě rozsáhlejší cyklus než ve františkánském klášteře v Plzni. Jednotlivé epizody jsou na obou stěnách uspořádány do čtyř pásů. Cyklus začíná 12 scénami na severní stěně a pokračuje 13 scénami na stěně jižní. Stejně jako v Plzni i zde se malíř inspiroval legendou o sv. Barboře z *Legendy Aurey*.

Legenda začíná scénou z domu Barbořina otce Dioskura, pokračuje stavbou paláce a probourávání třetího okna do věže. Dále je zobrazen útěk sv. Barbory a její dostižení otcem na hoře, kde pastýři pasou svá stáda. Malba ve třetím pásu severní scény

líčí její předvedení před Marciána, bičování a návštěvu Krista ve vězení. V nejspodnějším pásu je světice opětovně předvedena před vladaře a přesvědčována. Západní scénu zaujímají scény Barbořina výslechu, mučení, smrti a oslavení, vše obdobné scénám v Plzni. Jako v Plzni, i zde je charakter maleb velmi narativní a drží se legendy bez jakýchkoliv přídavků a subjektivních dodatků.<sup>116</sup>

Horšovské malby mají na rozdíl od plzeňských rustikální charakter, barevná skladba je zemitá, dominují okrové, pískově žluté a zelené tóny. J. Krása poukazuje na analogie v Dolním Rakousku u Mistra z Herzogenburgu nebo Mistra Svatojakubského oltáře v Eggenburgu, který pracoval na pomezí Rakouska a Čech. V dnešní době jsou malby ve velmi špatném stavu.<sup>117</sup>

#### **9. IV. Izolované scény**

Izolovaných scén, jakýchsi epických výňatků z legendy, které mají poukázat na nejdůležitější událost světčova života nebo jeho charakter, se v českém umění středověku dochovalo málo, pouze tři. Dvě z toho jsou na médiu knižní malby a jedna na deskovém obraze. Nejstarší je z poloviny 14. století a to v *brevíři z kláštera sv. Jiří*. (viz kat. č. 8). Sv. Barbora je zde vyobrazena na fol. 311v. Je zde scéna s kameníkem, oba stojí před architekтуру zpodobňující věž. Je to okamžik, kdy Barbora zadává zedníkovi úkol, aby do jejího vězení – věže, dal probourat třetí okno jako symbol Nejsvětější trojice.

Další scénou pocházející z 90. let 14. století je *Umučení světice* (viz kat. č. 21). Kvůli absenci atributů bývá uváděno, že se jedná o sv. Barboru, nebo sv. Kateřinu. Světice je zobrazena klečící, krátce před svou popravou. Hlavu má nakloněnou na

rukou, které jí spočívají na rukou krále, držící meč. Za ní jsou další postavy, které ji od krále odtrhávají.

Poslední a zřejmě nejzajímavější scénou je dřevořezba z prvotisku *Legenda Aurea Sanctorum* (viz kat č. 86) z roku 1495. Výjev se sv. Barboru se nachází na 8r a je rozdělen na dvě scény. V 1. části je mučení sv. Barbory, konkrétně pálení prsou. Tato scéna se odehrává na pozadí krajiny, za sv. Barborou je uschlý strom. Napravo od scény stojí model gotické věže, který tuto scénu dělí od další. Tato věž je zajímavá zejména svou podobností s věží v Utrechtu, která přísluší k bývalé katedrále sv. Martina z Tours. Tato věž byla postavena v letech 1320-1382, čili skutečně mohla být volnou předlohou ke ztvárnění. Věž má tři patra s okny, v nejvrchnějším patře jsou dvě sochy svatých. Ve druhé scéně, která je napravo od této věže, sledujeme popravu sv. Barbory. Světice klečí u skály, ruce má sepjaté k modlitbě. Za ní je její otec, zvedající meč nad hlavu, kterým se jí chystá setnout hlavu.

## **10. Charakteristika vývoje ikonografie sv. Barbory**

*„Nechť nám jsou nápomocna, Pane, přijatá tajemství a na přímluvu sv. Barbory, panny a mučednice tvé, ať učiní, bychom z ustavičné záštity těšiti se mohli.“<sup>118</sup>*

Na základě poznatků vyplývajících z předchozího rozboru uměleckých děl s vyobrazením sv. Barbory, je možné odvodit několik závěrů a poznatků.

Zobrazení sv. Barbory odpovídá obecnému vývoji dobové ikonografie světců. Kult světců má nezpochybnitelný vliv na uměleckou produkci středověku. Početné zobrazení sv. Barbory lze rozdělit do několika skupin. Nejpočetnější skupinou jsou samostatná zobrazení světice, druhou skupinou je její zobrazení s dalšími postavami. Třetí skupinou jsou izolované scény zachycující události ze života a nejméně početnou skupinou jsou narativní cykly líčící legendu sv. Barbory.

Další kategorie, do nichž lze zobrazení sv. Barbory rozdělit jsou typy umělecké produkce. Pokud do skupiny deskové malby připočteme i zobrazení sv. Barbory na figurálně zdobených rámech, jedná se o nejpočetnější skupinu, kde tuto světici sledujeme. Další velmi početnou kategorií je nástěnná malba, kde je sv. Barbora většinou v doprovodu dalších světců. Sochařská produkce je naopak skupinou, kde nacházíme nejvíce solitérních zobrazení světice. Zajímavé je sledovat i produkci uměleckého řemesla, kde nacházíme velmi mnoho liturgických předmětů té nejvyšší kvality, a to včetně textilií. Poměrně velmi početné je i médium knižní malby, kde je Barbora většinou součástí iniciály.

Samotné zobrazení světice je po vizuální stránce také zajímavým objektem k analýze. V prvních památkách vztahujících se k jejímu kultu, nebyl stanoven jeden ikonografický typ. Nebyla

od ostatních svatých odlišena svými atributy, ty se hojně objevují až na počátku 14. století. Poté až do poloviny 15. století u ní sledujeme především atribut věže, později kalich s hostií, nebo kombinace obojího.

Co se týče zobrazení světice ve společnosti dalších svatých, je nejčastějším zobrazením *Virgo inter Virgines* a *Quattuor Virgines Capiales*, čili uskupení světic společně s Pannou Marií. Velmi početnou skupinou je i dvojice sv. Kateřina a sv. Barbora, které se jako ucelená dvojice objevují v podstatě od počátku kultu sv. Barbory u nás. Větší společnost světců, zejména na nástěnných malbách také není ničím výjimečným, pouze jednou ji však lze spojit s kultem Čtrnácti svatých pomocníků v nouzi.

Časté nejsou ani cykly a izolovaná epická zobrazení ze života sv. Barbory. Izolované scény jsou zajímavé především z hlediska výběru scény, která byla považována za nejvýstižnější pro ilustraci kultu, či charakteru světce. Sledujeme tedy scénu probourávání třetího okna do věže, nebo stavbu věže samotnou, typické je samozřejmě mučení nebo sv. Barbora v modlitbě. Objevuje se i akt popravy.

Cykly známe pouze tři, a to z období vrcholného středověku - 2. polovina 15. století. Všechny tři se nachází v epicentrech kultu sv. Barbory, a to buď v západních Čechách, nebo ve Slezsku. Líčí legendu sv. Barbory od jejího přiklonění se ke křesťanství, uvěznění, mučení až k popravě. V cyklech bývá doprovázena světskými postavami, většinou donátory.

## 11. Závěr

### **11. I. Shrnutí kultu sv. Barbory**

Sv. Barbora je jednou z nejoblíbenějších světic vůbec a od 14. století je jednou z nejčastěji zobrazovaných světců. Její život je opředen mnoha legendami a má se za to, že žila v 2. polovině 3. století a její smrt bývá datováno do doby kolem roku 303 – 306 n. l., tedy do doby pronásledování křesťanů. Podle Zlaté legendy byla Barbora dcerou bohatého pohanského kupce Dioskura. Byla proslulá svou krásou a moudrostí. Za nedlouho se přiklonila ke křesťanské víře. Její otec, jako zarputilý nepřítel křesťanů jí nechal vystavět věž, do které jí vsadil, aby ji izoloval od okolního světa. I přesto se spojila s teologem Origenem a nechala se pokřtít. Její otec ji ztrestal a předvedl ji před soudce Marciána, který ji mučil. Barbora zázračně odolávala mučení bez újmy na zdraví, dokud jí nebyla setnuta hlava. V tom samém okamžiku byl její otec zasáhnut bleskem.

Legenda a s ní spjatý kult sv. Barbory na západ proniká z Byzance a už z počátku 8. století máme doklady o jejím uctívání v Římě, které se koncem století rozšiřuje i do ostatní Evropy. V Evropě její první vyobrazení známe právě z 8. století a to z kostela *Santa Maria Antiqua*. V následujících stoletích se její kult dále šíří a stává se oblíbeným jak v lidovém vyprávění, tak v mytologii.

Sv. Barbora je patronkou mnoha oborů a činností. Tou nejvýznamnější je přímluva dobré smrti. Od konce středověku je významná jako patronka horníků a hornictví. Díky stavbě věže je také patronkou oborů spjatých se stavebnictvím.

U nás počátky jejího kultu známe asi od 12. století, ale první zpodobnění je až ze 13. století. O četnosti se dá hovořit až ve 14. století, kdy je již hojně se vyskytující se postavou ať již



v solitérních, nebo skupinových vyobrazeních. V 15. století, zejména v jeho první polovině nás zaujmou figurálně zdobené rámy, na nichž je sv. Barbora hojně zastoupena. Od 2. poloviny 15. století se zvedá počet solitérních zobrazení

## **11. II. Shrnutí ikonografie sv. Barbory**

Nejstarší dochované památky se sv. Barborou známe již z 8. století z raně křesťanských kostelů, kde je však světice zobrazena pouze v byzantském oděvu, s nimbem, knihou a křížem v ruce – čili bez atributů, které by nám pověděly, že se jedná o sv. Barboru. Právě tyto výjevy bývají opatřeny nápisovou páskou se jménem světice. Od 13. století, kdy se hojnost zobrazení v Evropě zvyšuje, je již Barbora opatřena atributy, které jí náleží. Nejčastěji je zobrazena s věží, kterou většinou drží v ruce, nebo stojí vedle jejího modelu.

V českém umění je sv. Barbora s věží prakticky až do poloviny 15. století, kdy je věž pomalu vytlačována kalichem s hostií, což je výsledkem vzrůstající obliby eucharistie.

Známý jsou i cykly z jejího života, které vypráví její legendu. U nás se dochovaly pouze tři, všechny však významné kvality a to jak po stránce ikonografické, tak umělecké.

V hojném počtu je výskyt sv. Barbory ve skupinovém zobrazení. Svým přijetím mezi Čtrnáct svatých pomocníků v nouzi si zajistila místo v mnoha uměleckých dílech, zejména v Evropě, u nás toto uskupení není časté. Časté však je zobrazení sv. Pannen, tzv. *Quattuor Virgines Capitales* a zobrazení s Pannou Marií, tzv. *Virgo inter Virgines*. Velmi početnou skupinou zobrazení je i ztvárnění se sv. Kateřinou, se kterou tvoří oblíbenou dvojici.

Jelikož život sv. Barbory a její ikonografické ztvárnění nebylo doposud komplexně zpracováno, bylo pro mě tedy překvapivým zjištěním, že se jedná o jednu z nejčastěji zobrazovaných světic českého středověku. Pozornost si také jistě zaslouží zpodobnění atributů a ikonografie této legendární postavy. Zaujal mě zejména vývoj ztvárnění jejího atributu věže, která nepochybně podléhá dobovým trendům v architektuře, a u které lze jistě dokonce zřídka dohledat konkrétní skutečné inspirační zdroje, které souvisí buď s místem vzniku díla, nebo s objednavatelem. Zajímavé je také sledovat výskyt jednotlivých prací, které se často kumulují do jednotlivých oblastí, kde se světice objevuje velmi často, načež na některých místech se neobjevuje vůbec. V každém případě si postava této světice zaslouží větší pozornost, než jaká jí byla doposud v české odborné literatuře věnována.

## 12. Poznámky

- 
- <sup>1</sup>Elizabeth Hallamová, *Světcí, kdo jsou a jak nám pomáhají*, New York 1994, s. 6
- <sup>2</sup>Např. portrét Karla IV. na Karlštejně a zobrazení Jana Očka z Vlašimi na jeho votivním obraze.
- <sup>3</sup>Eduard Petřů, *Obraz světice v legendách Českého středověku*, in: *Žena-jazyk-literatura*, sborník z mezinárodní konference, Ústí nad Labem 1996, str. 14-19.
- <sup>4</sup>Vera Schauber – Hanns Michael Schindler, *Rok se svatými*, Kostelní Vydří 1994, s. 626.
- <sup>5</sup>Hermann-Joseph Weisbender, *Heilige des Regionalkalenders. Band II, Juli bis Dezember*, Leipzig: St. Benno, 1983, s. 526
- <sup>6</sup>Do dějin se zapisuje jako jeden z nejkrutějších uskučňovatelů pronásledování křesťanů, které započal Dioklecián.
- <sup>7</sup>David Hugh Farmer, *Oxfordský lexikon světců*, Oxford 1978, s. 61.
- <sup>8</sup>Kalendář s odkazy na památku svatých a s církevními svátky.
- <sup>9</sup>Byzantský hagiograf žijící v 2. polovině 10. století.
- <sup>10</sup>Megan Cassidy-Welch, *Prison and sacrament in the cult of Saints: Images of St Barbara in late medieval art*, in: *Journal of Medieval history* 35, 2009, s. 373-374.
- <sup>11</sup>Jan van Wackerzele učil ve 14. století v Bologni a byl i významnou církevní autoritou v Kolíně nad Rýnem.
- <sup>12</sup>Valerie Vermassen, *The Compilatio de Sancta Barbara of John of Wackerzele (c. 1397). Reception and Use of a Hagiographic Compilation in Fifteenth-Century Manuscripts*. Převzato z [www.stabilityandtransformation.ugent.be](http://www.stabilityandtransformation.ugent.be) Vyhledáno 10. 10. 2013
- <sup>13</sup>Anežka Vidmanová, *Jakub de Voragine, Legenda Aurea*, Praha 1998, s. 365. Sv. Barbora v původní Legendě Aureře nebyla, byla tam přidána až pozdějšími reedicemi ve 13. století.
- <sup>14</sup>Ivan Rusina – Marian Zervan, *Životy svatých*, Bratislava 1994, s. 245
- <sup>15</sup>Často bývá za její úkryt považována jeskyně.
- <sup>16</sup>Hynek Rulíšek, *Slovník křesťanské ikonografie, postavy, atributy, symboly*, České Budějovice 2006, nestr. Podle Jakoba da Voragine je tato epizoda apokryfní.
- <sup>17</sup>Viz Schauber – Schindler (pozn. 4), s. 626-627.
- <sup>18</sup>Viz Vidmanová (pozn. 13)
- <sup>19</sup>Jan Evangelista Bílý, *Čtení o milých svatých Božích*, Praha: Karel Bellmann, [1800-], s. 954
- <sup>20</sup>Marek Babic, *Svátec vo 4. storočí*, in: *Svátec a jeho funkcie vo spoločnosti*, Bratislava 2006, s. 39-40
- <sup>21</sup>Jarmila Bednaříková, *Úloha světce ve společnosti 5. - 8. století*, in: *Svátec a jeho funkcie vo spoločnosti*, Bratislava 2006, s. 56-66
- <sup>22</sup>Václav Rameš, *Po kom se jmenujeme? Encyklopedie křesťanských jmen*, Praha 2003, s. 436-437
- <sup>23</sup>Erna und Hans Melchers, *Das Grosse Buch der Heiligen – Geschichte und legende im Jahreslauf*, München 1978, s. 783
- <sup>24</sup>Michael Buchberger (ed.), *Lexikon für Theologie und Kirche*, Freiburg 1930, s. 959. Heslo napsáno K. Hofmannem
- <sup>25</sup>František Cinek, *Mše svatá v bohoslužebném řádu církevního roku (Proprium et Commune Sanctorum) III.*, Olomouc 1934, s. 103.
- <sup>26</sup>Kolektiv autorů, *Lexikon für Theologie und Kirche*, Freiburg 1993, s. 1401. Heslo napsáno E. Wimmerem.
- <sup>27</sup>Žil 540 - 604
- <sup>28</sup>Žil 720 - 772
- <sup>29</sup>Žil ? - 855
- <sup>30</sup>Viz Cinek (pozn. 25), s. 103
- <sup>31</sup>Hermann-Joseph Weisbender, *Heilige des Regional-Kalenders 2*, Mainz 1976, s. 527
- <sup>32</sup>Viz Kolektiv autorů (pozn. 26), s. 1401
- <sup>33</sup>[www.catholic.org](http://www.catholic.org) Vyhledáno 19. 3. 2013
- <sup>34</sup>[www.kutnohorsky-patriot.cz](http://www.kutnohorsky-patriot.cz) Vyhledáno 19. 3. 2013

- 
- <sup>35</sup>Engelbert Kirchbaum (ed.), *Lexikon der Christlichen Ikonographie: Allgemeine Ikonographie Bd1, A-Ezechiel*, Řím, 1990, s. 305. Heslo napsáno L. Petzoldtem.
- <sup>36</sup>Sv. Petrus Chrysologus se narodil asi roku 406 a byl ravennským biskupem. Proslul jako vynikající řečník, čímž si získává svůj přídomek (Chrysologus – zlatořečník).
- <sup>37</sup>[www.catholic.org](http://www.catholic.org) Vyhledáno 19. 3. 2013
- <sup>38</sup>Viz Kolektiv autorů (pozn. 26), s. 1402
- <sup>39</sup>Viz Schauber-Schindler (pozn. 4), s. 627
- <sup>40</sup>Viz Kirchbaum (pozn. 35), s. 305. Vznikají dvě verze, 1415 a 1450. Jsou to texty, které dávají rady jak zemřít a neporušit postupy dobré smrti podle křesťanských příkázání. První, větší spis vzniká někdy během Kostnického koncilu (1414-1418), autorem je pravděpodobně neznámý dominikánský mnich. Kniha vzniká v kontextu řádícího moru a stává se tak velmi populární. Už ve středověku a na počátku novověku je přeložena do mnoha jazyků. V té původní je 11 dřevořezeb.
- <sup>41</sup>Karel Vrána (ed.), *V jednom společenství, Životní příběhy světců*, Praha 2009, s. 515
- <sup>42</sup>Viz Melchers (pozn. 23), s. 784
- <sup>43</sup>Viz Schauber – Schindler (pozn. 4) s. 627
- <sup>44</sup>Viz Kolektiv autorů (pozn. 26), s. 1401
- <sup>45</sup>Viz Schauber – Schindler (pozn. 4) s. 627
- <sup>46</sup>Ibidem, s. 626
- <sup>47</sup>Viz Schauber – Schindler (pozn. 4), s. 627
- <sup>48</sup>Ibidem, s. 627
- <sup>49</sup>Josef Petrů (ed.), *Dějiny hmotné kultury 1/2*, Praha 1985, s. 855-857
- <sup>50</sup>Viz Rusina – Zervan (pozn. 14), s. 245
- <sup>51</sup>Viz Kirchbaum (pozn. 5), s. 305
- <sup>52</sup>Viz Cassidy-Welch (pozn. 10), s. 374-375.
- <sup>53</sup>Viz Rulíšek (pozn. 16), nestr.
- <sup>54</sup>Joseph Braun, *Tracht und Atributeder Heiligen in der Deutschland Kunst*, Stuttgart 1943, s. 114-118.
- <sup>55</sup>Viz Rusina – Zervan (pozn. 14), s. 245
- <sup>56</sup>Viz Rulíšek (pozn. 16), nestr.
- <sup>57</sup>Ibidem, nestr.
- <sup>58</sup>Ibidem, nestr.
- <sup>59</sup>Viz Schauber – Schindler (pozn. 4), s. 627
- <sup>60</sup>Viz Rulíšek (pozn. 16), nestr.
- <sup>61</sup>Ibidem, nestr.
- <sup>62</sup>Viz Cinek (pozn. 25), s. 104
- <sup>63</sup>Viz Petrů (pozn. 3), s. 14.
- <sup>64</sup>Kutal, Albert – Líbal, Dobroslav – Matějček, Antonín, *České umění gotické I., stavitelství a sochařství*, Praha 1949, s. 9
- <sup>65</sup>Ibidem, s. 41
- <sup>66</sup>Abert Kutal, *Gotické sochařství v Čechách a na Moravě*, Praha 1948, s. 16-23
- <sup>67</sup>[www.hrady.cz](http://www.hrady.cz) Vyhledáno 5. 11. 2013
- <sup>68</sup>Pavol Černý, Některé nové aspekty ikonografie Panny Marie s děckem v českém umění doby Karla IV. In: *Acta universitatis Palackianae Olomouensis Facultas Philosophica, Philosophica-Aesthetica 6*, Olomouc 1998, s. 65
- <sup>69</sup>Jan Vilikovský, *Pisemnictví českého středověku*, Praha 1948, s. 51.
- <sup>70</sup>Texty písně, o nichž je zde zmínka jsou vydány v Drevesově souboru *Analecta hymnica*. Za tímto pojmem je vždy udán svazek a číslo písně. Celý soubor pochází z 80. let 19. století.
- <sup>71</sup>Ibidem, s. 78
- <sup>72</sup>Ibidem, s. 56
- <sup>73</sup>Ibidem, s. 59
- <sup>74</sup>Vidmanová, Anežka – Mašek, Richard – Pavel, Jakub, *Karel IV., Vlastní životopis*, Praha 2000, s. 32
- <sup>75</sup>Ota Halama, *Otázka svatých v české reformaci, její proměny od doby Karla IV. do doby české konfese*, Brno 2002, s.7

---

<sup>76</sup>Středověké náboženské hnutí, jehož název je odvozen od jména francouzského obchodníka Valdeseho (2. polovina 12. stol.). Ten se svými kázáními rozcházel s římsko-katolickou církví v otázce světského majetku a postavení. Byl nazván kacířem a jeho hnutí bylo prohlášeno za heretické. Odmítal kult světců a dalších dogmat. Během kolonizace na přelomu 13. a 14. století se valdenští dostávají i na území českých zemí.

<sup>77</sup>Viz Halama (pozn. 75), s. 111

<sup>78</sup>Ibidem, s. 16-17

<sup>79</sup>Ibidem, s. 22-23

<sup>80</sup>Ibidem, s. 26-28

<sup>81</sup>Viz Cassidy-Welch (pozn. 10) s. 378

<sup>82</sup>Ibidem, s. 379

<sup>83</sup>Jaromír Homolka (ed.), *Pozdně gotické umění v Čechách, 1471-1526*, Praha 1985, s. 170

<sup>84</sup>Viz Přílohy, mapa 2, s. 179

<sup>85</sup>Je jich celkem 27.

<sup>86</sup>Milena Štefanová, Figurálně zdobené rámy českých gotických obrazů, in: *Umění III*, Praha 1985, s. 315-316

<sup>87</sup>Milena Bartlová, *Poctivé obrazy*, Praha, 2001, s. 74

<sup>88</sup>Roman Lavička, *Gotické umění, průvodce sbírkou středověkého umění Alšovy jihočeské galerie*, Hluboká nad Vltavou 2007, s. 20

<sup>89</sup>Viz Bartlová (pozn. 87), s. 76

<sup>90</sup>Ibidem, s. 77

<sup>91</sup>Viz Homolka (pozn. 83), s. 10

<sup>92</sup>Ibidem s. 258-259

<sup>93</sup>Viz Cassidy-Welch (pozn. 10), s. 374

<sup>94</sup>Ibidem, s. 380-381

<sup>95</sup>Ibidem, s. 381

<sup>96</sup>Přeměna chleba a vína v tělo a krev Kristovu.

<sup>97</sup>Viz Cassidy-Welch (pozn. 10), s. 383

<sup>98</sup>Viz Cinek (pozn. 25), str. 104

<sup>99</sup>Ludmila Kybalová, *Dějiny odívání, středověk*, Praha 2001, s. 91-99

<sup>100</sup>Kateřina Chalupová, *Svatá Kateřina Alexandrijská, její ikonografie a kult v českých zemích doby středověku*, dipl. práce, nepublikovaný strojopis, Olomouc, 2008, s. 50

<sup>101</sup>Engelbert Kirchbaum (ed.), *Lexikon der Christlichen Ikonographie, Bd. 8, Meletius bis Zweiundzwanzig Martyrer*, Řím, 1994, s. 574

<sup>102</sup>Viz Melchers (pozn. 23), s. 784

<sup>103</sup>Viz Kolektiv autorů (pozn. 26), s. 1402

<sup>104</sup>Viz Chalupová (pozn. 100), s. 48-49

<sup>105</sup>Viz Kirchbaum (pozn. 101), s. 573-574. Heslo napsáno F. Tschochnerem

<sup>106</sup>Viz Kirchbaum (pozn. 101), s. 924-925. Heslo napsáno Hermannem Kirchoffem.

<sup>107</sup>Ibidem, s. 924

<sup>108</sup>Tomáš Knoflíček, *Nástěnná malba za vlády Lucemburků na Moravě*, Olomouc 2009, s. 9

<sup>109</sup>Jiří Fajt (ed.), *Gotika v západních Čechách II (1230-1530)*, Praha 1998, s. 447

<sup>110</sup>Ibidem, s. 447

<sup>111</sup>www.karvina.cz, Vyhledáno 19. 11. 2012

<sup>112</sup>Sv. Anna je zde zřejmě díky shodě jména s donátorkou Annou Černochovou.

<sup>113</sup>Uvedeno v nové transkripci.

<sup>114</sup>Viz Fajt (pozn. 109), s. 444-445.

<sup>115</sup>Ibidem, s. 446

<sup>116</sup>Ibidem, s. 449

<sup>117</sup>Ibidem, s. 450



---

### **13. Prameny**

Kateřina Chalupová, *Svatá Kateřina Alexandrijská, její ikonografie a kult v českých zemích doby středověku*, dipl. práce, nepublikovaný strojopis, Olomouc, 2008, 272 s.

### **Internetové zdroje**

[www.catholic.org](http://www.catholic.org)

[www.karvina.cz](http://www.karvina.cz)

[www.kutnohorsky-patriot.cz](http://www.kutnohorsky-patriot.cz)

[www.manuscriptorium.com](http://www.manuscriptorium.com)

[www.stabilityandtransformation.ugent.be](http://www.stabilityandtransformation.ugent.be)

[www.muzeumcheb.cz](http://www.muzeumcheb.cz)

[www.tradice.com](http://www.tradice.com)

[www.pruzkumypamatek.cz](http://www.pruzkumypamatek.cz)

---

## **14. Literatura**

Marek Babic, Svátec vo 4. storočí, in: *Svátec a jeho funkcie vo spoločnosti*, Bratislava 2006, s. 39-40

Milena Bartlová, *Poctivé obrazy*, Praha, 2001

Jarmila Bednaříková, Úloha svätce ve společnosti 5. - 8. století, in: *Svátec a jeho funkcie v spoločnosti*, Bratislava 2006, s. 56-66

Jan Evangelista Bílý, *Čtení o milých svatých Božích*, Praha: Karel Bellmann, [1800-]

Joseph Braun, *Tracht und Atributeder Heiligen in der Deutschland Kunst*, Stuttgart 1943

Michael Buchberger (ed.), *Lexikon für Theologie und Kirche*, Freiburg 1930

Megan Cassidy-Welch, Prison and sacrament in the cult of Saints: Images of St Barbara in last medieval art, in: *Journal of Medieval history* 35, 2009, s. 371-384

František Cinek, *Mše svatá v bohoslužebném řádu církevního roku (Proprium et Commune Sanctorum) III.*, Olomouc 1934

Pavol Černý, Některé nové aspekty ikonografie Panny Marie s děckem v českém umění doby Karla IV. In: *Acta universitatis Palackianae Olomouensis Facultas Philosophica, Philosophica-Aesthetitca* 6, Olomouc 1998



---

Vladimír Denkstein – František Matouš, *Jihočeská gotika*, Praha 1953

Josef Dünninger, Vierzehn Nothelfer, in: Engelbert Kirchbaum (ed.), *Lexikon der Christlichen Ikonographie, Bd. 8, Meletius bis Zweiundzwanzig Martyrer*, Řím, 1994, s. 546-549

Jiří Fajt (ed.), *Magister Theodoricus, dvorní malíř císaře Karla IV.*, Praha 1997

Jiří Fajt (ed.), *Gotika v západních Čechách II (1230-1530)*, Praha 1998, s. 423-590

Jiří Fajt (ed.), *Karel IV., císař z Boží milosti: kultura a umění za vlády Lucemburků 1310-1437*, Praha 2006

Ondřej Faktor, Nově objevené pozdně gotické nástěnné malby, in: *Průzkumy památek XVII – 1*, Praha 2010

Ondřej Faktor, Pozdně gotické nástěnné malby v Křištíně, Štěpanovicích, Lubech a Myslivi na Klatovsku, in: *Umění LVII/2009 – 5*, Praha 2009, s. 438-452

David Hugh Farmer, *Oxfordský lexikon světců*, Oxford 1978

Ota Halama, *Otázka svatých v české reformaci, její proměny od doby Karla IV. do doby české konfese*, Brno 2002

Karel Halla, *Umění gotiky na Chebsku*, Cheb 2009

---

Elizabeth Hallamová, *Světcí, kdo jsou a jak nám pomáhají*, New York 1994

Ivo Hlobil – Marek Perůtka, *Katalog: Od gotiky k renesanci*, Olomouc 2002

Jaromír Homolka (ed.), *Pozdně gotické umění v Čechách, 1471-1526*, Praha 1985

Hans Hümmeler, *Helden und Heilige*, Bonn am Rhein, 1930

Rudolf Chadraba, *Dějiny českého výtvarného umění*, Praha 1984, 405-683 s.

Kolektiv autorů, *Lexikon für Theologie und Kirche*, Freiburg 1993

Tomáš Knoflíček, *Nástěnná malba za vlády Lucemburků na Moravě*, Olomouc 2009

Albert Kutal – Dobroslav Líbal – Antonín Matějček, *České umění gotické I., stavitelství a sochařství*, Praha 1949

Albert Kutal, *Gotické sochařství v Čechách a na Moravě*, Praha 1948

Ludmila Kybalová, *Dějiny odívání, středověk*, Praha 2001

Roman Lavička (ed.), *Gotické umění, průvodce sbírkou středověkého umění Alšovy jihočeské galerie*, Hluboká nad Vltavou 2007

---

Antonín Matějček, *Česká malba gotická: desková malba 1350-1450*, Praha 1950

František Matouš, *Mittelalterliche Glasmalerei in der Tschechoslowakei*, Praha 1975

Erna und Hans Melchers, *Das große Buch der Heiligen – Geschichte und Legende im Jahreslauf*, Mnichov 1978

Michaela Ottová – Olga Kotková (ed.), *Sochařství za vlády Jagellonců*, České Budějovice 2012

Petr Pavelec, Středověká nástěnná malba v bývalé prelatuře čp. 155 v Českém Krumlově, in: *Umění LVII/2009 – 1*, Praha 2009

Oliva Pechová, Gotické nástěnné malby v Holubicích, in: *Zprávy památkové péče, roč. XVII*, Praha 1957

Jaroslav Pešina, *Gotická nástěnná malba v zemích českých 1300-1350*, Praha 1958

Josef Petráň (ed.), *Dějiny hmotné kultury 1/2*, Praha 1985

Eduard Petrů, Obraz světice v legendách Českého středověku, in: *Žena-jazyk-literatura, sborník z mezinárodní konference*, Ústí nad Labem 1996, str. 14-19.

Leander Petzoldt, Barbara, in: Engelbert Kirchbaum (ed.), *Lexikon der Christlichen Ikonographie: Allgemeine Ikonographie Bd1, A-Ezechiel*, Řím, 1990, s. 304-31

---

Emanuel Poche, *Umělecké památky Čech 2*, Praha 1978

Václav Rameš, *Po kom se jmenujeme? Encyklopedie křesťanských jmen*, Praha 2003, s. 436-437

Hynek Rulíšek, *Slovník křesťanské ikonografie, postavy, atributy, symboly*, České Budějovice 2006

Ivan Rusina – Marian Zervan, *Životy svatých*, Bratislava 1994

Vera Schauber – Hanns Schindler, *Rok se svatými*, Kostelní Vydří 1994

Rudolf Schikora, *Naše světla, čtení ze životů svatých*, Frýdek-Místek 1947

Eduard Šittler, *Chrámový poklad u sv. Víta*, Praha 1903

Milena Štefanová, *Figurálně zdobené rámy českých gotických obrazů*, in: *Umění*, Praha 1985, s. 315-316

Jakob Torsy, *3550 Namen und 1540 Lebensbeschreibungen unsere Heiligen*, Freiburg 1976

Anežka Vidmanová, *Jakub de Voragine, Legenda Aurea*, Praha 1998

Jan Vilikovský, *Pisemnictví českého středověku*, Praha 1948

Otakar Votoček, *Severočeská galerie výtvarného umění v Litoměřicích: sbírka starého umění*, Ústí nad Labem 1983

---

Karel Vrána (ed.), *V jednom společenství, Životní příběhy světců*,  
Praha 2009

Zuzana Všecková, Středověká nástěnná malba ve středních  
Čechách, in: *Průzkumy památek, roč. 6*, Praha 1999

Hermann-Joseph Weisbender, *Heilige des Regional-Kalenders 2*,  
Mainz 1976

Hermann-Joseph Weisbender, *Heilige des Regionalkalenders.  
Band II, Juli bis Dezember*, Leipzig: St. Benno, 1983

---

## **15. Summary**

The topic of the master thesis is life and cult of St. Barbara, her representation in the Czech Lands in the medieval times, with focus on iconographic presentation. Part of this thesis is a catalogue containing 108 illustrations of St. Barbara, from the beginning of the 13<sup>th</sup> century until the late of 15<sup>th</sup> and beginning of 16<sup>th</sup> century. St. Barbara was one of the most Czech popular saints at these times. The iconography, development of the cult and her representation is monitored on the basis of her life, which reflects the political and religious environment.

The entire work is constructed in order to constantly refer to the catalogue and illustration attachments, which are major factors in iconography analysis. There are also reflected patronisation and her attributes.

St. Barbara was an early Christian saintess, which due to her martyrdom, belonged to the most worshiped saints, across all social classes. She was worshiped not only in the Czech Lands, but her cult was followed in whole Europe, basically since the early medieval times. Her cult started to be followed in the late of 13<sup>th</sup> century, and since then the worshipping started to increase.

It is not without any interest that, she is part of 14 Holy Helpers, the group of saints, whose cult is not that popular in our country as in nearby countries. St. Barbara is also one of the holy virgins, which are known as Quattuor Virgines Capiales, and also she is the virgin stands alongside of Virgin Mary (Virgo inter Virgines).

Since the 15<sup>th</sup> century she can be very often spotted on decorated frames of Marian paintings. This Czech phenomenon,

---

adopted from Byzantium, is typical for fair style (international style) and in the Czech environment it constitutes peculiar iconographic type.

As the life of Sv. Barbara and her iconographic presentation has not yet been completely processed, therefore it was surprising to find out that she is one of the most frequently portrayed saints in the Czech in the medieval times. She can be found in all art media – panel paintings, wall paintings, book paintings, sculptures, applied arts and on textiles, seals and liturgical objects as well. Her popularity is also evidenced by frequent consecration of churches, associations, institutions and an abundance of names Barbara.

---

## **Přílohy**



---

## **1. Katalog**

### **1. Čechy, Vitae Sanctorum (Životy svatých)**

1265 – 1300

*Rukopis na pergamenu, 171 ff. 26,5 x. 19, 5 cm. Vazba je v dřevěných deskách potažených kůží, vzadu poničeno. Vzniká pravděpodobně v jednom z českých ženských benediktýnských klášterů. Národní knihovna v Praze, sig. VI.E.1.*

Sv. Barbora je na fol. 68r v iniciále T. Je zobrazena stojící, prostovlasá, světlovlasá s korunou a nimbem. Oděna je ve zlatý šat a fialový plášť, ruce má pokrčeny. Za ní je zlaté pozadí. Nemá u sebe žádný ze svých atributů.

*Zdroj:*

[www.manuscriptorium.com](http://www.manuscriptorium.com)

*Vyhledáno dne 29. 10. 2012*

### **2. Chebské antependium**

kolem 1300

*Oltářní přikrývka bohatě vyšívaná perličkami, korálky a stříbrnými plíšky. Byla zhotovena chebskými klariskami pro hradní kapli. Muzeum Cheb.*

Jsou zde zobrazeny postavy Krista, apoštolů a světic. Jednou z nich je sv. Barbora, která jako všechny ostatní postavy stojí pod arkádou, oděna v modrý šat a plášť na oranžovém pozadí. Na hlavě má nimbus a v ruce palmovou ratolest. Je zde silný vliv Byzantského umění.

*Literatura:*

Halla Karel (ed.), *Katalog umění gotiky na Chebsku*, Cheb 2009

[www.muzeumcheb.cz](http://www.muzeumcheb.cz)

*Vyhledáno dne 14. 3. 2013*

---

### **3. Janovice nad Úhlavou, kostel Jana Křtitele**

kolem 1310-1320

*Fresky zde pokrývají značnou část kostela Jana Křtitele, Restaurováno 1955-6 Františkem Kotrbou.*

Malba sv. Barbory se nachází na špaletě vítězného oblouku. Natáčí se směrem k východní stěně. Hlavu má pokrytou rouškou, kolem hlavy má nimbus. Oděna je v šat a plášť, v pravé ruce drží věž, levou rukou na ni ukazuje.

*Literatura:*

Jaroslav Pešina, *Gotická nástěnná malba v zemích českých 1300-1350*, Praha 1958, s 176-182, obr. 41-42.

### **4. Jihlava, kostel Matky Boží**

před 1330

*Nástěnná malba z minoritského kostela Matky Boží v Jihlavě. Malba se nachází na třetím západním pilíři. Do dnešního dne se zachovala jen podkresba.*

Ústřední scéna Ukřižování je ideově i kompozičně složitě seskládána a setrvává ze tří částí: vlastní výjev, pod ním neurčitá scéna a dole dvě světice, které tuto dolní část rámují. Jednou ze světic je sv. Barbora, která nápadně vystupuje – objednavatel malby byl pravděpodobně spjat s hornictvím, jehož je Barbora patronkou. Světice vlevo byla identifikována jako sv. Markéta a vpravo sv. Barbora s věží, je ještě doložena fragmentem nápisu (SA)NCTA BARBARA na horní části orámování. Barbora je se svatozáří a plavými vlasy na tmavohnědém pozadí, s hlavou nakloněnou k pravému rameni. Světle okrové spodní roucho je z větší části překryto členitým tmavým pláštěm. Postava má zvednutý ukazovák levice.

*Literatura:*

---

Jaroslav Pešina, *Gotická nástěnná malba v zemích českých 1300-1350*, Praha 1958, s. 78 a 121.

## **5. Holubice, rotunda Narození Panny Marie**

kolem 1340

*Nástěnné malby byly v roce 1957 restaurovány D. Faldovou a V. Šenkýřovou.*

V podvěží rotundy Narození Panny Marie byly roku 1957 odkryty raně gotické nástěnné malby. Na západní straně je zobrazena madona mezi sv. Kateřinou a sv. Vojtěchem, po stranách jsou polopostavy sv. Barbory (?) a sv. Otýlie. Vlevo snad sv. Barbora je zobrazena s mečem v pravé ruce a s ne zcela jasným nápisem S. BA. Její frontální obličej s dnes již téměř nečitelnou kresbou detailů určuje černá obrysová kresba. Světice je zahalena do zeleného pláště s červeným rubem.

*Literatura:*

Zuzana Všetečková, Středověká nástěnná malba ve středních Čechách, in: *Průzkumy památek, roč. 6*, Praha 1999, str. 31

Kateřina Chalupová, *Svatá Kateřina Alexandrijská, její ikonografie a kult v českých zemích doby středověku* (diplomová práce), Olomouc 2008, s. 131.

## **6. Staré Město v Praze, kostel sv. Vavřince a sv. Anny**

před polovinou 14. století

*Nástěnné malby restaurovány od roku 2003 firmou Tradice s.r.o., pod záštitou nadace Dagmar a Václava Havlových VIZE 97.*

Fragment postavy sv. Barbory je porušen barokním pilastrem. Větší část figury je naštěstí zachována: jde o stojící ženu, mírně natočenou a hledící doleva, v dlouhém plášti sepjatém pod krkem a spadajícím na zem, v arabesce pravidelných esovitých záhybů. Světice je prostovlasá s okrovou svatozáří, v pravé ruce drží

---

velký zlatý (resp. žlutý) kalich. Celá malba je podložena červení, která podkládá též lineárně pojmově ztvárněný architektonický rámec figury. Červeň pozadí je poseta šesticípými hvězdami a ornamenty.

*Zdroj:*

www.tradice.com

*Vyhledáno dne 6. 12. 2012*

## **7. Kunětice, kostel sv. Bartoloměje**

2. polovina 14. století

*Roku 1897 v presbytáři a lodi nalezeny fragmenty nástěnných maleb – v lodi: sv. Barbora a Kateřina, sv. Voršila plující s pannami po Rýně a v presbytáři Vzkříšení Páně a v tympanonu sanktuáře poprsí Kristovo.*

Sv. Barbora je zde ztvárněna jako stojící žena s nimbem a bohatou korunou, s vlasy volně spadajícími na ramena. Oděna je v šat s bohatou drapérií. Její tvář nese smutný výraz, pohled směřuje vzhůru. Pravou ruku má pozdviženou, ukazováčkem ukazuje na věž, držící v levici. Ta je šestiboká, s jedním oknem na každé straně, s cimbuřím a střechou. Světice stojí na podlaze a je na tmavém pozadí.

*Literatura:*

Emanuel Poche (ed.), *Umělecké památky Čech 2*, Praha 1978, s. 177

## **8. Praha, brevír z kláštera sv. Jiří (?)**

1355-1458

*Rukopis na pergamenu, 437 ff. 25 x 17 cm. Vazba je v dřevěných deskách potažených pergamenem z počátku 17. století. Podle A. Matějčka ho nechala vyhotovit abatyše kláštera sv. Jiří na Pražském hradě. Národní knihovna Praha, sig. XIII.E.14e.*

---

Sv. Barbora je zobrazena na fol. 311v. Je zde scéna s kameníkem, oba stojí před architekturou zpodobňující věž. Barbora stojí na její levé straně, kameník na pravé. Je prostovlasá, s nimbem, oděna v zelený šat a hnědý plášť. Nad věží je nápis S. BARBARA. Věž je gotického rázu. Světice na ni pravou rukou ukazuje, levicí si přidržuje šat.

*Zdroj:*

www.manuscriptorium.com

*Vyhledáno dne 29. 2. 2012*

## **9. Olomouc, misál olomoucký**

kolem 1360

*Pergamen, 257 ff., 377 x 275 mm, vazba původní. Olomouc, státní archiv, CO 134.*

Kodex obsahuje několik ornamentálních a 10 figurálních iniciál. Jednou z nich je i sv. Barbora fol. 127v. Konkrétní iluminaci se nepodařilo dohledat, proto je zde zmíněna bez bližšího popisu.

*Literatura:*

Jaroslav Pešina, *České umění gotické 1350-1420*, Praha 1970, s. 263

Štěpán Kohout, *Iluminované rukopisy kapitulní knihovny olomoucké: Kánonové listy*, Opava 1998

## **10. Karlštejn, Mistr Theodorik**

1365-1375

*Olejová malba na bukové desce, v. 115,1 cm, š. 85,7 cm. Rám je původní s kruhovým relikviářovým otvorem ve spodní rámové liště. Hrad Karlštejn, kaple sv. Kříže, inv. č. KA 3749.*

Na desce je zobrazena prostovlasá plavovlasá světice s nimbem, oděna v červený šat se zlatými aplikacemi. Rozpuštěné vlasy jí splývají na ramena, hlava je nakloněna k levému rameni.

---

V pozdvížené levé ruce drží model gotické trojlodní halové stavby představující věž. V pravé ruce drží palmovou ratolest. Pozadí je neutrální. Obraz se nachází v severovýchodním okenním výklenku v kapli sv. Kříže na Karlštejně, pod freskou Klanění tří králů. Společně se sv. Barborou je zde i sv. Panna (sv. Dorota?) a sv. Kateřina Alexandrijská.

*Literatura:*

Jiří Fajt, *Magister Theodoricus, dvorní malíř císaře Karla IV.*, Praha 1997, s. 372 a s. 448.

### **11. Staré Město v Praze, kostel sv. Vavřince a sv. Anny**

70. léta 14. století

*Nástěnné malby restaurovány od roku 2003 firmou Tradice s.r.o., pod záštitou nadace Dagmar a Václava Havlových VIZE 97.*

Sv. Barbora je ztvárněna s kalichem a hostií. Pod jejíma nohama je postavička pokořeného vladaře, zpodobení jinak běžné pro Kateřinu Alexandrijskou, kterou dal dotyčný císař Maxentius stít. Malba je silně poškozena.

*Zdroj:*

www.tradice.com

*Vyhledáno dne 6. 2. 2012*

### **12. Drásov, kostel Povýšení sv. Kříže**

po roce 1370

*1932 malby zabezpečeny J. Linhartem, 1940-41 restaurovány J. Janšou a J. Polákem, v roce 1981 znovu restaurovány J. Stejskalem a J. Čobanem.*

Freska umístěna ve špaletě v závěru presbytáře. Barbora stojí mezi sv. Dorotou a sv. Máří Magdalenou. Je znázorněna jako stojící žena s pokrývkou hlavy a s výrazným nimbem, nakloněna na pravou stranu. Je oděna v červený šat a zelené roucho,

---

v pravici drží svůj atribut – věž, levou rukou na něj ukazuje. Stejně jako ostatní světice stojí na pozadí prosté sloupkové architektury, zakončené kružbou v podobě trojlistu. Dochoval se i nápis nad hlavou: BARBARA.

*Literatura:*

Tomáš Knoflíček, *Nástěnná malba za vlády Lucemburků na Moravě*, Olomouc 2009, s. 78-87.

### **13. Čechy nebo Braniborsko, bývalý hlavní oltářní retábl z dómu v Brandenburgu**

1375

*Křídla jsou z dubového dřeva, predela je ze dřeva jehličnanu a sochy z lipového dřeva. Temperová malba.*

Na pravém křídle rozměrného oltáře je umístěna mezi řadou světců a světic i sv. Barbora, stojící vedle sv. Cecílie a sv. Doroty. Je zobrazena jako stojící tmavovlasá žena se zlatou královskou korunou na hlavě, oděna ve zlatý šat. V pravé ruce drží věž, jež přidržuje i levicí. Stojí na zlaté konzole na zlatém pozadí pod gotickým lomeným obloukem, zakončeným kružbou v podobě trojlistu.

*Literatura:*

Jiří Fajt (ed.), *Karel IV., císař z boží milosti – kultura a umění za vlády Lucemburků 1310-1437*, Praha 2006, s. 352-355.

### **14. Moravský Šternberk, oltářní křídla z kostela Neposkvrněného početí Panny Marie**

před 1379

*Borové (smrkové) dřevo, 179 x 48 cm. Restaurováno B. Slánským a L. Slánskou v Praze 1953-1954 a 1962. Pochází pravděpodobně z hradní kaple neb z augustiniánského klášterního kostela*

---

*Neposkvrněného Početí Panny Marie v Moravském Šternberku. Státní hrad Moravský Šternberk, hradní kaple.*

Původní podoba oltáře byla zřejmě jiná než ta dnešní a to: po jedné straně malované desky s obrazem sv. Kateřiny a sv. Anežky tvořily pevná křídla oltáře, zatímco obraz sv. Barbory byl vnitřní stranou levého pohyblivého křídla, na jehož vnější straně byl zobrazen zvěstující anděl. Střed a pravé pohyblivé křídlo jsou ztraceny.

*Literatura:*

Jaroslav Pešina, *České umění gotické 1350-1420*, Praha 1970, s. 222-223.

### **15. Frymburk, sv. Barbora**

kolem 1380

*Původně z kostela sv. Tomáše ve Frymburku, nyní v muzeu v Českém Krumlově. Lipové dřevo, v. 89 cm. Záda vyhloubena, polychromie původní. Muzeum v Českém Krumlově, inv. č. 1050.*

Zobrazena jako stojící prostovlasá žena, se zlatou korunou a tmavými vlasy. Postava je mírně prohnutá, hlava se naklání na levou stranu. Oděna je v hnědý šat a zlatý plášť s modrým rubem, pod krkem sepnutým zlatou sponou s modrým kamenem. Věž drží v obou rukou, levou rukou ji drží zespod, pravou ji objímá. Věž je čtyřboká, s patrem a dvěma okny, naznačeno je, že je z cihel a to i barevně. Střecha i sokl jsou červené barvy.

*Literatura:*

Jaroslav Pešina, *České umění gotické 1350-1420*, Praha 1970, s. 145

Emanuel Poche (ed.), *Umělecké památky Čech I*, Praha 1977, s. 228.



---

## 16. Ročov, sv. Barbora

1380

*Opuka*

Socha sv. Barbory z Ročova má i svůj protějšek, sv. Kateřinu. Světice je znázorněna stojící. Na hlavě má královskou korunu, vlasy má volně spadající na ramena. Na tváři má úsměv, hlavu mírně naklání vpravo. Oděna je ve volný šat, v pase převázaný. Pravou rukou se opírá o meč, v levé ruce drží gotickou věž.

*Zdroj:*

www.tyfoza.no-ip.com

*Vyhledáno 19. 2. 2013*

## 17. Sv. Tomáš pod Vítkovým Kamenem, sv. Barbora

80. léta 14. století

*Lipové dřevo, 89 cm, vzadu vyhloubena, některé části později doplněny. Nová polychromie. Okresní muzeum v Českém Krumlově, inv. č. 1051.*

Socha je vytvořena jako vysoká štíhlá figura, mírně prohnutá s monumentální drapérií. Je prostovlasá s korunou na hlavě a s vlasy sčesanými dozadu. Její pohled směřuje do země, hlava je mírně nakloněna doleva. Sv. Barbora má na sobě několik vrstev drapérií, jako nejsvrchnější šat má plášť s lemem, pod krkem sepnutý kruhovitou sponou. V levé ruce drží věž, kterou si přidržuje i rukou pravou. Věž je na podstavci s cihlovým soklem s jedním kulatým oknem na každé straně. Střecha je jehlancová s dvojitou makovicí.

*Literatura:*

Vladimír Denkstein – František Matouš, *Jihočeská gotika*, Praha 1953, s. 93, obr. 10.

---

## **18. Čechy, Textus varii**

1380 – 1420

*Rukopis na papíru, 150 ff. 30cm x 23 cm. Je v dřevěných deskách s kůží. Národní knihovna v Praze, sig. X.D.5.*

Perokresba sv. Barbory je na fol. 1v, je zde s královskou korunou, nimbem, oděna v červený šat. V pravé ruce třímá palmovou ratolest, v levé model věže.

*Zdroj:*

www.manuscriptorium.com

*Vyhledáno dne 29. 2. 2012*

## **19. Libiř, kostel sv. Jakuba**

kolem 1390

*Nástěnné malby jsou v kostele sv. Jakuba, výjev se světici je v triumfálním oblouku.*

Na jižní stěně lodi od triumfálního oblouku jsou 4 světice – sv. Máří Magdalena, sv. Apolena, sv. Voršila a sv. Barbora. Sv. Barbora se nachází vpravo a obrací se ke sv. Voršile, levicí ukazuje na věž, kterou drží v pravé ruce. Pro obě světice je charakteristický oválný obličej s vysokým čelem, které připomíná tvorbu Mistra třeboňského oltáře. Plášť světice je zvlněn v lemech rubu závěsů pod jejíma rukama. Stojí na ornamentálním pásu s rozetami před pozadím, zdobeném šablonovým ornamentem.

*Literatura:*

Zuzana Vsetečková, Středověká nástěnná malba ve středních Čechách, in: *Průzkumy památek č. 6*, Praha 1999, s. 102-112.

---

## **20. Vrbno u Mělníka, kostel Povýšení sv. Kříže**

kolem 1390

*Nástěnná malba se sv. Barborou se nachází v presbytáři.*

Původní románský kostel pochází z poloviny 12. století, později byl přestavován. Malby náleží do stejné stylové vrstvy jako malby v Libiši. Nachází se v gotickém presbytáři. Postava sv. Barbory se dochovala ve zlomku. Je zobrazena stojící, natočená vpravo. Je prostovlasá s korunou a nimbem, oděna v zelený šat a červený plášť. V pravé ruce drží mohutnou věž s cimbuřím a střechou. Výjev je na sytě červeném pozadí.

*Literatura:*

Jan Royt, Středověké nástěnné malby v kostele Povýšení sv. Kříže ve Vrbně u Mělníka, in: *Průzkumy památek 2/2006*, ročník 13, s. 98-111

## **21. Magdeburg, Halberstadt nebo Čechy, Umučení světice (sv. Barbora nebo sv. Kateřina)**

kolem 1390

*Deskový obraz malovaný temperou, zlacen. 36 x 26,3 cm. Obraz pravděpodobně původně patřil rodině (nebo velmi blízkému okolí) císaře Karla IV. Soukromá sbírka.*

Není jasné, zda se jedná o sv. Barboru nebo sv. Kateřinu, jejichž osud byl podobný. Světice je zobrazena klečící, krátce před svou popravou. Hlavu má nakloněnou na ruku, které jí spočívají na ruku krále, držící meč. Na hlavě má zlatou královskou korunu, vlasy má plavé, svázané. Oděna je ve zlatý šat, zdobený krajkou u krku. Kolem ní jsou další postavy. Před ní je král, oděn v bohatě zdobený šat, stojící za skálou s vegetací. Za ním je další postava.

---

Za světicí stojí další tři muži, jeden světicí chytá za rameno. Všichni stojí na zemi, pozadí je pozláceno.

*Zdroj:*

www.acb.cz

*Vyhledáno 12. 3. 2012*

## **22. Staré Město u Bruntálu, Kostel Neposkvrněného početí Panny Marie**

90. léta 14. století

*Nástěnná malba je umístěna na západní straně vítězného oblouku.*

*Malby odkryty a restaurovány R. Balcarovou v roce 1994.*

Světiice je zobrazena spolu se sv. Kateřinou Alexandrijskou. Obě jsou štíhlé, stojící ženy s výrazným esovitým prohnutím těla, umocněné traktováním drapérie. Barbora je zde prostovlasá se zeleným nimbem i královskou korunou, oděna v modrý šat, zdobený šablonovým vzorem rozety. Obličej má lemován dlouhými vlnitými vlasy. Tvář je frontálně podána s mírně pootevřenými očima, dlouhým nosem a sevřenými rty. V pravé ruce drží věž románského typu, v levé ruce má meč opřený o rameno, s jílcem nahoře. Obě světiice stojí na oválném pódiu bílé barvy posetém trsy trávy, pozadí je zlatavé s hnědým ornamentem.

*Literatura:*

Tomáš Knoflíček, *Nástěnná malba za vlády Lucemburků na Moravě*, Olomouc 2009, s. 152-161.

## **23. Nové Město v Praze, kostel sv. Apolináře**

90. léta 14. století

*Freska na severní straně kostela, 230 x 850 cm.*

Je zde vymalován pás dvanácti stojících světic s Pannou Marií Ochránitelkou uprostřed. Světiice vlevo představují zřejmě svaté

---

vdovy nad polopostavami svých manželů, světice vpravo pak svaté panny nad schoulenými postavami pokořených pohanských panovníků. První světící vpravo od Panny Marie je sv. Anežka římská, druhou nelze identifikovat, dále je sv. Lucie, čtvrtou sv. Kateřina, pátou sv. Markéta a šestou sv. Barbora. Světice je zde znázorněna jako stojící, vpravo hledící. Je prostovlasá s plavými vlasy, žlutým nimbem, oděna v bílý šat s šedým rubem. V levé ruce drží meč, jenž má opřený o rameno, v pravé má věž zelené barvy s červenou střechou. Celá scéna je na modrém pozadí.

*Literatura:*

Zuzana Všetečková, Gotické nástěnné malby v kostele sv. Apolináře v Praze, in: Dalibor Prix (ed.), *Pro arte, Sborník k poctě Ivo Hlobila*, Praha 2002, s. 157-168.

#### **24. Morašice, kostel sv. Petra a Pavla**

1393

*Barevná skladba bohatých nástěnných maleb je červená hlínka, světle zelená, okr a bílá. Část maleb byla odkryta a kopírována již před r. 1840, v roce 1901 byly odkryty téměř všechny malby v lodi, zbytek byl odkryt 1941-2, kdy byly také restaurovány.*

Sv. Barbora je namalována v hlavní lodi kostela spolu s např. sv. Apolenou, Voršilou, Markétou, Dorotou...

*Literatura:*

Jaroslav Pešina, *České umění gotické 1350-1420*, Praha 1970, s. 199-200.

#### **25. Praha, Mariánské hodinky**

kolem 1395

*Pergamen, 84 ff., 100 x 80 mm, vazba z 19. století. Praha, knihovna Národního muzea, V H 36.*

---

Rukopis obsahuje české mariánské hodinky a modlitby k zemským světcům. Ilustrace jsou seskupeny do dvojic, zpravidla na protistránkách, vlevo je celostránkový obraz, vpravo je iniciála. Na fol. 119-120 je Nanebevstoupení Krista a sv. Barbora.

*Literatura:*

Jaroslav Pešina, *České umění gotické 1350-1420*, Praha 1970, s. 284.

Pavel Brodský, *Katalog iluminovaných rukopisů Knihovny Národního muzea v Praze*, Praha 2000, s. 69

## **26. Telč, kostel Panny Marie**

před rokem 1400

*Nástěnné malby jsou v kostele Panny Marie, konkrétně na stěnách dnešní sakristie. Malby byly objeveny 1984 a následně restaurovány M. Tomkem a J. Beranovou. V současné době jsou zcela nečitelné důsledkem požáru dřevěné skříně v sakristii v roce 1999.*

Dominantní jsou malby sv. Kateřiny a Doroty. Sv. Barboru lze identifikovat na základě rozeznání atributu věže, její postava je dnes však nečitelná. Její fragment může také představovat pozůstatek širší řady světců a světic.

*Literatura:*

Tomáš Knoflíček, *Nástěnná malba za vlády Lucemburků na Moravě*, Olomouc 2009, str. 183-186.

## **27. Čechy, relikviář krve Kristovy**

kolem 1400

*Zlacená měď, email, v. 60 cm. Předpokládá se, že pochází z parléřovské dílny, vzniká nejspíše podle návrhů Petra nebo jeho syna Václava. Dnes umístěn v Benátkách v kostele Frari.*

---

Drobná trojkřídlá archa se skříňovým středem, dnes vyplněným ostensoriem s anděly, nahoře rámován šesti vimperky, nad dvěma krajními a dvěma středními se tyčí nakoso postavené věže. Křídla archy jsou vyvršena rovněž do dvakrát tři vimperků a nesou na vnitřní ploše ve dvou patrech světecké postavy: sv. Jeroným, Jakub, Petr, Ondřej, Bartoloměj, Václav, Máří Magdalena, Kateřina, Barbora, Markéta, Anežka a Hedvika.

*Literatura:*

Emanuel Poche, *Umělecká řemesla gotické doby*, in: Dějiny českého výtvarného umění II, Praha 1984, s. 472.

## **28. Praha, Madona Ara Coeli,**

kolem 1400

*Tempera na pergamentu nataženém na dřevěné desce, 92 x 69 cm. Národní galerie Praha, O 1 457.*

Malba patrně pochází z dílny Mistra třeboňského oltáře, je to první doklad rámové malby u nás. Obraz pochází z chrámu sv. Víta v Praze. Je to věrná replika římského mariánského obrazu typu *Avocaty* (Přímluvkyně). Je to také jediný typ *Aracoeli* u nás. Sv. Barbora je zde umístěna na rámu, na levé straně v horní části. Je oděna v zelený šat, na hlavě má zlatou korunu a v obou rukou drží bílou válcovitou věž s cimbuřím. Její pohled směřuje k Madoně.

*Literatura:*

Antonín Matějček, *Česká malba gotická, deskové malířství 1350-1450*, Praha 1950, obr. 120

## **29. Praha, praetexta vyšitá perlami**

po roce 1400

*Obdélník, 22 x 39 cm. Téměř vše je vyšito malými perličkami. Původní vyšívání bylo zakryto pozdější přemalbou. Kontury*

---

*provedeny černou nebo hnědou nití, podšívky rouch naznačeny hnědým nebo zeleným hedvábím, přes něž červenou nebo světlehnědou nití vyšit kosočtverečný vzorek, uprostřed něhož je perlička. Obrubu tvoří ornament komponovaný z dubových listů. Obrazy sloužily na ozdobu menších rouch. Součást svatovítského pokladu, inv. č. 164.*

Sv. Barbora je zde znázorněna se sv. Markétou a Madonou. Všechny postavy jsou půlfigurové, v plášti. Sv. Barbora je zde z ánfasu, s korunou a nimbem, v pravé ruce drží věž se třemi okny a cimbuřím.

*Literatura:*

Eduard Šittler - Antonín Podlaha, Poklad svatovítský, in: *Soupis památek historických a uměleckých*, Praha 1903, s. 173-175.

### **30. Praha, pektorální křížek**

po roce 1400

*Stříbro, latinská forma, rozvírací, zakončený trojlisty. 10,7 cm. Praha, poklad dómu sv. Víta, inv. č. 70 (24)*

Nahoře je očko s kroužkem, obě strany jsou ryté. Vpředu uprostřed je krucifix, v trojlistech emblémy čtyř evangelistů s dlouhými zvlněnými páskami. Vzadu uprostřed je celá postava Madony s Ježíškem, v ramenech poloviční postavy sv. Kateřiny, sv. Barbory, sv. Doroty a sv. Markéty. Sv. Barbora je zde jako polofigura s dlouhými vlasy, nimbem, nakloněná na levou stranu, s bohatou drapérií. V levé ruce třímá věž. Vše je na šrafovaném pozadí.

*Literatura:*

Jaroslav Pešina, *České umění gotické 1350-1420*, Praha 1970, s. 343



---

### **31. Praha, oltářní retábl ze zámku Páhl**

kolem 1403

*Tempera se zlacením na dřevěné podložce, 103,5 x 125 cm (v otevřeném stavu). Mnichov, Bayerisches Nationalmuseum, inv. č. MA 2377.*

Sv. Barbora je zde znázorněna na křídle, jako stojící, vpravo nakloněná, esovitě prohnutá, plavovlasá žena s nimbem a korunou, s vlasy sčesanými dozadu. Je oděna v purpurový šat, pod krkem sepnutý zlatou sponou. V levé ruce zahalené v šat drží věž se třemi okny a cimbuřím, pravou rukou ji přidržuje. Stojí na hnědé zemi a na zlatém pozadí s ornamentální výzdobou.

*Literatura:*

Jiří Fajt (ed.), *Karel IV., císař z boží milosti – kultura a umění za vlády Lucemburků 1310-1437*, Praha 2006, s. 426.

### **32. České Budějovice, kostel sv. Trojice, Madona**

počátek 15. století

*Dřevo potažené plátnem, křídlový podklad, tempera. 95,5 x 75 cm. Původní pomalovaný rám, zlacený, puncovaný. Na střední desce mírně porušeny obrysy a lazury. Restaurováno A. Bělohubkem v roce 1934, B. Slánským v roce 1957. Alšova jihočeská galerie, inv. č. O2.*

Je to typ „milostné madony“ s figurálně zdobeným rámem. Sv. Barbora je umístěna na rámu v pravém dolním rohu. Stojí, je otočena na levou stranu. Zobrazena je prostovlasá s plavými vlasy, korunou a nimbem. Oděna je modročervený plášť, jenž má sepnutý u krku zlatou sponou. V obou rukou drží čtyřbokou věž se zlatou střechou a soklem. Stejně jako u ostatních zde vyobrazených světců, jsou kontury malby vryty do podkladu a kresleny šedou barvou.

---

*Literatura:*

Antonín Matějček, *Česká malba gotická, deskové malířství 1350-1450*, Praha 1950, s. 123-124, obr. 149

Milena Bartlová, *Poctivé obrazy, české deskové malířství 1400-1460*, Praha 2001 s. 229

### **33. Čechy, misál Zbyňka Zajíce z Hasenburka**

1409

*Pergamen, 336 ff., 240 x 170 mm. Objednavatelem byl pražský arcibiskup Zbyněk Zajíc z Hasenburka (1402-1411). Vídeň, Oesterreichische Nationalbibliothek, cod. 1844.*

Figurální iniciála provázená akantovou ornamentikou, na fol. 196v je zobrazena sv. Barbora.

*Literatura:*

Jaroslav Pešina, *České umění gotické 1350-1420*, Praha 1970, s. 287-288.

### **34. Třešť, kostel sv. Martina**

kolem 1410

*Nástěnná malba odkryta v roce 1943.*

Jediná fragmentárně dochovaná nástěnná malba se nachází na jižní straně presbytáře. Sv. Barbora je s korunou i s nimbem na hlavě, je v nepatrném kontrapostu, oděna do splývavého pláště červené barvy, modelovaného hlubokými mísovitými záhyby v oblasti podbřišku. V levé ruce zakryté drapérií nese věž, v pravé ruce pozdvižené do výše ramen, přidržuje palmovou ratolest. Na pozadí je iluzivní architektura, koncipována jako průhled sedlovým portálem do dalšího prostoru naznačeného trojicí stěn, každá je prolomená úzkým vysokým sdruženým oknem zakončeným kružbou ve tvaru kruhu s vepsaným trojlístem. Celý výjev je rámován zelenými dělicími pásy.

---

*Literatura:*

Tomáš Knoflíček, *Nástěnná malba za vlády Lucemburků na Moravě*, Olomouc 2009, s. 191-192.

**35. Praha, brevíř Beneše z Valdštejna**

kolem 1410

*Pergamen, 602 ff., 175 x 130 mm, vazba novodobá. Národní knihovna Praha, VI G 6.*

Brevíř je vyzdoben 49 figurálními iniciálami s obrázky. Na fol. 367r je sv. Barbora. Je na modrém pozadí s hvězdami. Zobrazena je stojící, naklánějící se vlevo. Kolem hlavy má nimbus, v levé ruce drží věž se třemi okny, cimbuřím a střechou.

*Literatura:*

Jaroslav Pešina, *České umění gotické 1350-1420*, Praha 1970, s. 298-299.

**36. Pečeť Bartoloměje z Litoměřic**

Praha, 1413

*Otisk okrouhlé pečetě ve včelím vosku, přivěšená na pergamenovém proužku. 26 mm, poškozená. Státní ústřední archiv v Praze, inv. č. 2314.*

V pečetním poli je polopostava svaté, kolem hlavy má nimbus, na hlavě korunu. V pravé ruce drží palmovou ratolest, v levé model věže. Kolem dokola je latinský text psaný gotickou majuskulí: S'+BA.RTOLDI.D'LYTOMERICZ.

*Zdroj:*

[www.database.aipberoun.cz](http://www.database.aipberoun.cz)

*Vyhledáno 14. 3. 2013*

**37. Praha, Madona v Rajské zahradě**

kolem 1415

---

*Tempera a zlato na pergamenu, dřevěná podložka 26,4 x 19,8 cm. Foliant je přilepen na dřevěnou desku, hrubý červený, bílý a zelený rám překrývá rohy původního foliantu. Innsbruck, Tiroler Landesmuseum Ferdinandum, inv. č. gem 54.*

Bohatě zdobenou ornamentální plochu otevírá okno ve tvaru čtyřlístku – kvadrilobu, kterým se díváme do Rajské zahrady. Uprostřed je Panna Maria s dítětem a skupina andělů, napravo klečí sv. Barbora, nalevo sv. Kateřina a na spodním okraji výjevu je sv. Alžběta Durynská. Sv. Barbora klečí před Pannou Marií a Ježíškem, dívá se vzhůru, ruce má sepjaté k modlitbě. Je prostovlasá, na hlavě má nimbus a věnec z florálních motivů. Je oděna ve žlutý šat a fialový plášť, jemně vlající ve vánku. Za ní se nachází věž se třemi okny a ochozem.

*Literatura:*

Jiří Fajt (ed.), *Karel IV., císař z boží milosti – kultura a umění za vlády Lucemburků 1310-1437*, Praha 2006, s. 247-248.

### **38. Čechy, Bible**

1417-1436

*Rukopis na papíru, poslední arch 297 – pergamen. 30 x 21,5 cm. Vazba je dřevěná, potažená kůží, zdobená jednoduchou geometrickou výzdobou, řemínky i kování scházejí. Národní knihovna v Praze sig. XI.A.14.*

Na posledním foliu 297v je celostránková perokresba s výjevem Krista a jeho žalobců a také světci. Dole je sv. Dorota, Kateřina a Barbora. Sv. Barbora je znázorněna jako polopostava s nimbem a korunou, v pravé ruce třímá palmovou ratolest, levou objímá věž, ke které sklání hlavu.

*Zdroj:*

[www.manuscriptorium.com](http://www.manuscriptorium.com)

*Vyhledáno 29. 2. 2012*

---

### **39. Brno, Madona/Veraikon od sv. Tomáše**

před 1420

*Lipové dřevo, zpředu potaženo plátnem, vzadu pouze střední deska pergamenem. 62,4 x 49,8 cm, včetně rámu. Zláceno a puncováno. Roku 1935 restaurováno B. Slánským, 1961 H. Böhmovou. Moravská galerie v Brně, inv. č. A 1721.*

Obraz původně pochází z kaple Panny Marie v augustiniánském klášteře sv. Tomáše. Je to typ mariánského obrazu s malovaným rámem. Sv. Barbora je zde zobrazena v rámu, v pravém dolním rohu. Je zobrazena jako prostovlasá, s nimbem a korunou. Je v červeném šatu sepnutém zlatou sponou u krku. Celý tělem se obrací doleva a její pohled směřuje na Pannu Marii a Ježíška. V pravé ruce drží věž, kterou přidržuje levicí.

*Literatura:*

Milena Bartlová, *Poctivé obrazy*, Praha 2001, s. 207-209.

### **40. České Budějovice, Adorace děčka**

kolem 1420

*Lipové dřevo potažené plátnem, křídový podklad, tempera. 57 x 57 cm. Původní pomalovaný rám. Oboustranně malovaná deska, na zadní straně na pergamenových pruzích. Restaurováno A. Bělohubkem v roce 1922, V. Frömlovou v roce 1975. Alšova jihočeská galerie v Hluboké n. Vltavou, inv. č. O 4.*

Jedná se o jediný český obraz s figurálně zdobeným rámem, kdy je střední výjev opatřen narativní scénou. Vpředu je Narození Páně ve verzi Adorace dítěte, zadní straně dominuje klečící Ježíš v zahradě Getsemanské. Sv. Barbora je zde umístěna na rámu, a to v horním pravém rohu. Díky pozdějšímu nedůkladnému přezlacení je malba poškozena a poničeny jsou i kontury postav, přesto se postava sv. Barbory dochovala jako jedna z mála celá.

---

Je zobrazena jako půlfigura natočená doleva s pohledem směřujícím na scénu na střední desce. Namalována je jako prostovlasá žena s plavými vlasy, nimbem a korunou v tmavozeleném šatu. V levé ruce drží čtyřbokou věž na podstavci se čtyřmi okny, cimbuřím a s červenou střechou. Pravou ruku má pokrčenou na prsou.

*Literatura:*

Antonín Matějček, *Česká malba gotická, deskové malířství 1350-1450*, Praha 1950, s. 143-145, obr. 199-200.

Milena Bartlová, *Poctivé obrazy, Česká desková malba 1400-1460*, Praha 2001, 239-243.

#### **41. Praha, Sv. Barbora Strahovská**

kolem 1420

*Borové dřevo s plátěným potahem, křídový podklad, tempera. 75,5 x 53,5 cm. Dochoval se s původním rámem, obraz je však značně přemalován a nově přelakován. Restaurováno M. Hamsíkem roku 1958. Obrazárna kláštera premonstrátů na Strahově, inv. č. O 533.*

Obraz je se vši pravděpodobností dílem Mistra vyšebrodské Madony. Světice je namalována do půli těla, naklánějící se na levou stranou s hlavou mírně skloněnou. Je prostovlasá se světlými vlasy volně padajícími na ramena. Na hlavě má nimbus a korunu ozdobenou drahokamy. Oděná je v zelený plášť s červeným rubem, v pase je sepnut zlatým páskem, pod krkem zlatou sponou. V pravé ruce drží čtyřbokou bílou věž s červenou střechou. Věž je na podstavci s rostlinnými motivy. Má také předsíň s vchodem a patro se dvěma okny. Pod střechou je římsa zdobená stejně jako podstavec. Levá ruka sv. Barbory je zobrazena v pohybu, jakoby chtěla věž přidržet. Pozadí je zlaté, s rytou rozvilinovou kresbou a okrajovým puncováním.

---

*Literatura:*

Antonín Matějček, *Česká malba gotická, deskové malířství 1350-1450*, Praha 1950, s. 145, obr. 201.

Milena Bartlová, *Poctivé obrazy, česká desková malba 1400-1460*, Praha 2001, s. 237-238

#### **42. Pavlovice u Doks (?), sv. Barbora**

kolem 1420

*Dřevo, v. 93 cm, původní polychromie, zčásti na plátěném podkladu. Vysoký reliéf, záda plochá, poškozený soklík. Severočeská galerie v Litoměřicích inv. č. OML:317, SG: D-005.*

Stojící ženská postava, esovitě prohnutá. Obličej má oválný, dlouhé vlasy spadají na ramena, na hlavě temně modrá koruna s vysokým trojlístem. Pravá ruka je přitisknuta k tělu a ukazuje několik prstů k levému boku, kde na dlani levice stojí vysoká, čtyřboká věž. Červený šat je přepásán stuhou, modrý plášť nese zbytky zlacení a červené ruby. Soklík je zelený.

*Literatura:*

Otakar Votoček, *Severočeská galerie výtvarného umění v Litoměřicích, stručný průvodce a katalog vystavených děl*, Ústí nad Labem, 1983, kat. č. 6.

#### **43. Vyšší Brod, Madona Vyšebrodská**

po roce 1420

*Lipové dřevo s plátěným potahem, křídový podklad, tempera s vyrytými základními konturami. Rám je původní, je zlacen a puncován. 97,5 x 75,5 cm. Restaurováno V. Frömlovou v letech 1958-1959. Národní galerie v Praze. inv. č. O 7671.*

Obraz pochází z kláštera cisterciáků ve Vyšším Brodě. Madona na středním obrazu představuje typ *Regina*. Na zdobném rámu jsou na horní a dolní liště andělé s textem mariánské antifony *Regina*

---

*coeli laetare*, na svislých lištách jsou *Quattuor Virgines capitales* a v rozích donátor a sv. Šimon. Sv. Barbora je umístěna na rámu na levé liště uprostřed, mezi sv. Kateřinou Alexandrijskou a donátorem. Je zde stojící, mírně prohnutá, natočená doprava s pohledem směřujícím na děťátko. Je prostovlasá se světlými vlasy, nimbem a korunou. Oděna je v červený plášť se zeleným rubem, pod krkem sepnutým zlatou sponou čtyřlístového tvaru. V pravé ruce drží věž s patrem, čtyřmi okny, cimbuřím a červenou střechou. Levou rukou naznačuje pohyb k věži. Pozadí je zlaté.

*Literatura:*

Antonín Matějček, *Česká malba gotická, deskové malířství 1350-1450*, Praha 1950, s. 146-148, obr. 203-207.

Milena Bartlová, *Poctivé obrazy, české deskové malířství 1400-1460*, Praha 2001, s. 232-236

#### **44. Praha, oltář Reininghausův**

po roce 1420

*Smrkové dřevo potažené plátnem, křídový podklad, tempera. Křídla jsou oboustranně pomalována. Střed: 155,5 x 87,5, křídla: 154,5 x 44 cm. Národní galerie v Praze, inv. č. O 1570-1572.*

Střední obraz oltáře je Kalvárie s bohatou figurální stafáží. Na dolním poli pravého vnitřního křídla oltáře je sv. Barbora nalevo a sv. Voršila napravo. Obě dvě jsou namalovány jako stojící postavy, hledící doprava, na zlatém pozadí, stojící na hnědé podlaze. Sv. Barbora je prostovlasá, s vlnitými vlasy volně spadajícími na ramena, korunou a nimbem. Oděná je v zelený plášť s červenohnědým rubem, u krku je sepnut bohatou zlatou sponou s četnými aplikacemi a drahokamem uvnitř. V pravé ruce přidržuje věž na zdobeném podstavci, s širokým vstupem a třemi okny v patře. Nad horním patrem je ochoz s cimbuřím nesený



---

krakorci. Střecha je červená, valbová se dvěma křížky na vrcholu. Levou rukou ukazuje k věži.

*Literatura:*

Antonín Matějček, *Česká malba gotická, deskové malířství 1350-1450*, Praha 1950, s. 148, obr. 208-213.

**45. Praha (?), Madona biskupa Václava z Lehnice, tzv. Madona Vratislavská**

po roce 1420

*Měkké dřevo (borovice, rám z lipového dřeva), potaženo plátnem, křídový podklad, tempera. 93 x 73 cm, s původním pomalovaným rámem. Restaurováno ve 30. letech 20. století. Původně vytvořen pro vratislavský dóm. Muzeum narodowe Wroclaw, inv. č. XI-342.*

Obraz je velmi podobný Madoně vyšebrodské, jsou to dva vůbec nejbližší obrazy, jaké v českém gotickém malířství máme. Je to typ figurálně zdobeného rámu. Světice je zde namalována v rámu, a to v levém dolním rohu, pod sv. Mikulášem. Je zde ztvárněna celofigurově, otočená k Panně Marii a Ježíškovi. Je prostovlasá s korunou a nimbem. Oděna je v šat stejných odstínů jako Panna Marie, a to v modrý plášť s červeným rubem, pod krkem sepnutý zlatou zdobenou sponou s drahými kameny. V levé ruce drží fialovou věž se dvěma patry a okny v každém patře. Věž je na podstavci, s cimbuřím a červenou střechou. V téže ruce si přidržuje drapérii a pravou rukou kane k věži. Pozadí rámu je zlaté s puncováním.

*Literatura:*

Antonín Matějček, *Česká malba gotická, deskové malířství 1350-1450*, Praha 1950, s. 150-152, obr. 214.

Milena Bartlová, *Poctivé obrazy, České deskové malířství 1400-1460*, s. 243-246

---

#### **46. Litoměřice, sv. Kateřina a sv. Barbora,**

po roce 1420

*Dřevo, dochována původní polychromie. Sochy reprezentují tzv. Krásný sloh. V. 93 cm. Litoměřice, Severočeské galerie výtvarného umění, inv. č. OML: 318, SG: D-006.*

Světice je zobrazena stojící, je esovitě prohnutá. Tělo je štíhlé, protáhlé. Barbora má na hlavě korunu, vlasy jsou svázány dozadu. Oděna je v červený šat a zelený plášť. Pravou ruku má pokrčenou v pase, levou rukou drží věž. Stojí na hnědém podstavci.

*Zdroj:*

[www.galerie-ltm.cz](http://www.galerie-ltm.cz)

*Vyhledáno 10. 2. 2013*

#### **47. Český Krumlov, sv. Barbora**

2. čtvrtina 15. století

*Malba na skle – vitraj. 49 x 26,5 cm. Původně umístěno v zámecké kapli v Českém Krumlově, nyní v arkýřovém okně v šlechtických ložnicích na zámku Hluboká nad Vltavou.*

Sv. Barbora je zobrazena klečící, pod gotickou arkádou. Je nakloněna na levou stranu. Vlasy má sčesané dozadu, kolem hlavy má paprscitý nimbus a korunu. Oděna je v šat a plášť, v pravé ruce drží palmovou ratolest, levou rukou přidržuje válcovou věž, kterou má položenou na kolenou. Klečí na šachovnicové podlaze, pozadí je zdobeno ornamentem.

*Literatura:*

František Matouš, *Mittelalterliche Glasmalerei in der Tschechoslowakai*, Praha 1975, s. 32.

#### **48. Boršov nad Vltavou, kostel sv. Václava**

2. - 3. čtvrtina 15. století

---

*Nástěnné malby byly od pasu dolů druhotně destruovány kvůli nešetrnému zavádění elektroinstalace.*

Sv. Barbora je zde zobrazena vedle sv. Doroty a sv. Kateřiny. Druhotně je zde jen její poprsí. Vlasy má svázaný dozadu, kolem hlavy má nimbus a korunu, oděna je v zelený šat a zelený plášť. Hlavu naklání doprava, pohled směřuje spíše dolů. V levé ruce drží válcovitou věž se zašpičatělou střechou.

*Literatura:*

Ondřej Faktor, Nově objevené pozdně gotické nástěnné malby v presbytáři kostela sv. Jakuba Většího v Prachaticích, in: *Průzkumy památek XVII – 1/2010*, str. 121-138

#### **49. Horšovský Týn, kostel sv. Apolináře**

kolem 1430 a 90. léta 15. století

*Fresco-secco, dvě vrstvy maleb. Restaurováno 1987 až 1988.*

Starší malba byla na počátku 15. století nahrazena malbou Panny Marie Ochránitelky doprovázenou světicemi (Quattuor Virgines Capiales): sv. Barbora, sv. Kateřina, sv. Markéta a sv. Voršila.

*Literatura:*

Jan Royt – Zuzana Všetečková – *Nástěnná malba*, in: *Gotika v západních Čechách II. (1230-1530)*, Praha 1996, s. 443

#### **50. Stařechovice, Mistr Stařechovické Madony, Sv. Barbora**

kolem 1440

*Dřevo*

Sledujeme, byť jen vzdáleně, vlivy nizozemského realismu doby Jana van Eycka a Roberta Campina. Sv. Barbora je znázorněna jako stojící, doprava mírně se naklánějící. Je prostovlasá s volně padajícími světlými vlasy, oděná v šat a plášť. Na hlavě má korunu, v levé ruce drží jednoduchou věž s cimbuřím, pravou si je přidržuje.

---

*Literatura:*

Ivo Hlobil – Marek Perůtka (ed.), *Katalog: Od gotiky k renesanci, výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400-1550, III. Olomoucko*, Olomouc 1999, str. 282

### **51. Český Krumlov, kostel sv. Víta**

kolem roku 1440

*Orámovaná nástěnná malba typu al-secco se čtyřmi světlicemi (cca 200 x 160 cm). Nachází se na severní straně kostela.*

Na žlutém terénu stojí zleva sv. Anežka s beránkem, sv. Alžběta Durynská s mísou a žebřákem, sv. Barbora s kalichem a sv. Kateřina. Všechny svaté panny mají na hlavách koruny s trojlistem. Sv. Barbora je znázorněna s kalichem v levici, pravou rukou na něj ukazuje.

*Literatura:*

Kateřina Chalupová, *Svatá Kateřina Alexandrijská, její ikonografie a kult v českých zemích doby středověku* (diplomová práce), Olomouc 2008, s. 158.

### **52. Čechy, modlitební kniha Jana z Rožmberka**

1440 – 1454

*Rukopis na pergamenu a papíru, 128 ff. 12,5 x 10 cm. Vazba je renesanční, desky jsou potaženy hnědou kůží s tlačenou výzdobou. Národní knihovna v Praze, sig. XVII.J.8.*

Je zde zobrazena na fol. 78v se sv. Voršilou. Je stojící, prostovlasá s nimbem a korunou, má růžový plášť se zeleným rubem, u krku sepnut zlatou sponou. V levé ruce drží věž, pravou si přidržuje šat. Je na červeném pozadí.

*Zdroj:*

[www.manuscriptorium.com](http://www.manuscriptorium.com)

*Vyhledáno 29. 2. 2012*

---

### **53. Olomouc, monstrance kostela sv. Michala v Olomouci**

1. polovina 15. století

*Pozlacené stříbro, 92,5 x 31 cm.*

Mezi opěrnými pilíři architektury jsou drobné postavičky sv. Barbory a Panny Marie s dítětem. Sv. Barbora je zde znázorněna jako stojící doprava se naklánějící, prostovlasá s korunou. V levé ruce drží věž s cimbuřím a pravou rukou ji přidržuje.

*Literatura:*

Ivo Hlobil – Marek Perůtka (ed.), *Katalog: Od gotiky k renesanci, výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400-1550, III. Olomoucko*, Olomouc 1999, str. 552

### **54. Severní Čechy (?), sv. Barbora**

1. polovina 15. století

*Polychromované dřevo, v. 101 cm. Oblastní galerie v Liberci, inv. č. P2.*

Solitérní socha sv. Barbory je neznámého původu, pravděpodobně však pochází ze severních Čech. Výrazná je barevnost, která není rozhodně původní, socha byla pravděpodobně více upravována. Je zobrazena stojící, prostovlasá, se zlatou korunou. Oděna je v zelený šat a zelený plášť s červeným rubem. V pravé ruce drží válcovou bílou věž s cimbuřím, levou rukou si drží lem pláště. Stojí na polygonálním hnědém podstavci.

*Zdroj:*

[www.citem.cz](http://www.citem.cz)

*Vyhledáno 12. 3. 2013*

### **55. Praha, Madona z Týnského chrámu**

před 1450

---

*Dřevo, 90 x 72 cm včetně původního rámu, zlacení s gravírováním a trasírováním, na rámu puncování, zadní strana je s šedobílým nátěrem. Roku 1958 restaurováno V. Frömlovou. Národní galerie v Praze, inv. č. DO 174.*

Sv. Barbora je zde umístěna v rámu, v pravém dolním rohu. Je zobrazena jako celá postava, s mírným natočením těla na pravou stranu. Hlava je zobrazena z ánfasu, tvář je znázorněna poměrně realisticky. Na hlavě má korunu i nimbus, na sobě má šat tmavé barvy, v levé ruce drží věž.

*Literatura:*

Milena Bartlová, *Poctivé obrazy*, Praha 2001, s 389-390.

## **56. Jižní Čechy, přenosný oltář z Boletic**

kolem 1450

*Tempera na dřevě a břidlici, 32 x 24,5 cm. Pochází z kostela sv. Mikuláše v Boleticích u Českého Krumlova, později ve sbírce L. Kuby. Národní galerie, inv. č. O 17349.*

Po stránce malířské jde o výkon běžné řemeslnické úrovně. Tempera zde byla nanášena přímo na dřevo. Slabé kvalitě malby odpovídá i použití nejlevnější kamenné desky. Boletický oltář je variantou přenosných oltářů neboli *portatile* při bohoslužbách, kde chyběl pevný stolový oltář. Na rámu je namalována sv. Barbora na pravé straně a sv. Anežka na straně levé. Polofigura sv. Barbory je znázorněna prostovlasá, plavovlasá s korunou a červeným nimbem kolem hlavy. Její tělo je mírně natočeno do leva, stejně jako její pohled. Je oděná v červený šat s bílými lemy. V levé ruce drží věž, pravou rukou na ni ukazuje.

*Literatura:*

Štěpánka Chlumská (ed.), *Čechy a střední Evropa 1200-1550*, Praha 2006, s. 71 a 145.

---

Milena Bartlová, *Poctivé obrazy, Česká desková malba 1400-1460*, Praha 2001, s. 279

### **57. Jižní Čechy, Assumpta Lannova**

kolem roku 1450

*Borové dřevo s plátěným potahem, křídový podklad, tempera. 41,5 x 31,5 cm, s původním pomalovaným rámem. Národní galerie v Praze, inv. č. O 495.*

Jedná se o typ zdobeného rámu. V centrálním výjevu je *Assumpta*. Sv. Barbora je zde namalována v horní liště mezi sv. Kateřinou Alexandrijskou a sv. Dorotou. Všechny světice jsou půlfigurové, jakoby vycházející z květinového palouku. Světice svůj zrak obrací na pravou stranu. Znázorněna je s korunou a nimbem, oděna je v červený šat s modrým rubem, pod krkem sepnutý zlatou sponou ve tvaru kosočtverce. V ruce drží svůj atribut - věž, a to dvoupatrovou s okny v každém patře, cimbuřím a valbovou střechou. Pozadí rámu je vyvedeno zlatě s ornamentálním rytím.

*Literatura:*

Antonín Matějček, *Česká malba gotická, deskové malířství 1350-1450*, Praha 1950, s. 183-184, obr. 265-266.

### **58. Jižní Čechy, Madona Lannova**

kolem roku 1450

*Borové dřevo potažené plátnem, křídový podklad, tempera. 50,5 x 38,5 cm, s původním pomalovaným rámem. Stav zachování je velmi chatrný, zejména v rámu. Národní galerie v Praze, inv. č. O 494.*

Sv. Barbora je zde zobrazena v rámu v horní liště v rohu. Je zde půlfigurová, jakoby vycházející s květinového palouku. Je obrácená na levou stranu, její pohled směřuje na Pannu Marii a

---

Ježíška. Namalována je s korunou i nimbem, v červenomodrém plášti. V levé ruce drží věž, a to dvoupatrovou s okny v každém patře, cimbuřím a valbovou střechou. Pravou ruku má pozvednutou. Pozadí rámu je vyvedeno zlatě.

*Literatura:*

Antonín Matějček, *Česká malba gotická, deskové malířství 1350-1450*, Praha 1950, s. 185-186, obr. 268.

### **59. Oltář z Duban**

kolem 1450

*Křídlový trojdílný oltář z lipového dřeva. Střed: 118 x 103 cm, křídla: 118 x 51 cm, predela: 29 x 145 cm. Restaurováno A. Bělohubkem v Praze roku 1938. Původně z kostela sv. Petra a Pavla v Dubanech, dnes Národní galerie v Praze, inv. č. DO 230-232.*

Sv. Barbora je na vnitřní straně levého křídla, na pravém je sv. Kateřina. Světice stojí na louce s květinami na zlatém pozadí, je prostovlasá s nimbem a korunou, dlouhé světlé vlasy jí padají podél celých zad. Oděna je v šat a plášť, pod krkem sepnutý zlatou sponou. V pravé ruce drží věž se třemi patry, střecha je s věžičkami. V levé ruce drží štíhlý dlouhý meč se zdobenou rukojetí, který si opírá o levé rameno.

*Literatura:*

Jaroslav Pešina, *Česká malba pozdní gotiky a renesance, deskové malířství 1450-1550*, Praha 1950, str. 104, obr. 14

### **60. Prachatice, kostel sv. Jakuba většího**

50. - 70. léta 15. století

*Nástěnné malby byly objeveny teprve nedávno při opravě kostela, od roku 2009 jsou restaurovány Tomášem Skořepou, Jiřím*



---

*Maškou a Petrou Eisnerovou. Freska se sv. Barborou se nachází na jižní straně presbytáře.*

Na fresce je scéna s Madonou a Ježíškem a donátorem stojící mezi sv. Barborou a Kateřinou. Hnědovlasá Barbora má na sobě lineárně zřasené červené roucho a přes něj červený plášť, který vytváří mohutný dojem postavy. Pláštěm zpola zakrytou a v lokti pokrčenou pravicí ukazuje na rozměrnou hnědou válcovou věž s arkýřem a okny, kterou podpírá levou rukou. Zašpičatělá střecha věže je výtvozem restaurátorů stejně jako koruna na hlavě sv. Barbory a vedle stojící madony. Novodobý je také nimbus. U nohou Barbory je zdobně oděný donátor ve zbroji. Ruce vzpíná k Panně Marii.

*Literatura:*

Ondřej Faktor, Nově objevené pozdně gotické nástěnné malby v presbytáři kostela sv. Jakuba Většího v Prachaticích, in: *Průzkumy památek XVII – 1/2010*, str. 121-138

## **61. Praha, pektorální křížek**

2. polovina 15. století

*Ze zlaceného stříbra, 3,7 x 11,8 cm. Na obou stranách zdoben rytinou. Ramena zakončena okrouhlými trojlisty. Svatovítský poklad, inv. č. 70.*

Na zadní straně je uprostřed křížový otvor pokrytý křišťálem, trojlisty ramen jsou doplněny rytinou. V nich jsou polopostavy: nahoře Madona s děťátkem, vpravo sv. Kateřina, vlevo sv. Barbora a dole sv. Markéta. Sv. Barbora je znázorněna v bohaté drapérii s korunou a nimbem, v pravé ruce drží věž, v levé palmovou ratolest.

*Literatura:*

Eduard Šittler - Antonín Podlaha, Poklad svatovítský, in: *Soupis památek historických a uměleckých*, Praha 1903, s. 126.

---

## **62. Mnichovice, kostel sv. Jakuba a Filipa**

2. polovina 15. století

*Nástěnné malby v presbytáři kostela sv. Jakuba a Filipa byly odkryty 1994-5 R. Hamříkovou a M. Nečasovou. Malby jsou provedeny technikou fresco-secco na vápenné omítce. Barevnou škálu tvoří přírodní pigmenty – červený okr, uhlová čern a měďnatá zeleň.*

Na jižní stěně presbytáře byla prve odkryta postava snad sv. Markéty a posléze vpravo od ní postava další světice. Objevuje se zde věž o třech patrech, naznačených jednoduchou tříobloukovou kružbou v gotickém lomeném oblouku. Tento atribut, patřil-li rovněž k dnes torzálně dochované postavě, by ukazoval, že malíř zobrazil sv. Barboru. Pravděpodobně zde bylo více postav, zřejmě *Virgines Captales*.

*Literatura:*

Zuzana Všetečková, Středověká nástěnná malba ve středních Čechách, *in: Průzkumy památek č. 6*, Praha 1999, s. 125-126

## **63. Jindřichův Hradec, kostel sv. Jana Křtitele**

2. polovina 15. století

*Nejstarší nástěnné malby v kostele pochází ze 13. století a nejmladší z 15. století. Sv. Barbora vznikla v pozdní fázi výmalby kostela. Malby jsou značně poničeny, byly mnohokrát restaurovány, naposled v roce 1982.*

Malba sv. Barbory se nachází v ostění okna na severní straně. Malba je silně poškozena. Sv. Barbora je zde s donátorem, vedle ní je věž ve stejné velikosti jako světice.

*Literatura:*

---

Zuzana Všecková, Nástěnné malby v kostele sv. Jana Křtitele v Jindřichově Hradci do konce vlády Lucemburků, in: *Umění LVII/2009 1*, str. 2-24.

#### **64. Český Krumlov, bývalá prelatura, čp. 155**

2. polovina 15. století

*Nástěnné malby jsou zachovány ve fragmentární podobě. Malby byly odkryty a restaurovány mezi léty 2002-2004.*

Maliřská výzdoba severní stěny je přerušena dvěma nikami, kde je namalována i sv. Barbora. Její malba byla velmi silně poničena díky druhotnému proražení dveřního otvoru. Z postavy světice se dochoval jen fragment postavy s částí obličeje a s torzem věže. Svatozář měla nazelenalou barvu. V torzálním obličeji lze sledovat fyziognomické rysy, vycházející z tradice krásného slohu.

*Literatura:*

Petr Pavelec, Středověké nástěnné malby v bývalé Prelatuře čp. 155 v Českém Krumlově, in: *Umění LVII/2009 1*, str. 85-92

#### **65. Karviná-Fryštát, kostel Povýšení sv. Kříže**

2. polovina 15. století

*Technika secco. Malby byly objeveny roku 2011 a téhož roku byly restaurovány pod dohledem Romany Balcarové.*

Fresky se nachází v nejstarší části kostela, v kapli sv. Mikuláše. Odhalený cyklus ukazuje scény ze života sv. Barbory a sv. Kateřiny. U sv. Barbory zde sledujeme scény jejího života, převrácení na křesťanství, pronásledování otcem i mučení, které je zde obzvláště drastické. Celý cyklus je ukončen její smrtí. Jednotlivé výjevy jsou umístěny v rádcích, navzájem od sebe oddělených linkou.

*Zdroj:*

---

www.zpravy.idnes.cz

Vyhledáno 12. 3. 2013

### **66. Cheb (?), sv. Barbora se sv. Kateřinou**

2. polovina 15. stol.

*Součást šesti deskových maleb, které byly součástí pozdně gotického oltáře. Olejová tempera na dřevě.*

Světice je zde znázorněna stojící vedle sv. Kateřiny. Na hlavě má korunu a nimbus, světlé vlasy jí volně padají na ramena. Oděna je v červený šat a bílý plášť. V levici drží kalich s hostií, pravou rukou na něj ukazuje. Stojí na šachovnicovité podlaze, pozadí je silně oranžové.

*Zdroj:*

www.muzeumcheb.cz

Vyhledáno dne 14. 3. 2013

### **67. Vyšší Brod (?), Vyšebrodská madona**

kolem 1460

*Desková malba, 78 x 68 cm. Po jedné straně malovaná deska s obrazem Korunované madony s děckem a s mnichem – věnovatelem. Vyšší Brod, bývalá klášterní galerie.*

Sv. Barbora se zde nachází na rámu, v levém dolním rohu. Je zobrazena stojící, otočená k Panně Marii a Ježíškovi. Na hlavě má korunu, oděna je ve složitý šat a plášť. V pravé ruce drží věž, bohatě pojednanou architekтуру a portálem, cimbuřím a kulatou střechou. Světice stojí na konzole.

*Literatura:*

Jaroslav Pešina, *Česká malba pozdní gotiky a renesance, deskové malířství 1450-1550*, Praha 1950, str. 103, obr. 9

---

## 68. Západní Čechy, sv. Barbora

kolem 1460-1470

*Dřevo, polychromie, v. 76,5 cm. Pochází pravděpodobně ze hřbitovní kaple sv. Barbory v Manětíně u Plzně. Národní galerie v Praze, inv. č. VP 735/2000.*

Výstavbou obličejového typu připomíná díla švábského sochaře Hanse Multschera a jeho následovníků, určitě je však ovlivněna norimberským řezbářstvím. Světice je ztvárněna celofigurově, v mírném náklonu na pravou stranu, pohledem směřuje spíše dolů. Je znázorněna prostovlasá, plavovlasá s korunou. Je oděna v modrý šat, v páse svázaný stuhou a v červený plášť, sepnutý u krku. V pravé ruce drží kalich, levou si drží plášť. Stojí na konzole.

*Literatura:*

Štěpánka Chlumská (ed.), *Čechy a střední Evropa 1200-1550*, Praha 2006, s. 73 a 146.

## 69. Český Krumlov, Madona Vídeňská

kolem roku 1470

*Lipové dřevo potažené plátnem, křídový podklad, tempera. 35,5 x 26,5 cm. Oboustranně malovaná deska v původním pomalovaném rámu. Vídeň, Kunsthistorisches Museum, inv. č. 1783.*

Světice je zde namalována na rámu, a to v levém dolním rohu, pod sv. Kateřinou Alexandrijskou a vedle sv. Alžběty. Sv. Barbora je ztvárněna půlfigurově, natočená je na levou stranu. Jako jediná z osmy zobrazených světic svůj zrak upírá na diváka. Je prostovlasá, se světlými vlasy, korunou a nimbem. Oděna je v zelený šat s růžovým rubem, v pase sepnut zlatým páskem. V pravé ruce drží kulatou věž se dvěma patry a třemi

---

okny. Je zde cimbuří a zelená střecha. Pravou rukou se drží za lem pláště. Pozadí je zlaté s rytým ornamentem.

*Literatura:*

Antonín Matějček, *Česká malba gotická, deskové malířství 1350-1450*, Praha 1950, s. 192-193, obr. 276-277.

## **70. Kamenice nad Lipou, Sv. Barbora**

3. čtvrtina 15. století

*Socha je dnes druhotně umístěna na Švihově.*

Socha stojící světice, je zde znázorněna jako prostovlasá, s vlasy splývajícími na ramena, hlavu má výrazně vystrčenou dopředu, její pohled směřuje dolů. Tělo je velmi štíhlé, hlava je oproti němu malá. Oděna je v šat a plášť, pravou rukou si drží drapérii, levou ruku má nastavenou před sebe, pravděpodobně jí v ní chybí její atribut – věž.

*Literatura:*

Emanuel Poche (ed.), *Umělecké památky Čech 2*, Praha 1978, s. 25.

## **71. Brno, sv. Barbora z Kateřiny**

kolem 1470

*Lipové dřevo, v. 100 cm. Původem z kostela Panny Marie v Kateřině u Blanska. Církevní majetek.*

Světice je zde znázorněna jako stojící, prostovlasá žena s volně padajícími tmavými vlasy na ramena s korunou. Oděna je v modrý šat a zlatý plášť. Pravou rukou si přidržuje drapérii u těla, levou ruku má položenou na věži, která stojí po její levici. Ta je šedivá, se zlatou střechou a vysokým podstavcem.

*Literatura:*

---

Ivo Hlobil – Marek Perůtka (ed.), *Katalog: Od gotiky k renesanci, výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400-1550, I. Úvodní svazek*, Olomouc 2002, str. 251

## **72. Znojmo, mříž ze sanktuária z kostela sv. Mikuláše**

1470-1490

*Kovová tepaná mříž rozdělená na 2 x 6 dílů. Malba na plechu. 115 x 35 cm.*

Sv. Barbora je na jednom z dvanácti dílů gotického pastoforia v kostele sv. Mikuláše ve Znojmě. Je zobrazena stojící, oděna v modrý šat a bílý plášť. Je prostovlasá, kolem hlavy má zlatý nimbus. V levé ruce drží meč, který si opírá o rameno a pravou ruku má na věži, která stojí vedle ní a k níž se světice otáčí. Věž je šedá, válcová s modrou střechou a třemi okny.

*Literatura:*

Libor Štunc, *Chrám sv. Mikuláše ve Znojmě*, Znojmo 2008, s. 12-13.

## **73. Plzeň, františkánský klášter, kaple sv. Barbory**

1475-1480

*Fresco-secco. Opraveny 1900-1903 G. Mikschem, částečně restaurovány v 1958-1959 J. Králem, 1976-1979 V. Bergerem a J. Látalem.*

V kapli je malířská výzdoba s námětem legendy o sv. Barboře. Zasvěcení předznamenává pozdně gotická malba s postavou světice v červeném plášti nad vstupem. Je zobrazena se svými atributy: s palmou v ruce, s věží a kalichem s hostií u nohou. Je zde i votivní scéna s Bolestným Kristem, sv. Barborou, sv. Kateřinou a klečící sv. Annou. Součástí hlavní scény je nápis zmiňující jméno donátorky Anny Černochové. Sv. Barbora je zde zobrazena stojící, natočená doprava a doprava hledící, pravíci

---

ukazující nahoru a v levici držící palmovou ratolest. Na hlavě má nimbus a korunu, oděna je ve světlý šat a plášť. Před ní stojí věž na vysokém podstavci se třemi okny a jehlancovou střechou. Páteř výzdoby kaple tvoří svatobarborská legenda sestávající z 23 epizod. Obrazy jsou organizovány ve třech řadách a „čtou“ se od horního pásu severní stěny zprava doleva. Úvodní legenda je v domě Barbořina otce Dioskura, pokračuje stavbou paláce s věží, dále scéna se sv. Barborou kácející modly, útěk sv. Barbory, její dostižení otcem, předvedení před vladaře, bičování, uvržení do věznice, návštěva Krista, opětovné předvedení před císaře. V posledním pásu jsou scény mučení: svlečení z šatu, pálení boků a uřezání prsou, opětovné předvedení před krále a oděnění anděly. Poslední obraz je stětí sv. Barbory. Slohový charakter malby je zkreslen přemalbou z let 1900-1903 a to tak, že budí zcela neautentický dojem.

*Literatura:*

Jaromír Homolka, *Pozdně gotické sochařství v Čechách*, Praha 1978, s. 260-261

Jan Royt – Zuzana Vsetečková, *Nástěnná malba*, in: *Gotika v západních Čechách II. (1230-1530)*, Praha 1996, s. 444-447.

#### **74. Slezsko, Orationale Zikmunda Špana z Bernsteinu**

1477

*Rukopis na pergamentu, ff. 184. 13 x. 8,5 cm. Dřevěné desky jsou potaženy červeným sametem. Na vnější straně je barva setřena. Řemínky se nedochovaly. Národní knihovna v Praze, sig. XIII.H.3b.*

Sv. Barbora je na fol. 226v. Je zobrazena stojící, prostovlasá se světlými vlasy a nimbem. V pravé ruce třímá palmovou ratolest a v levé věž se třemi okny. Je oděna ve fialový šat a zelený plášť. Za ní je rudé pozadí se zlatým ornamentem.



---

*Zdroj:*

www.manuscriptorium.com

*Vyhledáno 29. 2. 2012*

### **75. Mladé u Českých Budějovic, sv. Biskup a sv. Barbora**

kolem 1480

*Oboustranně malovaná deska, značně poškozená. Alšova jihočeská galerie.*

Deska byla původně snad součástí zaniklého křídlového oltáře. Na jedné straně je postava biskupa, postava sv. Barbory je na druhé straně. V horní polovině je téměř zničena, ale její správné určení bezpečně dokládá model věže, na který klade svou pravou ruku.

*Literatura:*

Roman Lavička, *Gotické umění, průvodce sbírkou středověkého umění Alšovy jihočeské galerie*, Hluboká nad Vltavou 2007, s. 38

### **76. Mistr svatojiřského oltáře, Kutná Hora, oltář svatobarborský**

kolem 1480

*Křídlový trojdílný oltář. Sřed: 141 x 108 cm, křídla: 141 x 53 cm. Restaurován P. Maixnerem v Praze r. 1882. vytvořen pro chrám sv. Barbory v Kutné Hoře.*

Sv. Barbora se zde objevuje na střední desce s obrazem Madony mezi sv. Kateřinou, Markétou, Apolenou, Voršilou a Dorotou. Sv. Barbora je zobrazena sedící po Ježíškově a Madonině levici. Kolem hlavy má nimbus, na hlavě má čelenku a tmavé vlasy jí spadají na ramena. Oděna je v bohatý šat a plášť. V levé ruce má zavřenou knihu, pravici natahuje k Ježíškovi, od něhož přijímá růži. Před jejíma nohama stojí věž se třemi patry, soklem a jehlancovou střechou.

---

*Literatura:*

Jaroslav Pešina, *Česká malba pozdní gotiky a renesance, deskové malířství 1450-1550*, Praha 1950, str. 106, obr. 30-31.

**77. Mistr svatojiřského oltáře – dílna, Praha, oltář s Madonou mezi světlicemi**

kolem 1480

*Křídlový trojdílný oltář s dvěma oboustranně malovanými pohyblivými křídly. Tempera na lipové desce potažené plátnem, střed: 129 x 105 cm, křídla: 129 x 50,5 cm. Národní galerie v Praze, inv. č. O 1414-1416.*

Uprostřed střední desky sedí Madona a kolem ní jsou rozmístěny světice. Zleva doprava je to: sv. Barbora, Kateřina, Apolena, Voršila, Dorota a Markéta. Sv. Barbora je zobrazena klečící po Ježíškově a Madonině levici. Kolem hlavy má nimbus, na hlavě čelenku a vlasy jí padají na ramena. Barbora je zde klečící, oděna je v zelený šat a šedavý plášť. Kolem hlavy má nimbus, vlasy jí spadají na ramena. V levé ruce drží model věže s předsíní a zelenou střechou, pravou ruku má v žehnacím gestu. Její pohled směřuje vzhůru k Madoně.

*Literatura:*

Jaroslav Pešina, *Česká malba pozdní gotiky a renesance, deskové malířství 1450-1550*, Praha 1950, str. 106-107, obr. 32-33.

**78. Plzeň, misál Martina Mertlíka**

kolem 1480

*Pergamen, 241 ff., 35,6 x 27,2 cm. Vazba původní, kožená, obalová, chráněná zdobeným kováním (dochováno neúplně) a sponami (dochovány neúplně). Text je latinský, kaligrafická gotická bastarda. Knihovna národního muzea v Praze, sign. XII B 17.*

---

Sv. Barbora je zde u iniciály G na fol. 145v. Je znázorněna celofigurově, v pase je esovitě prohnutá, natočená doprava. Je prostovlasá, plavovlasá, s vlasy padající volně na ramena. Na hlavě má korunu a nimbus. Oděna je v zelený šat a červený plášť se zeleným rubem. V pravé ruce drží šedou věž na soklu s patrem a třemi okny. Střecha je červená. Světice stojí na modré zemi, je na zeleném pozadí s kosočtverečným zlatým ornamentem.

*Literatura:*

Jan Royt – Zuzana Všetečková, Nástěnná malba, in: *Gotika v západních Čechách II. (1230-1530)*, Praha 1996, s. 483.

Pavel Brodský, *Katalog iluminovaných rukopisů knihovny Národního muzea v Praze*, Praha 2000, s. 141

## **79. Kasule z Rokycan s pěti světlicemi**

1480-1500

*Výšivka zlatými dracouny, na pozadí kladenými do vířivého vzoru, přišívaná barevným hedvábím, kombinovaná s konturovanou hedvábnou malbou jehlou, místy druhotně konturováno vlnou. Depozitář Biskupství plzeňského.*

Nahoře je vyšito poprsí sv. Doroty s košíčkem a s Ježíškem, uprostřed sv. Kateřina, nalevo sv. Markéta, napravo sv. Barbora, dole sv. Apolonie a sv. Voršila. Sv. Barbora je zde znázorněna půlfigurová, s plavými vlasy padajícími na ramena, s nimbem a bohatým modrozeleným šatem. V levé ruce drží svůj atribut věž, v pravé drží kalich s hostií.

*Literatura:*

Jan Royt – Zuzana Všetečková, Nástěnná malba, in: *Gotika v západních Čechách II. (1230-1530)*, Praha 1996, s. 570.

## **80. Mistr Křížovnického oltáře, Praha (?), Archa Puchnerova**

1482

---

*Tempera, lipové dřevo potažené plátnem, 164 x 44,5 cm. Deska osazena v oltářní skříni, napravo od sochy Assumpty. Národní galerie v Praze, inv. č. O 1247.*

Citelný vliv nizozemského realismu. Sv. Barbora je zde znázorněna prostovlasá, plavovlasá s královskou korunou a nimbem. Je natočena na levou stranu, mírně nahrbená. Oděna je v zelený šat a bílý plášť. Vlasy jí volně padají na ramena. V levé ruce drží věž se třemi okny a otvorem, v němž je kalich a hostie. Pravou rukou se dotýká hlavy donátora velmistra Mikuláše Puchnera, jenž před světicí klečí, pohled mu směřuje vzhůru, ruce má sepjaté k modlitbě. Je oděn v červený šat, přes pravé rameno má přehozen hnědý šál. Světice i donátor stojí na šachovnicovité podlaze hnědé barvy, pozadí je zlaté s florálním ornamentem. Na protějškovém křídle archy je sv. Kateřina.

*Literatura:*

Štěpánka Chlumská (ed.), *Čechy a střední Evropa 1200-1550*, Praha 2006, s. 93 a 147.

## **81. Horšov, kostel všech svatých**

1489

*Fresco-Secco*

Fresky se nacházejí v boční kapli sv. Barbory. Legendy nejprve uvádí epizodu z domu Barbořina otce Dioskura, pokračuje epizodami: stavba paláce s věží a dvěma okny, útěk sv. Barbory, dostižení otcem, předvedení před vladaře, bičování, navštívení Kristem a opětovné předvedení před krále. Západní stěnu zaujímají scény výslechu, mučení, smrti a oslavení.

*Literatura:*

Jan Royt – Zuzana Všecková, *Nástěnná malba*, in: *Gotika v západních Čechách II. (1230-1530)*, Praha 1996, s. 449-450.

---

## **82. Rakovník, křídla oltáře senomatského**

kolem 1490

*Dvě oboustranně malované desky, původně oboustranně malovaná křídla křídlového rozebraného oltáře, jehož střed je ztracen. 137 x 35 cm. Pocházejí z kostela sv. Vavřince v Senomatech u Rakovníka. Městské muzeu v Rakovníku.*

Na vnější straně levého křídla je sv. Barbora, na pravém je sv. Kateřina. Sv. Barbora je zobrazena stojící, prostovlasá žena s bohatou korunou a nimbem. Plavé vlasy jí volně spadají na ramena. Hlava je mírně nakloněna na pravou stranu. Oděna je v tmavý šat a světlý plášť s bohatým okrajem, zdobeným zlatem, drahokamy a perlami. Drapérie je silně lámaná, citelnější je to ještě u jejího protikladu – sv. Kateřiny. Ruce má pokrčené, pravou má položenou na věži, levou žehná. Věž je vysoká, stojící na šachovnicovité podlaze. Je na vysokém soklu, okna se objevují až v úrovni hlavy. Ve spodním okně je také kalich s hostií.

*Literatura:*

Jaroslav Pešina, *Česká malba pozdní gotiky a renesance, deskové malířství 1450-1550*, Praha 1950, str. 109, obr. 56-59.

## **83. Plzeň, sv. Barbora a sv. Kateřina**

kolem 1490

*Lipové dřevo, v. 54,5 cm. Vzadu opracovány, mladší polychromie a zlacení. Západočeské muzeu v Plzni, inv. č. 3 041.*

Tyto sošky byly původně součástí většího oltářního celku v chrámu sv. Bartoloměje v Plzni. Sv. Barbora je zobrazena stojící, v pase mírně prohnutá, prostovlasá s tmavými vlasy a korunou na hlavě. Oděna je v modrý šat a zlatý plášť u krku sepnutý. V pravé ruce drží palmovou ratolest, v levé drží věž se

---

dvěma patry, dveřmi a dvěma okny, zlatým lemováním, cimbuřím a červenou střechou. Stojí na osmiúhelném soklu.

*Literatura:*

Jiří Fajt - Jan Chlíbec, Sochařství, in: *Gotika v západních Čechách III. (1230-1530)*, Praha 1996, s. 740.

#### **84. Litoměřice, oltář z Klapého u Libochovic**

1493

*Dřevo polychromované, tempera. Plastiky: vysoký reliéf, záda vyhloubená. Skříň: 152 x 108 x 16 cm, křídla: 152 x 53 cm. Rámy jsou původní, zlacené s tlačeným ornamentem. Severočeská galerie v Litoměřicích, inv. č. OML: 325, SG: D-013.*

Dřevěná skříň s řezanými figurami a dvě pohyblivá křídla s původní malbou na vnitřních stranách. Ve skříni uprostřed je Panna Marie s děckem, vpravo pak sv. Barbora a vlevo sv. Kateřina. Chybí zde řezané rozviliny, sv. Barboře chybí pravice s věží. Zobrazena je stojící, s vlasy volně spadajícími na ramena. Na hlavě má korunu i nimbus. Oděna je v hnědý šat a zlatý plášť se zeleným rubem. Hlavu má mírně nakloněnou doleva, pravá ruka jí chybí, levou má na prsou.

*Literatura:*

Otakar Votoček, *Severočeská galerie výtvarného umění v Litoměřicích, stručný průvodce a katalog vystavených děl*, Ústí nad Labem, 1983.

#### **85. Čtrnáct svatých pomocníků z Rožmberka**

1493

*Lipové dřevo, reliéf; v. 139 cm. Pochází ze zrušené kaple sv. Kateřiny v Rožmberku. Hluboká nad Vltavou, Alšova jihočeská galerie, inv. č. P16*

---

Reliéf je komponován jako čtverec se dvěma soustřednými kruhy. Uprostřed trůní na duze Kristus, v kruhu kolem něj jsou vyobrazeny polopostavy čtrnácti svatých pomocníků, rohy vyplňují symboly čtyř evangelistů. Nahoře je v kruhu mezi světci umístěna velká nápisová páska, od níž nalevo stojí vedle sv. Kateřiny a sv. Markéty sv. Barbora. Je oblečena ve volném šatu, s rozpuštěnými vlasy a korunou. V obou rukou drží kalich.

*Literatura:*

Vladimír Denkstein – František Matouš, *Jihočeská gotika*, Praha 1953, str. 60

Kateřina Chalupová, *Svatá Kateřina Alexandrijská, její ikonografie a kult v českých zemích doby středověku* (diplomová práce), Olomouc 2008, s. 177

#### **86. Staré Město v Praze, Legenda Aurea Sanctorum, 1495**

*Prvotisk 254 ff. 31 x 21,5 cm. Dřevěné desky potažené kůží, zdobené koly s ornamenty. Výzdoba je dřevořezová podle německých předloh. Národní knihovna v Praze, sig. 42.D.36.*

Dřevořezba na fol. 8r je rozdělena na dvě scény. V první části je mučení sv. Barbory – pálení prsou. Je zde zobrazena prostovlasá s vlasy volně vlajícími. Na nahém těle má jen roušku. Po její levici stojí muž v dobovém oděvu, jenž jí pálí v oblasti prsou. Oba stojí na zemi, za nimi je suchý strom. Scéna je oddělena věží gotické architektury, stojící na podstavci. Má tři patra s okny, v nejvrchnějším patře jsou dvě sochy svatých. Na druhé scéně je poprava sv. Barbory. Světice klečí u skály, ruce má sepjaté k modlitbě. Je prostovlasá s nimbem, vlasy jí vlají kolem zad. Oděna je v šat s bohatou drapérií. Za ní je muž v dobovém oděvu, v obou rukou třímá meč, kterým se chystá Barboru stít.

*Zdroj:*

Vyhledáno 10. 2. 2013

**87. Jakub z Olomouce, Bechyně, graduál Ladislava ze Šternberka**

1499-1500

*Pergamen, 69 x 47,5 cm. Vídeň, Österreichische Nationalbibliothek, Musiksammlung Mus. Hs. 15499.*

Rukopis je nejstarší ze souboru liturgických knih objednaných Šternberky pro klášter v Bechyni. Na fol. 176v se nachází bohatě zdobená iniciála M[*e expectave*] do níž jsou na zlatém pozadí umístěny sv. Barbora a sv. Kateřina. Pod nimi je donátor v plášti pošítem kožešinou, obracející se ke sv. Barboře. Sv. Barbora je zobrazena stojící, otočená vlevo. Je prostovlasá, světlé vlasy jí volně splývají na záda. Na hlavě má korunu a nimbus, oděna je v růžový šat a zelený plášť. V levé ruce drží kalich s hostií, za ní stojí vysoká hnědá válcovitá věž. Stojí na šedé podlaze, pozadí je zlaté.

*Zdroj:*

www.europajagellonica.eu

Vyhledáno 12. 3. 2013

**88. Mistr královehradeckého oltáře (dílna), Chrudim (?), deska Pouchobradská**

kolem 1500 (?)

*Olejová tempera, smrkové dřevo, 145 x 110 cm. Původ neznámý, druhotné umístění v kostele Nejsvětější trojice v Pouchobradech u Chrudimi. Národní galerie, inv. č. VO 23/2000.*

Autorem je zřejmě dílenský spolupracovník Mistra Královehradeckého oltáře. Madona s děťátkem zde stojí mezi dvěma světicemi, na pravé straně je sv. Barbora, na levé sv.



---

Kateřina Alexandrijská. Sv. Barbora je zde znázorněna jako prostovlasá s korunou a nimbem, plavé vlasy jí volně splývají na ramena. Oděna je ve žlutý šat, v pase svázaný žlutou stuhou, Přes sebe má růžový plášť u krku sepnutý zlatou sponou s aplikací. Celá je nakloněná do leva, čímž se obrací k Panně Marii a k Ježíškovi. V pravé ruce drží bílou věž, rozdělenou do dvou pater s ochozem a zelenou střechou. Levou rukou věž přidržuje. Svěťice stojí na okrové podlaze, pozadí je dekorativní, v první půli smaragdově zelené a v druhé zlaté s ornamentem.

*Literatura:*

Štěpánka Chlumská (ed.), *Čechy a střední Evropa 1200-1550*, Praha 2006, s. 123-124 a 148.

### **89. Jižní Čechy, desky ze Žichovic**

kolem 1500

*Tempera na dřevěných deskách. Jedná se o pozůstatek oltářní archy. Národní galerie v Praze, dnes zapůjčeno do Alšovy jihočeské galerie.*

Na dvou obrazech nalézáme dvojice korunovaných svatých panen určených nejen atributy, ale i jmény vepsanými do svatozáří: sv. Kateřina, sv. Barbory, sv. Agáta a sv. Anežka. Sv. Barbora je zde jako protějšek ke sv. Kateřině. Je zobrazena prostovlasá, světlé vlasy jí spadají volně na ramena. Na hlavě má korunu i nimbus, do kterého má vepsáno S[ancta] Barbara. V ruce drží kalich s hostií. Další tři desky s postavami světic jsou uloženy v Národní galerii v Praze. Je to norimbersky orientovaná malba vykazující souvislosti s Velhartickým oltářem.

*Literatura:*

Roman Lavička, *Gotické umění, průvodce sbírkou středověkého umění Alšovy jihočeské galerie*, Hluboká nad Vltavou 2007, s. 45

---

**90. Východní Čechy, Mistr Královehradeckého oltáře, Panna Marie se sv. Kateřinou a sv. Barborou,**

před 1500

*Tempera na dřevěné desce, střed 262 x 222 cm, křídla 262 x 110 cm, predela 37 x 280 cm. Chrudim, kostel sv. Kateřiny.*

Sv. Barbora je zde vedle Panny Marie. Je oděna ve složitý růžový šat, zelený plášť se zlatými rukávy. Je prostovlasá, světlé vlasy má rozpuštěny. Kolem hlavy má nimbus. V obou rukou drží model věže šedé barvy s předsíní a červenou střechou. Celá scéna je na zlatém pozadí. Před Barborou je zobrazen kůň.

*Literatura:*

Kateřina Chalupová, *Svatá Kateřina Alexandrijská, její ikonografie a kult v českých zemích doby středověku* (diplomová práce), Olomouc 2008, s. 217

**91. Západní Čechy, pacifikál z Plzně s rytým Ukřižováním a polopostavami apoštolů a světic**

kolem 1500

*Stříbro, lité, tepané, ryté, zlacené, křišťálové sklo. 33,5 x 15,5 x 15,1 cm. Západočeské muzeum v Plzni, inv. č. 17 704.*

V kříži je uprostřed korpus ukřižovaného Krista, nad ním nápisová páska s písmeny INRI, na koncích ramen ryté polofigury světic: nahoře sv. Barbora, vpravo sv. Kateřina, vlevo sv. Markéta a dole sv. Dorota. Sv. Barbora je znázorněna z ánfasu, je prostovlasá s vlasy splývajícími na ramena, s korunou, s kalichem a hostií v momentu elevace.

*Literatura:*

Kolektiv autorů, Umělecké řemeslo, in: *Gotika v západních Čechách II. (1230-1530)*, Praha 1996, s. 500.

---

## **92. Křištín u Klatov, kostel sv. Matouše**

kolem 1500

*Nástěnné malby byly restaurovány v roce 1940.*

Výjev se sv. Barborou je na čelní straně vítězného oblouku – byly silně poničeny při snižování stropu. Je zde scéna s mnoha světci, jedním z nich je i sv. Barbora. Bohužel se dochovaly jen fragmenty koruny a atributů. Postavy jsou doplňkové k hlavní scéně Krista na kříži.

*Literatura:*

Ondřej Faktor, Pozdně gotické nástěnné malby v Křištíně, Štěpánovicích, Lubech a Myslívi na Klatovsku, in: *Umění LVII/2009 5*, str. 438-452

## **93. Luby, kostel sv. Mikuláše**

Luby u Klatov, kolem 1500

*Nástěnné malby byly objeveny 1937 a konzervovány o rok později Maxmiliánem Duchem.*

Sv. Barbora je umístěna vpravo od vítězného oblouku, stojící vedle Assumpty, která je lemována z druhé strany sv. Kateřinou. Světice stojí na iluzivních, perspektivně chápaných a karmínově stínovaných lživých konzolách. Barbora stojící vlevo je ve výrazném kontrastu, je prohnutá, určena atributem vysoké červené věže na levé ruce. Světice se opírá o meč. Hlavu má lemovanou dlouhými hnědými vlasy, jež v pramenech spadají až k bokům. Hlavu kráší koruna.

*Literatura:*

Ondřej Faktor, Pozdně gotické nástěnné malby v Křištíně, Štěpánovicích, Lubech a Myslívi na Klatovsku, in: *Umění LVII/2009 5*, str. 438-452

---

#### **94. Západní Čechy, sv. Barbora**

Západní Čechy, konec 15. století

*Dřevo, v. 104,5 cm (včetně soklu), vzadu vyhloubeno, polychromie a zlacení, drobná poškození koruny, chybí části čtyř prstů levé ruky. Památkový ústav v Plzni, inv. č. KL 1 040.*

Socha zobrazuje stojící světici s rozpuštěnými světlými vlasy volně padajícími na ramena a korunou. Je oděna ve zdobený šat a plášť, pod krkem sepnutý. Drapérie je bohatě řasená. V pravé ruce drží kalich, levou ruku má podél těla.

*Literatura:*

Jiří Fajt - Jan Chlíbec, Sochařství, in: *Gotika v západních Čechách III. (1230-1530)*, Praha 1996, s. 752

#### **95. Praha, Monile s kamejí**

konec 15. století

*9,5 cm v průměru, na přední straně kolem zaskleného otvoru okraj 2 cm široký, na něm oblý pruh převinutý tepanými akantovými listy, mezi nimiž jsou drobné žaludy. Na druhé straně uprostřed eliptická kamej 3,4 x 4,9 cm, 1 cm silný zahnědlý karneol, zespod bílý. Praha, svatovítský poklad, inv. č. 69.*

Vpravo na listu je sv. Barbora s dlouhými vlasy spadajícími na ramena, na hlavě má korunu i nimbus. Zobrazena je stojící en face. Oděna je v šat, který si přidržuje pravou rukou. V levé ruce drží palmovou ratolest a věž s vysokou střechou.

*Literatura:*

Eduard Šittler - Antonín Podlaha, Poklad svatovítský, in: *Soupis památek historických a uměleckých*, Praha 1903, s. 110, 113.

#### **96. Český řezbář konce 15. století, Litoměřice, dvousoška Panny Marie a sv. Barbory**

---

konec 15. století

*Dřevo, výška 67 cm. Původní polychromie zcela narušena. Oboustranný vysoký reliéf. Severočeská galerie v Litoměřicích, inv. č. OML: 328, SG: D-016.*

Na půlměsíci s lidskou tváří stojí srostlice dvou ženských postav, zády spojených. Na jedné straně Panna Marie s Ježíškem na pravém boku, na druhé straně sv. Barbora s vysokou válcovitou věží přes levé rameno. Po obvodu celé plastiky zbytky dřevěných, zlacených paprsků plaménkového tvaru, zachovaných zejména kolem Mariiiny hlavy. Poškozeno v detailech.

*Literatura:*

Otakar Votoček, *Severočeská galerie výtvarného umění v Litoměřicích, stručný průvodce a katalog vystavených děl*, Ústí nad Labem, 1983.

### **97. Cheb, Mistr madony z Kamenné ulice, Sv. Barbora**

po roce 1500

*Polychromované lipové dřevo, v. 102 cm. Galerie výtvarného umění Cheb, inv. č. P4.*

Světice je ztvárněna stojící, lehce se naklání doprava. Oděna je ve zlatý šat i plášť s modrými lemy. Na hlavě má zlatou korunu, hnědé vlasy má rozpuštěny. Pravou rukou si přidržuje šat, v levé ruce drží zlatý kalich.

*Zdroj:*

[www.citem.cz](http://www.citem.cz)

*Vyhledáno 12. 3. 2013*

### **98. Kutná Hora (?), džbán s postavami čtyř světic**

po 1500

---

*Pálená hlína, olovnato-cíníčitá glazury, v. 22 cm.  
Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze.*

Na žluto-modře glazované váze jsou zobrazeny čtyři světice. Sv. Barbora je na modrém pozadí. Je zobrazena stojící, prostovlasá, žluté vlasy jí volně spadají na ramena. Na hlavě má nimbus, oděna je v žluto-modrý šat. Levou rukou se opírá o bílý model věže.

*Literatura:*

Klement Benda (ed.), *Od Velké Moravy po dobu gotickou*, Praha 1999, s. 95

### **99. Mistr královehradeckého oltáře – dílna, Chrudim, svatokateřinský oltář**

kolem 1500

*Křídlový čtyřdílný oltář s dvěma pohyblivými oboustranně malovanými křídly, s predelou a dvěma stojícími anděly uprostřed. Střed: 262 x 222 cm, křídla: 262 x 110 cm, predela 37 x 280 cm. Určen pravděpodobně pro kostel sv. Kateřiny v Chrudimi.*

Na vnitřní straně pravého křídla v horní části je stětí sv. Kateřiny, v dolní sv. Barbora korunovaná anděly. Světice je zobrazena stojící, nakloněná doprava. Je prostovlasá se světlými vlasy spadajícími na ramena. Oděna je v tmavý šat, u krku sepnutý sponou. Kolem hlavy má nimbus, korunu jí na hlavu pokládají dva andělé. V pravé ruce drží zlatý kalich, v levé knihu. Za ní je věž na soklu, s okny a cimbuřím a střechou.

*Literatura:*

Jaroslav Pešina, *Česká malba pozdní gotiky a renesance, deskové malířství 1450-1550*, Praha 1950, str. 112, obr. 70-71.

---

### **100. Oltářní křídla křivoklátská**

kolem 1500

*Dvě oboustranně malované desky, původně pohyblivé. Oboustranně malovaná křídla rozebraného křídlového oltáře, jehož střed je ztracen. 133 x 53 cm. Hradní kaple na Křivoklátě.*

Sv. Barbora je vnitřní straně původního levého křídla. Je zobrazena stojící, nakloněná doleva. Kolem hlavy má nimbus a na hlavě korunu. Plavé vlasy jí spadají na ramena, hlavu má otočenou doleva. Oděna je ve světlý jednoduchý šat a tmavý plášť. Pravou rukou se opírá o válcovitou věž na soklu, s jedním oknem v dolní části, cimbuřím a dalšími okny. Levou rukou si přidržuje drapérii. Stojí na šachovnicovité podlaze.

*Literatura:*

Jaroslav Pešina, *Česká malba pozdní gotiky a renesance, deskové malířství 1450-1550*, Praha 1950, str. 116, obr. 95.

### **101. Jižní Čechy nebo Horní Rakousko, sv. Barbora**

kolem 1500

*Lipové dřevo, plně plastická vzadu opracovaná socha. Dochovala se s původní polychromií, 78,5 x 26 x 21 cm. Roku 1978 restaurováno K. Stádníkem. Národní muzeum, inv. č. H2-11.863*

Sv. Barbora je zobrazena stojící, u paty levé nohy s vysokou věží, sahající špičkou takřka až k pasu. Štíhlé ladné tělo je zakryto v žlutém plášti řaseném nad volnou nohou. Oděna je v hnědý plášť, na hlavě má jednoduchou korunu, hnědé vlasy jí volně padají na ramena. Tato socha, i když skromnější výtvarné kvality, se řadí do skupiny odvozené z reliéfů Kefermarktského oltáře.

*Literatura:*

Michaela Ottová (ed.), *Sochařství za vlády Jagellonců, Z pokladů Národního muzea*, Kutná Hora 2012, s. 37-38

---

### **102. Kutná Hora, sv. Barbora**

kolem 1500

*Socha z pískovce, v. 155 cm. Původně umístěna na chrámu sv. Barbory v Kutné Hoře, dnes majetkem Českého muzea stříbra v Kutné Hoře. Dlouhodobě zapůjčeno v Lapidáriu Národního muzea, inv. č 2347/80.*

Socha světice z průčelí chrámu se dochovala jen ve fragmentu, chybí jí hlava a pravá paže. Dnes je nahrazena kopií. Světice je zobrazena stojící se splývavou drapérií. Vlasy má rozpuštěné, splývavé. Věž drží v levé ruce.

*Literatura:*

Jiří Fajt – Lubomír Sršeň, *Lapidárium Národního muzea Praha*, Praha 1993, s. 64

### **103. Olomouc, soubor maleb z kaple sv. Jana Křtitele**

kolem 1500 (?) a po 1517 (?)

*Kaple je při křížové chodbě dómu sv. Václava. Fresco-secco, restaurováno 1982-1984.*

Klenba kaple je bohatě zdobena a je doplněna světci: sv. Kordula – sv. Kristýn, sv. Václav – sv. Ludmila, sv. Barbora – sv. Dorota, sv. Kateřina – sv. Voršila. Připojeni jsou andělé s nástroji Kristova utrpení a na klenebních žebrech přimalované růžence.

*Literatura:*

Ivo Hlobil – Marek Perůtka (ed.), *Katalog: Od gotiky k renesanci, výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400-1550*, III. svazek, Olomouc 1999, s. 419

### **104. Libouň, rotunda sv. Václava**

po 1500



---

*Nástěnné malby jsou v rotundě sv. Václava. Dnes jsou zde fragmenty, které koncem 90. let restaurovaly R. Hamsíková a M. Nečásková.*

Z fragmentů světic se podařilo bezpečně identifikovat jen sv. Barboru a sv. Kateřinu. Sv. Barbora drží v levé ruce kalich s hostií. Zobrazena je frontálně s bosýma nohama z profilu. Je zde výrazná jednoduchá kresba obličeje, jednou čarou spojující nos obočí a nos, ústa jsou jen naznačena. Ve vlasech je koruna a nimbus. Světiče stojí pod iluzivní architekturou jednoduchých oblouků celá scéna je jakoby na iluzivní drapérii, která je zavěšená na tyči.

*Literatura:*

Zuzana Všetečková, Středověká nástěnná malba ve středních Čechách, *in: Průzkumy památek č. 6*, Praha 1999, s. 116

### **105. České Budějovice, oltář z Blanska u Kaplice**

počátek 16. století

*Dřevo, tempera. Skříň: 92 x 180 x 27 cm. Křídla: 84 x 38 cm. Původně z kostela sv. Jiří, dnes v Alšově jihočeské galerii.*

Na skříni jsou namalovány sv. Marta, sv. Apolena, na levém křídle vně sv. Voršila a sv. Barbora na křídle pravém. Sv. Barbora je namalována jako stojící prostovlasá žena s nimbem a korunou v drapériovém šatě. Vlasy má sepnuté dozadu, splývající na ramena. Hlavu má natočenou na pravou stranu, kam také směřuje její pohled. V pravé ruce drží kalich, nad nímž je hostie, levou ruku má položenou na jednoduché věži s jedním oknem. Pozadí je ozdobeno zlatými šesticípými hvězdami.

*Literatura:*

Vladimír Denkstein – František Matouš, *Jihočeská gotika*, Praha 1953, s. 115, obr. 134.

---

**106. Český mistr, sv. Barbora,**

počátek 16. století

*Tempera na dřevě. Dnes umístěno ve Strahovském klášteře.*

Světice je zobrazena stojící, oděna v zelený šat a růžový plášť s modrými lemy. Je prostovlasá, světlé vlasy jí volně padají na ramena. Na hlavě má bohatě vykládanou korunu. Oběma rukama drží věž polygonálního půdorysu s červenou střechou. Stojí na šachovnicové podlaze, za ní je šedavé pozadí zdobené ornamentem.

*Literatura:*

Milena Bartlová, *Poctivé obrazy, česká desková malba 1400-1460*, Praha 2001, s. 237-238

**107. Západní Čechy a Norimberk, monstrance z Malesic u Stříbra**

1503

*Stříbro, lité, tepané, stříhané, smalt; sklo a lunula jsou novodobé. 73,5 x 20, 5 cm. Depozitář biskupství plzeňského.*

Architektura monstrance stojící na šestilaločné noze je zdobena plastickými figurkami světců: sv. Jakub Větší, sv. Petr, sv. Kateřina, sv. Jiří, sv. biskup (Vojtěch?), sv. Šebestián, sv. biskup (Prokop?), sv. Kryštof, sv. Pavel a sv. Barbora. Sv. Barbora je zde zobrazena s kalichem.

*Literatura:*

Jan Royt – Zuzana Všetěčková, *Nástěnná malba*, in: *Gotika v západních Čechách II. (1230-1530)*, Praha 1996, s. 501.

**108. Mistr všerubské madony (?), Přeštice, sv. Barbora**

kolem 1500-1510

---

*Dřevo, v. 110 cm, vzadu vyhloubená socha, barokní polychromie a zlacení, restaurováno v letech 1994-1995 M. Paurovou. Depozitář Biskupství plzeňského.*

Světice je zde znázorněna jako prostovlasá stojící žena, s hnědými vlasy volně padajícími na ramena. V pase je mírně prohnutá, její pohled směřuje mírně dolů, hlava je skloněná k levému rameni. Oděná je v modrý šat se zlatou ornamentální aplikací přes sebe má zlatý plášť. Pravou rukou pokyvuje dopředu, levou si přidržuje drapérii. Atribut zde chybí, pravděpodobně držela kalich. Pod nohama má mužskou postavu znázorňující pád císaře Maxentia, po stranách jsou další dvě figurky a to andělé, kteří symbolizují její únos k nebesům.

*Literatura:*

Jiří Fajt - Jan Chlíbec, Sochařství, in: *Gotika v západních Čechách III. (1230-1530)*, Praha 1996, s. 791.

### **109. Brno, sv. Barbora**

1504

*Lipové dřevo s polychromií, v. 94, 5 cm. Moravská galerie v Brně, inv. č. E666.*

Světice je zde znázorněna stojící, prostovlasá s rozpuštěnými hnědými vlasy. Na hlavě má korunu. Oděna je v zelený šat se zlatou sukni. V pravé ruce drží věž, levou ji přidržuje. Věž je válcovitá s cimbuřím a červenou střechou.

*Zdroj:*

[www.europeana.eu](http://www.europeana.eu)

*Vyhledáno 12. 3. 2012*

---

## 2. Obrazová příloha



### **1. Čechy, Vitae Sanctorum, 1265-1300**

*Foto:* <http://www.manuscriptorium.com>

*Vyhledáno 29. 2. 2012*



### **2. Chebské antependium, kolem 1300**

*Foto:* <http://www.muzeumcheb.cz>

*Vyhledáno 14. 3. 2013*



**3. Janovice nad Úhlavou, kostel Jana Křtitele, 1310-1325**

*Foto: Převzato z Jaroslav Pešina, *Gotická nástěnná malba v zemích Českých, 1300-1350*, Praha 1958, obr. 41 a 42*



**4. Holubice, rotunda Narození Panny Marie, kolem 1340**

*Foto: Převzato z Oliva Pechová, *Gotické nástěnné malby v Holubicích*, in: *Zprávy památkové péče roč. XVII*, Praha 1957, str. 230*



**5. Staré Město v Praze, kostel sv. Vavřince a sv. Anny, před polovinou 14. století**

*Foto: <http://www.tradice.com>*

*Vyhledáno 6. 2. 2012*



**6. Kunětice, kostel sv. Bartoloměje, 2. polovina 14. století**

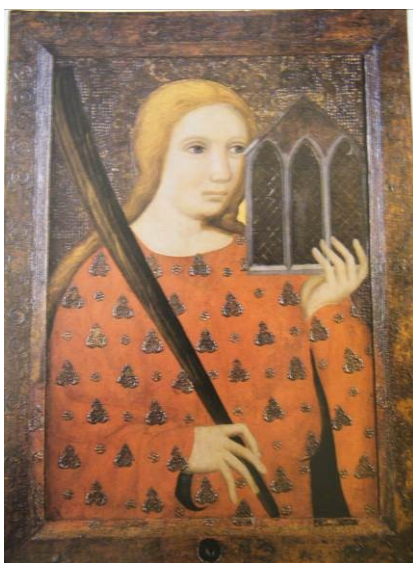
*Foto: Převzato z Emanuel Poche (ed.), *Umělecké památky Čech 2*, Praha 1978, s. 177*



**7. Breviář z kláštera sv. Jiří, 1355-1358**

*Foto:* <http://www.manuscriptorium.com>

*Vyhledáno 29. 2. 2012*



**8. Mistr Theodorik, kaple sv. Kříže na Karlštejně, 1365-1367**

*Foto:* Převzato z Jiří Fajt (ed.), *Magister Theodoricus, dvorní malíř císaře Karla IV.*, Praha 1997, str. 449



**9. Staré Město v Praze, kostel sv. Vavřince a sv. Anny, 70. léta  
14. století**

*Foto:* <http://www.tradice.com>

*Vyhledáno 6. 2. 2012*



**10. Drásov, kostel Povýšení sv. Kříže, po 1370**

*Foto:* Převzato z Tomáš Knoflíček, *Nástěnná malba za vlády  
Lucemburků na Moravě*, Olomouc 2009, str. 85.





**11. Oltář z Brandenburgu, 1375**

*Foto: Převzato z Jiří Fajt (ed.), Karel IV., císař z boží milosti – kultura a umění za vlády Lucemburků 1310-1437, Praha 2006, str. 353, kat. 123a*



**12. Frymburk, Sv. Barbora, 1380**

*Foto: [www.druidova.mysteria.cz](http://www.druidova.mysteria.cz)*

*Vyhledáno 15. 11. 2011*



**13. Ročov, Sv. Barbora, 1380**

*Foto: [www.tyfoza.no-ip.com](http://www.tyfoza.no-ip.com)*

*Dle fotografie F. Dvořáka, vyhledáno 20. 11. 2011*



**14. Český Krumlov, Sv. Barbora, po 1380**

*Foto: Převzato z Vladimír Denkstein – František Matouš,  
Jihočeská gotika, Praha 1953, obr. 10*



**15. Textus variii, 1380-1420**

*Foto: www.manuscriptorium.com*

*Vyhledáno 29. 2. 2012*



**16. Libiš, kostel sv. Jakuba, kolem 1390**

*Foto: Převzato ze Zuzana Všecková, Středověká nástěnná malba ve středních Čechách, in: Průzkumy památek č. 6, Praha 1999, str. 112, obr. 93*



**17. Vrbno u Mělníka, kostel Povýšení sv. Kříže, kolem 1390**

*Foto: [www.hrady.cz](http://www.hrady.cz)*

*Vyhledáno dne 12. 3. 2013*



**18. Magdeburg, Halberstadt nebo Čechy, Umučení světice, kolem 1390**

*Foto: <http://www.acb.cz>*

*Vyhledáno dne 12. 3. 2012*



**19. Staré Město u Bruntálu, kostel Neposkvrněného početí Panny Marie, 90. léta 14. století**

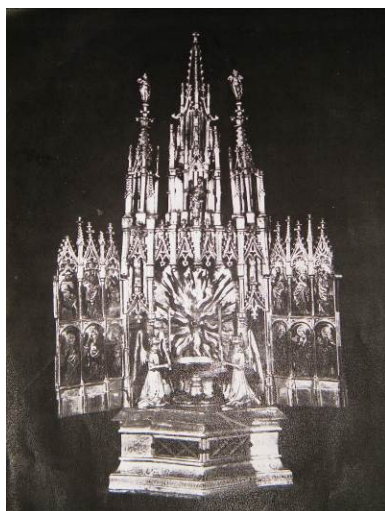
*Foto: Převzato z Tomáš Knoflíček, *Nástěnná malba za vlády Lucemburků na Moravě*, Olomouc 2009, str. 158.*



**20. Nové Město v Praze, Kostel sv. Apolináře, 90. léta 14. století**

*Foto: [www.img.radio.cz](http://www.img.radio.cz)*

*Vyhledáno 1.3.2012*



**21. Relikviář krve Kristovy, kolem 1400**

*Foto: Převzato z Rudolf Chadraba (ed.), Dějiny českého výtvarného umění I-2, Od počátku do konce středověku, Praha 1984, s.469*



**22. Madona Ara Coeli, kolem 1400**

*Foto: [www.udu.ff.cuni.cz](http://www.udu.ff.cuni.cz)*

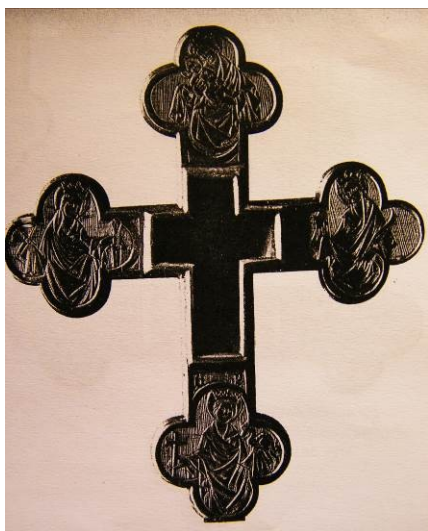
*Vyhledáno 20. 11. 2012*

*Převzato z Antonín Matějček, Česká malba gotická, deskové malířství 1350-1450, Praha 1950, obr. 120*



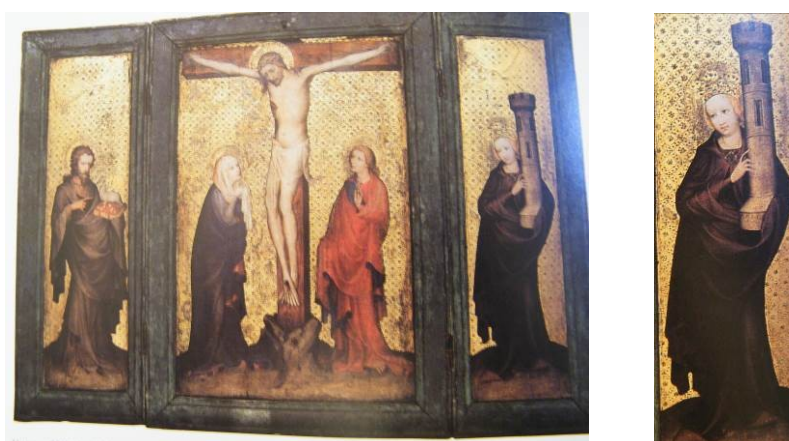
**23. Praetexta vyšíťá perlami, po roce 1400**

*Foto: Eduard Šittler - Antonín Podlaha, Poklad svatovítský, in: Soupis památek historických a uměleckých, Praha 1903, s.173, obr. 155*



**24. Pektorální křížek, počátek 15. století**

*Foto: Eduard Šittler - Antonín Podlaha, Poklad svatovítský, in: Soupis památek historických a uměleckých, Praha 1903, s. 127, obr. 116.*



**25. Oltářní retábl ze zámku Páhl, 1403**

*Foto: Převzato z Jiří Fajt (ed.), Karel IV., císař z boží milosti – kultura a umění za vlády Lucemburků 1310-1437, Praha 2006, str. 426, V. 49*



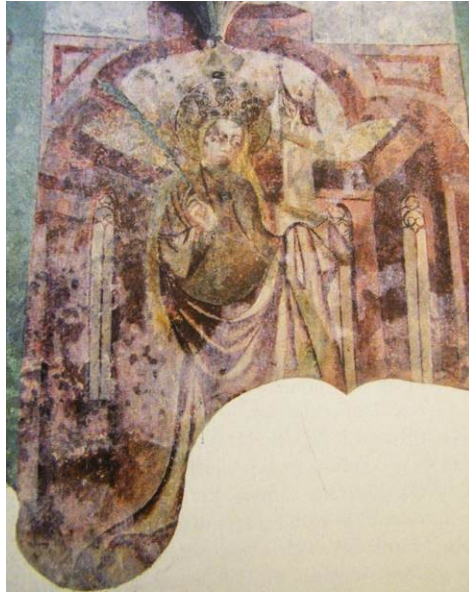
**26. České Budějovice, Madona, počátek 15. stol.**

*Foto: [www.ajg.cz](http://www.ajg.cz)*

*Vyhledáno 20. 11. 2011*

*Převzato z Antonín Matějček, Česká malba gotická, deskové malířství 1350-1450, Praha 1950, obr. 149*





**27. Třešť, kostel sv. Martina, kolem 1410**

*Foto: Převzato z Tomáš Knoflíček, *Nástěnná malba za vlády Lucemburků na Moravě*, Olomouc 2009, str. 191.*



**28. Breviř Beneše z Valdštejna, kolem 1410**

*Foto: [www.manuscriptorium.com](http://www.manuscriptorium.com)*

*Vyhledáno 28. 2. 2012*



**29. Madona v rajske zahradě, kolem 1415**

*Foto: Převzato z Jiří Fajt (ed.), Karel IV., císař z boží milosti – kultura a umění za vlády Lucemburků 1310-1437, Praha 2006, s. 247, kat. 83*



**30. Bible, 1417 – 1436**

*Foto: [www.manuscriptorium.com](http://www.manuscriptorium.com)*

*Vyhledáno 29. 2. 2012*



**31. Brno, Madona/Veraikon, před 1420**

*Foto: Převzato z Ivo Hlobil – Marek Perůtka (ed.) – Katalog: Od gotiky k renesanci, výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400-1550, I. Úvodní svazek, Olomouc 2002, s. 249, obr. 128*



**32. Česká Budějovice, Adorace děčka, kolem 1420**

*Foto: [www.udu.ff.cuni.cz](http://www.udu.ff.cuni.cz)*

*Vyhledáno 20. 11. 2011*

*Převzato z Antonín Matějček, Česká malba gotická, deskové malířství 1350-1450, Praha 1950, obr. 199*



**33. Praha, Sv. Barbora Strahovská, kolem 1420**

*Foto: [www.strahovskyclaster.cz](http://www.strahovskyclaster.cz)*

*Vyhledáno 20. 11. 2011*



**34. Vyšší Brod, Madona Vyšebrodská, po roce 1420**

*Foto: Převzato z Antonín Matějček, Česká malba gotická, deskové malířství 1350-1450, Praha 1950, obr. 203*



**35. Praha, Oltář Reininghausův, kolem 1420**

*Foto: Převzato z Antonín Matějček, Česká malba gotická, deskové malířství 1350-1450, Praha 1950, obr. 208 a 213*



**36. Madona biskupa Václava z Lehnice, tzv. Vratislavská, Praha, po roce 1420**

*Foto: [www.udu.ff.cuni.cz](http://www.udu.ff.cuni.cz)*

*Vyhledáno 20. 11. 2011*



**37. Litoměřice, Sv. Kateřina a sv. Barbora, po roce 1420**

*Foto: [www.galerie-ltm.cz](http://www.galerie-ltm.cz)*

*Vyhledáno 20. 11. 2011*



**38. Český Krumlov, 2. čtvrtina 15. století**

*Foto: Převzato z František Matouš, *Mittelalterliche Glasmalerei in der Tschechoslowakai*, Praha 1975, obr. 11.*



**39. Boršov nad Vltavou, kostel sv. Václava, 2. až 3. čtvrtina 15. stol.**

*Foto: Převzato z Ondřej Faktor, Nově objevené pozdně gotické nástěnné malby v presbytáři kostela sv. Jakuba Většího v Prachaticích, in: Průzkumy památek XVII – 1/2010, str. 128*



**40. Střechovice, Sv. Barbora, 1440**

*Foto: Převzato z Ivo Hlobil – Marek Perůtka (ed.), Od gotiky k renesanci, výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400 – 1550, Svazek III., Olomouc 1999, s. 282, obr. 176*



**41. Český Krumlov, kostel sv. Víta, kolem roku 1440**

*Foto: [www.pruzkumypamatek.cz](http://www.pruzkumypamatek.cz)*

*Vyhledáno 6. 3. 2012*



**42. Modlitební kniha Jana z Rožmberka, 1440-1454**

*Foto: [www.manuscriptorium.com](http://www.manuscriptorium.com)*

*Vyhledáno 29. 2. 2012*





**43. Olomouc, monstrance z kostela sv. Michala, 1. polovina 15. století**

*Foto: Převzato z Ivo Hlobil – Marek Perůtka (ed.), *Od gotiky k renesanci, výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400 – 1550*, Svazek III., Olomouc 1999, str. 552 a 553*



**44. Severní Čechy (?), sv. Barbora, 1. polovina 15. století**

*Foto: [www.citem.cz](http://www.citem.cz)*

*Vyhledáno: 12. 3. 2013*



**45. Praha, Madona z Týnského chrámu, před 1450**

*Foto: Převzato z Antonín Matějček, Česká malba gotická, deskové malířství 1350-1450, Praha 1950*



**46. Přenosný rám z Boletic, kolem 1450**

*Foto: Převzato z Štěpánka Chlumská (ed.), Čechy a střední Evropa 1200-1550, Praha 2006, s. 71, obr. 90*



**47. Assumpta Lannova, kolem 1450**

*Foto: Převzato z Antonín Matějček, Česká malba gotická, deskové malířství 1350-1450, Praha 1950, obr. 266*



**48. Madona Lannova, kolem 1450**

*Foto: Převzato z Antonín Matějček, Česká malba gotická, deskové malířství 1350-1450, Praha 1950, obr. 268*



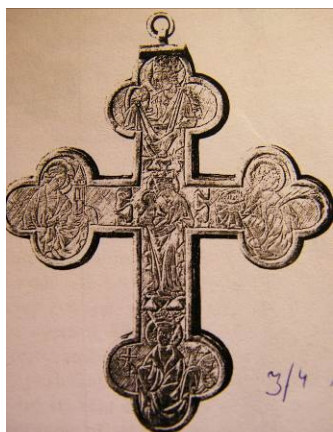
**49. Oltář z Duban, kolem 1450**

*Foto: Převzato z Jaroslav Pešina, Česká malba pozdní gotiky a renesance, deskové malířství 1450-1550, Praha 1950, obr. 14*



**50. Prachatice, kostel sv. Jakuba Většího, 50.-70. léta 15. století**

*Foto: Převzato z Ondřej Faktor, Nově objevené pozdně gotické nástěnné malby v presbytáři kostela sv. Jakuba Většího v Prachaticích, in: Průzkumy památek XVII – 1/2010, str. 127*



**51. Praha, pektorální křížek, 2. polovina 15. století**

*Foto: Eduard Šittler - Antonín Podlaha, Poklad svatovítský, in: Soupis památek historických a uměleckých, Praha 1903, s. 126 obr. 115*





**52. Karviná – Fryštát, kostel Povýšení sv. Kříže, 2. polovina 15. století**

*Foto: [www.infoportaly.cz](http://www.infoportaly.cz)*

*Vyhledáno dne 12. 3. 2013*



**53. Cheb (?), Sv. Barbora se sv. Kateřinou, 2. polovina 15. století**

*Foto: [www.muzeumcheb.cz](http://www.muzeumcheb.cz)*

*Vyhledáno dne 14. 3. 2013*



**54. Vyšší Brod, Vyšebrodská madona svatovítského typu, kolem 1460**

*Foto: Převzato z Jaroslav Pešina, Česká malba pozdní gotiky a renesance, deskové malířství 1450-1550, Praha 1950, obr. 9*



**55. Manětín na Plzeňsku, sv. Barbora, 1460-1470**

*Foto: Převzato z Štěpánka Chlumská (ed.), Čechy a střední Evropa 1200-1550, Praha 2006, s. 73, obr. 99*



**56. Český Krumlov, Madona Vídeňská, kolem 1470**

*Foto: Převzato z Antonín Matějček, Česká malba gotická, deskové malířství 1350-1450, Praha 1950, obr. 276*



**57. Kamenice nad Lipou, sv. Barbora, 3. čtvrtina 15. století**

*Foto: [www.udu.ff.cuni.cz](http://www.udu.ff.cuni.cz)*

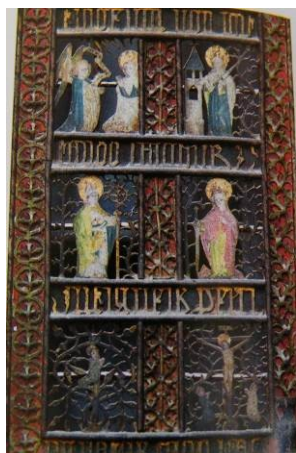
*Vyhledáno 20. 11. 2011*





**58. Blansko, Sv. Barbora z Kateřiny, kolem 1470**

*Foto: Převzato z Ivo Hlobil – Marek Peruška (ed.), Od gotiky k renesanci, výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400-1550, I. Úvodní svazek, Olomouc 2002, s. 251, obr. 158b*



**59. Znojmo, mříž ze sanktuária z kostela sv. Mikuláše, 1470-1490**

*Foto: Převzato z Libor Šturc, Chrám sv. Mikuláše ve Znojmě, Znojmo 2008, s. 12-13*



**60. Plzeň, františkánský klášter, kaple sv. Barbory, 1475-1480**

*Foto: Převzato z Kolektiv autorů, Nástěnná malba, in: Gotika v západních Čechách II. (1230-1530), Praha 1996, s. 445, obr. 518*

[www.npu.cz](http://www.npu.cz)

*Vyhledáno: 12. 3. 2013*



**61. Orationale Zikmunda Špana z Bernsteinu, 1477**

*Foto: [www.manuscriptorium.com](http://www.manuscriptorium.com)*

*Vyhledáno 29. 2. 2012*



**62. Kutná Hora, oltář svatobarborský, kolem 1480**

*Foto: Převzato z Jaroslav Pešina, Česká malba pozdní gotiky a renesance, deskové malířství 1450-1550, Praha 1950, obr. 30*



**63. Praha, Madona mezi svěřicemi, kolem 1480**

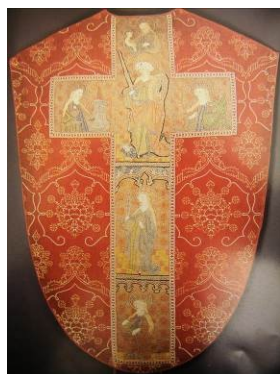
*Foto: Převzato z Jaroslav Pešina, Česká malba pozdní gotiky a renesance, deskové malířství 1450-1550, Praha 1950, obr. 33*

*Převzato z Kateřina Chalupová, Svatá Kateřina Alexandrijská, její ikonografie a kult v českých zemích doby středověku (diplomová práce), Olomouc 2008, s. 240*



**64. Plzeň, Misál Martina Mertlíka, 1480**

*Foto: Převzato z Kolektiv autorů, Knižní malba, in: Gotika v západních Čechách II. (1230-1530), Praha 1996, č. kat. 63*



**65. Rokycany, kasule se sv. Kateřinou a pěti světlicemi, 1480-1500**

*Foto: Kolektiv autorů, Umělecké řemeslo, in: Gotika v západních Čechách II. (1230-1530), Praha 1996, s. 501, obr. 614, kat. č. 219*



**66. Oltář křížovnického velmistra Mikuláše Puchnera, tzv. Archa Puchnerova, 1482**

*Foto: Převzato z Štěpánka Chlumská (ed.), Čechy a střední Evropa 1200-1550, Praha 2006, s. 93, obr. 116*



**67. Horšov, kostel Všech svatých, 1489**

*Foto: Převzato z Kolektiv autorů, Nástěnná malba, in: Gotika v západních Čechách II. (1230-1530), Praha 1996, č. kat. 29*



**68. Rakovník, oltář Senomatský, kolem 1490**

*Foto: Převzato z Jaroslav Pešina, Česká malba pozdní gotiky a renesance, deskové malířství 1450-1550, Praha 1950, obr. 57 a 59*



**69. Plzeň, sv. Kateřina a sv. Barbora, kolem 1490**

*Foto: Kolektiv autorů, Sochařství, in: Gotika v západních Čechách III. (1230-1530), Praha 1996, s. 740, kat. č. 321*



**70. Litoměřice, otář z Klapého u Libochovic, 1493**

*Foto: [www.galerie-ltm.cz](http://www.galerie-ltm.cz)*

*Vyhledáno 15. 1. 2012*



**71. Čtrnáct svatých pomocníků z Rožmberka, 1493**

*Foto: [www.kohoutikriz.org](http://www.kohoutikriz.org)*

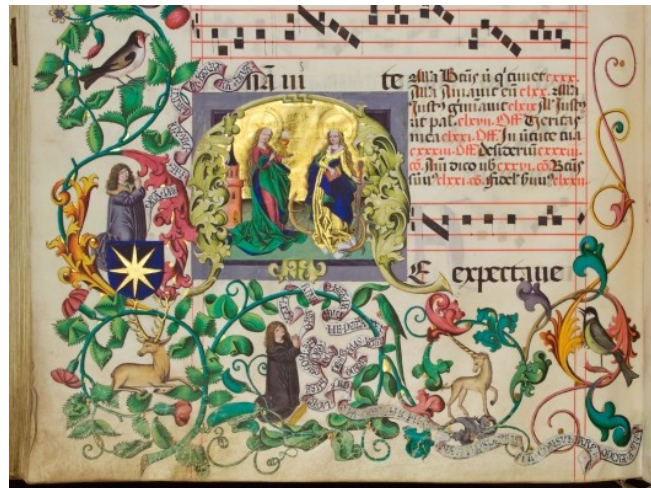
*Vyhledáno 29. 2. 2012*



**72. Praha, Legenda Aurea Sanctorum, 1495**

*Foto: www.manuscriptorium.com*

*Vyhledáno 20. 3. 2013*



**73. Bechyně, Jakub z Olomouce, Graduál Ladislava ze Šternberka, 1499-1500**

*Foto: www.europajagellonica.eu*

*Vyhledáno 12. 3. 2013*





**74. Chrudim, deska Pouhobradská, před 1500**

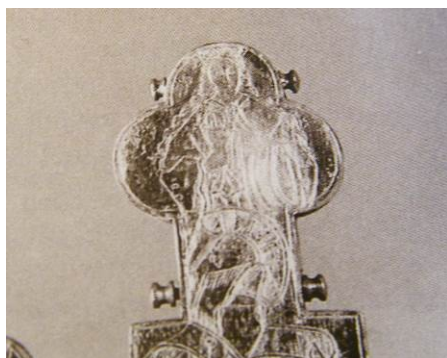
*Foto: Převzato z Štěpánka Chlumská (ed.), Čechy a střední Evropa 1200-1550, Praha 2006, s. 124, obr. 132*



**75. Hradec Králové, Panna Marie se sv. Kateřinou a sv. Barborou, před 1500**

*Foto: [www.udu.ff.cuni.cz](http://www.udu.ff.cuni.cz)*

*Vyhledáno 15. 3. 2013*



**76. Plzeň, pacifikál, kolem 1500**

*Foto: Převzato z Kolektiv autorů – Umělecké řemeslo, in: Gotika v západních Čechách II. (1230-1530), Praha 1996, s. 500, obr. 613*



**77. Luby, kostel sv. Mikuláše, kolem 1500**

*Foto: Převzato z Ondřej Faktor, Pozdně gotické nástěnné malby v Křištině, Štěpánovicích, Lubech a Myslivi na Klatovsku, in: Umění LVII/2009 5, str. 444.*



**78. Západní Čechy, sv. Barbora, konec 15. století**

*Foto: Převzato z Kolektiv autorů, Sochařství, in: Gotika v západních Čechách III. (1230-1530), Praha 1996, s. 752, kat. č. 332*



**79. Monile s kamejí, konec 15. století**

*Foto: Eduard Šittler - Antonín Podlaha, Poklad svatovítský, in: Soupis památek historických a uměleckých, Praha 1903, s. 110, obr. 98*



**80. Cheb, sv. Barbora, po roce 1500**

*Foto: [www.galeriecheb.cz](http://www.galeriecheb.cz)*

*Vyhledáno 20. 11. 2011*



**81. Kutná Hora (?), džbán se čtyřmi svěřicemi, po roce 1500**

*Foto: Klement Benda (ed.), *Od Velké Moravy po dobu gotickou*, Praha 1999, s. 95*



**82. Chrudim, Svatokateřinský oltář, po roce 1500**

*Foto: Převzato z Jaroslav Pěšina, Česká malba pozdní gotiky a renesance, deskové malířství 1450-1550, Praha 1950, obr. 70*



**83. Křivoklát, oltářní křídlo se sv. Barborou, po roce 1500**

*Foto: [www.udu.ff.cuni.cz](http://www.udu.ff.cuni.cz)*

*Vyhledáno: 20. 11. 2011*



**84. Jižní Čechy nebo Horní Rakousko, sv. Barbora, kolem 1500**  
*Foto: Michaela Ottová (ed.), Sochařství za vlády Jagellonců, z pokladů Národního muzea, Kutná hora 2012, s. 39*



**85. Libouň, rotunda sv. Václava, po roce 1500**  
*Foto: Převzato z Zuzana Všetečková, Středověká nástěnná malba ve středních Čechách, in: Průzkumy památek č. 6, Praha 1999, srov. 116, obr. 97.*



**86. Oltář z Blanského u Kaplice, počátek 16. století**

*Foto: Vladimír Denkstein – František Matouš, Jihočeská gotika, Praha 1953, obr. 134*

Roman Lavička (ed.), *Gotické umění, průvodce sbírkou středověkého umění Alšovy jihočeské galerie, Hluboká nad Vltavou 2007, s. 44*



**87. Český mistr, sv. Barbora, počátek 16. století**

*Foto: [www.strahovskyclaster.cz](http://www.strahovskyclaster.cz)*

*Vyhledáno 20. 11. 2011*



**88. Malesice u Stříbra, monstrance, 1503**

*Foto: Kolektiv autorů, Umělecké řemeslo, in: Gotika v západních Čechách II. (1230-1530), Praha 1996, s. 501, obr. 614, kat. č. 79*



**89. Přeštice, sv. Barbora, 1500-1510**

*Foto: Převzato z Kolektiv autorů, Sochařství, in: Gotika v západních Čechách III. (1230-1530), Praha 1996, s. 791, kat. č. 369*





**90. Brno, sv. Barbora, 1504**

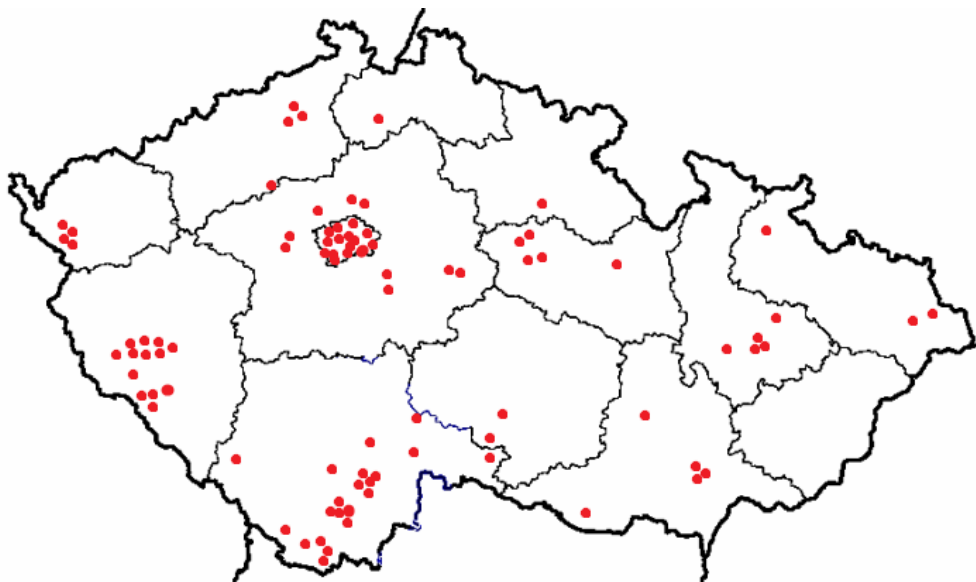
*Foto: [www.europeana.eu](http://www.europeana.eu)*

*Vyhledáno 12. 3. 2012*

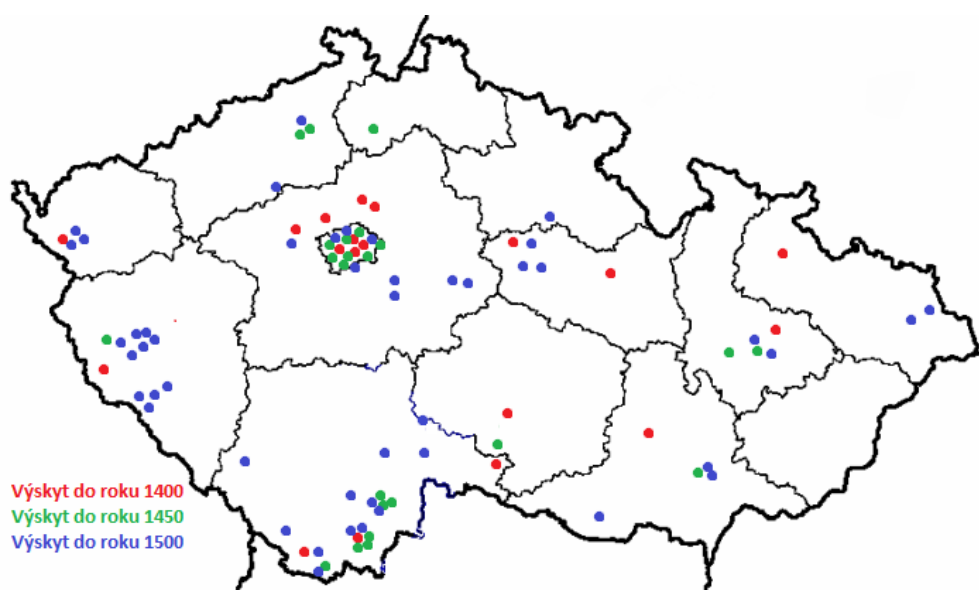
---

### 3. Mapa s výskytem děl ve středověku na území českých zemí

1. Mapa s výskytem děl se zobrazením sv. Barbory do roku 1500



2. Mapa děl se sv. Barborou s barevným rozlišením podle datace



---

## **4. Komparace atributů**

### **4. I. Věž**

Věž, jako nejčastější atribut sv. Barbory je zajímavým prvkem, kde se dá sledovat jeho vývoj. Na názorné ukázce vidíme, že věž se zde vyvíjí paralelně s dobovou architekturou, tak, jak se měnily trendy. Na počátku 14. století sledujeme věž, typickou pro pozdně románský styl s prvními prvky pronikající gotiky. Je to nižší stavba, robustnějšího charakteru, kterou sledujeme ještě u Mistra Theodorika.

Koncem 14. století s přicházející gotikou se věž začíná prodlužovat a získává válcovou podobu, často s cimbuřím. Zhruba od 20. let 15. století se začíná objevovat věž na obdélném půdorysu se střechou valbovou, tzv. dlátko. Tento typ je u nás typický až do zhruba 70. let 15. století.

Poté sledujeme štíhlý typ válcové věže, která již bývá složitěji zdobená, architektonicky pojednaná, mnohdy s již naznačeným barbakánem.

V každém případě je jasné, že atribut věže se mění s dobovými trendy v architektuře a není to jen schematický model. Nedá se hovořit o nějaké přímé nápodobě konkrétní architektury, ale sledování vývoje architektonického podání věže jako stavby je zde patrné.



#### 4. II. Kalich a hostie

U tohoto atributu se nedá sledovat žádný stylový vývoj a nejde provést žádná umělecko-historická analýza. Přesto je tento druhý nejčastější atribut sv. Barbory zajímavým prvkem, který nám dokáže přiblížit dobu, ve kterém dílo vzniklo. Kalich se až na jedinou výjimku (kostel sv. Vavřince a sv. Anny na Starém Městě v Praze) objevuje výlučně až po polovině 15. století. Zde

---

je jasný vliv eucharistie (viz 6. III. Šíření kultu v 2. polovině 15. století. s. 32).

Kalich se objevuje zhruba ve stejné míře s hostií nebo bez hostie. Světice jej nejčastěji drží v ruce, někdy bývá umístěn ve věži, v jednom z jeho oken. Řidčeji stává u Barbořiných nohou.



---

## 5. Katalog zahraničních děl



**1. Řím, freska v kostele Santa Maria Antiqua, kolem 705**

*Foto: [www.icon-art.info](http://www.icon-art.info)*

*Vyhledáno 5. 11. 2013*



**2. Casarano, freska v kostele Santa Maria della Croce, 986-1000**

*Foto: [www.bildindex.de](http://www.bildindex.de)*

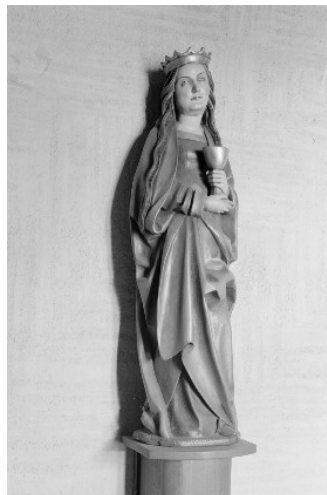
*Vyhledáno 5. 11. 2013*



**3. Bronnweiler, freska v kostele Panny Marie, 1. polovina 12. století**

*Foto: [www.bildindex.de](http://www.bildindex.de)*

*Vyhledáno 5. 11. 2013*



**4. Freudenstadt, socha z kostela Proměnění Páně, 14. století**

*Foto: [www.bildindex.de](http://www.bildindex.de)*

*Vyhledáno 5. 11. 2013*



**5. Kolín nad Rýnem, oltář v dómu sv. Petra, kolem 1350-1370**

*Foto: [www.bildindex.de](http://www.bildindex.de)*

*Vyhledáno 5. 11. 2013*



**6. Kolín nad Rýnem, Pravá archivolta portálu dómu sv. Petra, kolem 1370-1380**

*Foto: [www.bildindex.de](http://www.bildindex.de)*

*Vyhledáno 5. 11. 2013*





**7. Konrád ze Soestu, Soest, oltář sv. Mikuláše, kolem 1395**

*Foto: [www.bildindex.cz](http://www.bildindex.cz)*

*Vyhledáno 5. 11. 2013*



**8. Vlámský mistr, kostel sv. Salvátora v Bruggách, Kalvárie, kolem 1400**

*Foto: [www.bildindex.de](http://www.bildindex.de)*

*Vyhledáno 5. 11. 2013*



**9. Antverpy, sv. Barbora, kolem 1400**

*Foto: [www.bildindex.de](http://www.bildindex.de)*

*Vyhledáno 5. 11. 2013*



**10. Hrad Lahneck, vitraj z hradní kaple, kolem 1400**

*Foto: [www.bildindex.de](http://www.bildindex.de)*

*Vyhledáno 5. 11. 2013*



**11. Tamsweg (Salcburk), Vitraj z kostela sv. Leonharda, 1433-1450**

*Foto: [www.bildindex.de](http://www.bildindex.de)*

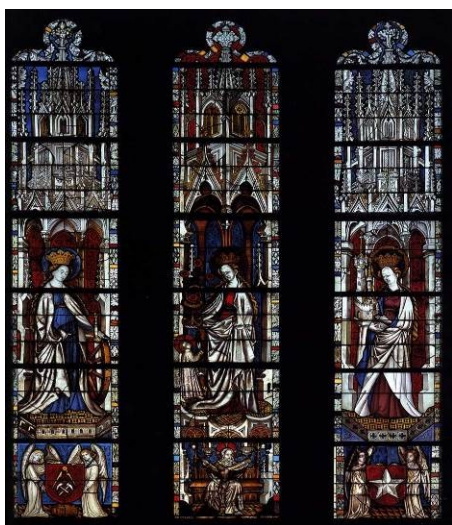
*Vyhledáno 5. 11. 2013*



**12. Jan van Eyck, Antverpy, 1437**

*Foto: [www.wga.hu](http://www.wga.hu)*

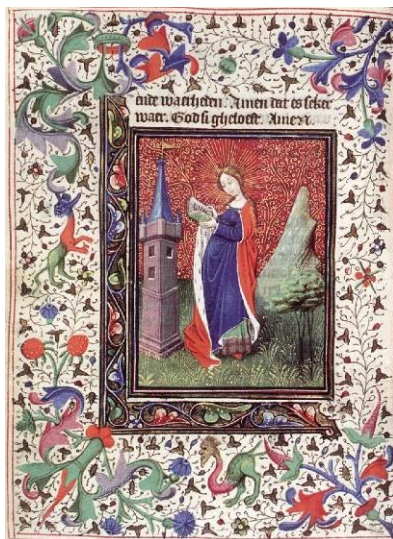
*Vyhledáno 5. 11. 2013*



**13. Německo, tři světice, sv. Kateřina, sv. Anežka a sv. Barbora, 1440 – 1447**

*Foto: [www.bildindex.de](http://www.bildindex.de)*

*Vyhledáno 5. 11. 2013*



**14. Vlámský miniaturista, Nizozemí, kolem 1440**

*Foto: [www.wga.hu](http://www.wga.hu)*

*Vyhledáno 5. 11. 2013*



**15., Stefan Lochner, Kolín nad Rýnem, Sv. Marek, sv. Barbora a sv. Lucie, 1445-1450**

*Foto: [www.wga.hu](http://www.wga.hu)*

*Vyhledáno 5. 11. 2013*



**16., Domenico Ghirlandio, Cercina, kostel sv. Ondřeje, 1471**

*Foto: [www.wga.hu](http://www.wga.hu)*

*Vyhledáno 5. 11. 2013*



**17. Hans Memling, Nizozemí, oltář Morreli, 1484**

*Foto: [www.wga.hu](http://www.wga.hu)*

*Vyhledáno 5. 11. 2013*



**17. Kolín nad Rýnem, sv. Barbora, kolem 1490**

*Foto: [www.wga.hu](http://www.wga.hu)*

*Vyhledáno 5. 11. 2013*



**18. Giovanni Antonio Boltraffio, Itálie, sv. Barbora, 1493-1499**

*Foto: [www.wga.hu](http://www.wga.hu)*

*Vyhledáno 5. 11. 2013*

## 6. Tabulka jednotlivých zobrazení

		Datace	Místo vzniku	Médium umění	Věž	Kalich s hostií	Kniha	Palmeta	Meč	Další
1	Vitae Sanctorum	1265-1300	Čechy	Knižní malba						
2	Chebské antependium	kol. 1300	Cheb	Textilie				X		
3	Sv. Barbora	1310-1320	Janovice nad Úhlavou	Nástěnná malba	X					
4	Ukřižování	před. 1330	Jihlava	Nástěnná malba	X					
5	Madona se světcí	kol. 1340	Holubice (okr. Praha-západ)	Nástěnná malba					X	Název
6	Sv. Barbora	před pol. 14. stol.	Staré Město v Praze	Nástěnná malba		X				
7	Sv. Barbora a sv. Kateřina	2/2 14. stol.	Kunětice	Nástěnná malba	X					Je zobrazena s kameníkem
8	Breviář z kláštera sv. Jiří	1355-1458	Praha	Knižní malba	X					
9	Misál olomoucký	kol. 1360	Olomouc	Knižní malba						
10	Sv. Barbora, Mistr Theodorik	1365-1375	Praha	Desková malba	X			X		
11	Madona se sv. Barborou	70. léta 14. stol.	Staré Město v Praze	Nástěnná malba						Postava muže pod nohama
12	Světice	po r. 1370	Drásov	Nástěnná malba	X					
13	Oltář z Brandeburgu	1375	Čechy nebo Brandeburg	Reliéf	X					
14	Tři desky s obrazy světic	před 1379	Moravský Štenberk	Desková malba						
15	Sv. Barbora	kol. 1380	Frymburk	Dřevěná socha	X					
16	Sv. Barbora	1380	Ročov	Opuková socha	X				X	
17	Sv. Barbora	80. léta 14. stol.	Český Krumlov	Dřevěná socha	X					
18	Textus Varii	1380-1420	Čechy	Knižní malba	X			X		



19	Sv. Barbora	kol. 1390	Libiř	Nástěnná malba	X						
20	Sv. Barbora	kol. 1390	Vrbno u Mělníka	Nástěnná malba	X						
21	Umučení svěřice	kol. 1390	Magdeburg, Halberstadt nebo Čechy	Desková malba							Je zobrazena ve scéně stětí
22	Svěřice	90. léta 14. stol.	Staré Město u Bruntálu	Nástěnná malba	X					X	
23	Madona mezi svěřicemi	90. léta 14. stol.	Praha Nové Město	Nástěnná malba	X					X	
24	Sv. Barbora	1393	Morařice	Nástěnná malba	X						
25	Mariánské hodinky	kol. 1395	Praha	Knižní malba	X						
26	Sv. Barbora	před 1400	Telč	Nástěnná malba	X						
27	Relikviář krve Kristovi	kol. 1400	Čechy	Zlatnická práce	X						
28	Madona Ara Coeli	kol. 1400	Praha	Desková malba	X						
29	Praetexta se svěřicemi	po 1400	Praha	Textilie	X						
30	Pektorální křížek	po 1400	Praha	Zlatnická práce	X						
31	Ukřižování se svatými	kol. 1403	Praha	Desková malba	X						
32	Madona z kostela sv. Trojice	poč. 15. stol.	České Budějovice	Desková malba	X						
33	Misál Zbyňka Zajíce z Hasenburka	1409	Čechy	Knižní malba	X						
34	Sv. Barbora	kol. 1410	Třeřř	Nástěnná malba	X				X		
35	Breviř Beneře z Valdřtejna	kol. 1410	Praha	Knižní malba	X						
36	Pečeř Bartoloměje z Litoměřic	1413	Praha	Pečeř	X				X		
37	Madona v Rajske zahradě	kol. 1415	Praha	Knižní malba	X						
38	Biblia	1417-1436	Čechy	Knižní malba	X				X		
39	Madona/Veraikon z Brna	před 1420	Brno	Desková malba	X						

40	Adorace děcka českobudějovická	kol. 1420	České Budějovice	Desková malba	X						
41	Sv. Barbora Strahovská	kol. 1420	Praha	Desková malba	X						
42	Sv. Barbora	kol. 1420	Pavlovice u Doks	Dřevěná socha	X						
43	Madona Vyšebrodská	po 1420	Vyšší Brod	Desková malba	X						
44	Oltář Reininghausův	po 1420	Praha	Desková malba	X						
45	Madona Vratislavská	po 1420	Praha	Desková malba	X						
46	Sv. Kateřina se sv. Barborou	po 1420	Litoměřice	Dřevěná socha	X						
47	Sv. Barbora	2/4 15. stol.	Český Krumlov	Malba na skle	X						
48	Sv. Panny	2.-3. čtvrtina 15. st.	Boršov nad Vltavou	Nástěnná malba	X						
49	Sv. Panny	kol. 1430 a 90. l. 15. st.	Horšovský Týn	Nástěnná malba	X						
50	Sv. Barbora, Mistr Stařechovické Madony	kol. 1440	Stařechovice	Dřevěná socha	X						
51	Světice	kol. 1440	Český Krumlov	Nástěnná malba		X					
52	Modlitební kniha Jana z Rožmberka	1440-154	Čechy	Knižní malba	X						
53	Monstrance z kostela sv. Michala	1/2 15. stol.	Olomouc	Zlatnická práce	X						
54	Sv. Barbora	1/2 15. stol.	Severní Čechy	Dřevěná socha	X						
55	Madona z Týnského chrámu	před 1450	Praha	Desková malba	X						
56	Přenosný oltář z Boletic	kol. 1450	Jižní Čechy	Desková malba	X						
57	Assumpta Lannova	kol. 1450	Jižní Čechy	Desková malba	X						
58	Madona Lannova	kol. 1450	Jižní Čechy	Desková malba	X						

59	Oltář z Duban	kol. 1450	Dubany	Desková malba	X				X	U novou má donátora
60	Madona mezi sveticemi	50.-70. 1. 15. stol.	Prachatice	Nástěnná malba	X					
61	Pektorální křížek	2/2 15. stol.	Praha	Zlatnická práce	X			X		
62	Sv. Barbora	2/2 15. stol.	Mnichovice	Nástěnná malba	X					
63	Sv. Barbora	2/2 15. stol.	Jindřichův Hradec	Nástěnná malba	X					U nohou má donátora
64	Sv. Barbora	2/2 15. stol.	Český Krumlov	Nástěnná malba	X					
65	Cykly ze života sv. Barbory a Kateřiny	2/2 15. stol.	Karviná-Fryštát	Nástěnná malba	X					Cyklus
66	Sv. Barbora se sv. Kateřinou	2/2 15. stol.	Cheb	Desková malba		X				
67	Vyšebrodská madona	kol. 1460	Vyšší Brod	Desková malba	X					
68	Sv. Barbora	kol. 1460-1470	Západní Čechy	Dřevěná socha		X				
69	Madona Vídeňská	kol. 1470	Český Krumlov	Desková malba	X					
70	Sv. Barbora	3/4 15. stol.	Kamenice nad Lipou	Dřevěná socha						
71	Sv. Barbora z Kateřiny	kol. 1470	Morava (Brno?)	Dřevěná socha	X					
72	Mříž ze sanktuária ze sv. Mikuláše	1470-1490	Znojmo	Kovotepectví	X				X	
73	Svatobarborský cyklus	1475-1480	Plzeň	Nástěnná malba	X					Cyklus
74	Orationale Zikmunda Špana z Bernsteinu	1477	Slezsko	Knižní malba	X					
75	Sv. Biskup a sv. Barbora	kol. 1480	Mladé u Českých Budějovic	Desková malba	X					
76	Oltář svatobarborský, M. svatojiřského oltáře	kol. 1480	Kutná Hora	Desková malba	X		X			
77	Madona mezi sveticemi, M. svatojiř. oltáře	kol. 1480	Praha	Desková malba	X					

78	Misál Martina Mertlíka	kol. 1480	Plzeň	Knižní malba	X					
79	Kasule z Rokycan	kol. 1480-1500	Rokycany	Textilie	X	X				
80	Archa Puchnerova, Mistr Křížovnického oltáře	1482	Praha	Desková malba	X	X				U nohou má donátora
81	Legenda svatobarborská	1489	Horšov	Nástěnná malba	X					Cyklus
82	Křídla oltáře senomatského	kol. 1490	Rakovník	Desková malba	X	X				
83	Sv. Barbora a sv. Kateřina	kol. 1490	Plzeň	Desková malba	X			X		
84	Oltář Klapého	1493	Litoměřice	Desková malba	X					
85	Čtrnáct svatých pomocníků z Rožmberka	1493	Rožmberk	Reliéf	X	X				
86	Legenda Aurea Sanctorum	1495	Staré Město v Praze	Knižní malba	X					Scény mučení, pálení a stětí
87	Graduál Ladislava ze Štenberka, Jakub z Ol.	1499-1500	Bechyně	Knižní malba	X	X				
88	Deska Pouchobradská, M. Královeshrad. ol.	kol. 1500	Chrudim	Desková malba	X					
89	Desky ze Žichovic	před 1500	Jižní Čechy	Desková malba		X				
90	Panny Marie se sveticemi, M. Královeshrad. ol.	kol. 1500	Východní Čechy	Desková malba	X					Před sveticí je kůň
91	Pacifikál z Plzně	kol. 1500	Západní Čechy (Plzeň)	Zlatnická práce		X				
92	Skupina světců	kol. 1500	Křištín u Klatov	Nástěnná malba	X					
93	Assumpta se sveticemi	kol. 1500	Luby u Klatov	Nástěnná malba	X				X	
94	Sv. Barbora	konec 15. stol.	Západní Čechy	Dřevěná socha		X				
95	Monile s kamejí	konec 15. stol.	Praha	Zlatnická práce	X			X		

96	Panna Marie se sv. Barborem	konec 15. stol.	Litoměřice	Dřevěná socha	X					
97	Sv. Barbora, Mistr madony z Kamenné ulice	po 1500	Cheb	Dřevěná socha		X				
98	Džbán se čtyřmi sveticemi	po 1500	Kutná Hora	Keramik a	X					
99	Svatokateřinský oltář, M. Královeshrad. Oltáře	kol. 1500	Chrudim	Desková malba	X	X	X			
100	Oltářní křídla Křivoklátská	kol. 1500	Křivoklát	Desková malba	X					
101	Sv. Barbora	kol. 1500	Jižní Čechy nebo Horní Rakousko	Dřevěná socha	X					
102	Světice	kol. 1500 a po 1517	Olomouc	Nástěnná malba						
103	Sv. Barbora se sv. Kateřinou	poč. 16. stol.	Libouň	Nástěnná malba		X				
104	Oltář z Blanska u Kaplice	poč. 16. stol.	České Budějovice	Desková malba	X	X				
105	Sv. Barbora	poč. 16. stol.	Čechy	Desková malba	X					
106	Monstrance z Malesic u Stříbra	1503	Západní Čechy a Norimberk	Zlatnická práce		X				
107	Sv. Barbora, Mistr Všerubské Madony	1500-1510	Přeštice	Dřevěná socha						Postava muže pod nohama
108	Sv. Barbora	1504	Brno	Dřevěná socha	X					

---

## 7. Anotace

<b>Jméno a příjmení:</b>	Bc. Nina Zháňalová
<b>Katedra:</b>	Teorie a dějiny výtvarného umění
<b>Vedoucí práce:</b>	Doc. Ing. Pavol Černý, Dr.
<b>Rok obhajoby:</b>	2014
<b>Název práce:</b>	Sv. Barbora, její ikonografie a zobrazení v českých zemích ve středověku
<b>Název v angličtině:</b>	St. Barbara, her iconography and representations in the Czech Lands in the Middle Ages
<b>Anotace práce:</b>	Práce přibližuje kult sv. Barbory v českých zemích ve středověku. Zaměřuje se na její ztvárnění od počátku až do roku 1500. Práce je strukturována na dvě části, přičemž ta první je analýzou kultu sv. Barbory, ikonografie a jeho vývoje, ta druhá je obrazový katalog jednotlivých památek.

---

<b>Klíčová slova:</b>	Sv. Barbora, středověk, křesťanství, umění, ikonografie, legendy, svěťice, kult
<b>Anotace v angličtině:</b>	This master thesis focused on the cult of St. Barbara in the Middle Ages in Czech Lands. Interest is on her representation from the beginning until the year 1500. The work is structured in two parts. The first is mainly analysis of her cult and iconography, second part is catalogue of the works with her.
<b>Klíčová slova v angličtině:</b>	St. Barbara, Middle Ages, Christianity, art, iconography, legends, Saints, cult
<b>Přílohy vázané v práci:</b>	Obrazová příloha sestavující z fotografií děl, mapy a tabulka shrnující jednotlivá zobrazení, CD
<b>Rozsah práce:</b>	73 s. textu, 127 s. katalogu, celkem 199 s.
<b>Jazyk práce:</b>	čeština